

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Διπλωματική Εργασία

Σχεδιασμός
Βιώσιμης
Τουριστικής
Ανάπτυξης

Πilotική
Εφαρμογή
στο νησί της
Σκοπέλου

Πατσήs Κων/νος

επιβλέποντες καθηγητές

Οικονόμου Δημήτρης
Χριστοπούλου Όλγα

Βόλος, Φεβρουάριος 1999

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**

**ΤΜΗΜΑ
ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

Διπλωματική Εργασία

**Σχεδιασμός
Βιώσιμης
Τουριστικής
Ανάπτυξης**

**Πιλοτική
Εφαρμογή
στο νησί της
Σκοπέλου**

Πατσήs Κων/νος

επιβλέποντες καθηγητές :

**Οικονόμου Δημήτρης
Χριστοπούλου Όλγα**

Βόλος, Φεβρουάριος 1999

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.:	2199/1
Ημερ. Εισ.:	24-05-1999
Δωρεά:	Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός:	ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
	1999
	ΠΑΤ

Στους γονείς μου

«...Ο τουρισμός που “εκδημοκρατίζεται” καταλήγει να χάνει ένα μεγάλο μέρος των πλεονεκτημάτων στα οποία απέβλεπαν όσοι επωφελούνταν απ’ αυτόν. Διακοπές σε παραλίες που κατακλύζονται από πλήθη και μετατρέπονται σε σκουπιδότοπους, επιπόλαιες γνωριμίες ενός εξωτισμού που κανείς δεν κατανοεί, κόπωση από συνεχή ταξίδια με σύντομες στάσεις κ.λ.π. Με την πιο ανυπόφορη κατάσταση να αφορά τους κατοίκους των περιοχών, όπου κατά περιόδους εισβάλλουν τα τουριστικά κύματα...»

Partant F., έ.α. σελ. 128

(από το βιβλίο του Marc Held “Σπίτια της Σκοπέλου”).

Σύντομη Περίληψη

Η αλματώδης ανάπτυξη της μεταπολεμικής τουριστικής δραστηριότητας διεθνώς, η οποία οφείλεται κυρίως στην ανεξέλεγκτη εξάπλωση του μαζικού μοντέλου τουρισμού σε έναν μεγάλο αριθμό χωρών τουριστικού προορισμού, είναι γεγονός ότι συνεχίζει να υφίσταται ακόμη και σήμερα. Οι σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις αυτής της κατάστασης όμως, που διαπιστώνονται ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, τόσο στο φυσικό όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον των περιοχών υποδοχής τουριστών, λόγω κυρίως της έντονης εποχικότητας του φαινομένου από τη μια και της ενθάρρυνσης της αυθαίρετης δόμησης από την άλλη, καθιστούν άμεση την ανάγκη για έναν μακροχρόνιο και ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής δραστηριότητας και την αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος. Η εφαρμογή του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης για την αντιμετώπιση των παραπάνω προβλημάτων, αποτελεί μία ουσιαστική λύση προς την κατεύθυνση αυτή, η οποία όμως θα πρέπει να συνοδεύεται πάντα από την αναλυτική εξέταση των ιδιαιτεροτήτων που χαρακτηρίζουν τον υπό εξέταση τουριστικό προορισμό. Στην εργασία αυτή επιχειρείται να ερμηνευθεί ο μηχανισμός αυτού του τύπου σχεδιασμού, αφού βέβαια προηγηθεί η περιγραφή της υφιστάμενης διεθνούς τουριστικής εικόνας και η εξέταση της ένταξής του στην τουριστική πολιτική της χώρας μας. Στη συνέχεια, γίνεται μία προσπάθεια να εφαρμοστούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις που διέπουν τον βιώσιμο τουρισμό στον ελληνικό νησιώτικο χώρο και συγκεκριμένα στο νησί της Σκοπέλου.

Έτσι λοιπόν, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μία σύντομη αναφορά σχετικά με την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης και την εισαγωγή της στον τουριστικό τομέα. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η σημερινή εικόνα της τουριστικής δραστηριότητας στο διεθνή χώρο, καθώς και η διαχρονική εξέλιξή της από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και σήμερα. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζονται οι σημερινές δυνατότητες και οι προοπτικές βελτίωσης του τουριστικού προϊόντος της χώρας μας, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο εξειδικεύονται οι δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης για το νησί της Σκοπέλου και γενικότερα για την ευρύτερη περιοχή των Βορείων Σποράδων (ανάλυση). Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης και τα βασικά εργαλεία επίτευξής του, ενώ στο έκτο κεφάλαιο επιχειρείται να εφαρμοστούν οι θεωρητικές αυτές προσεγγίσεις στο νησί της Σκοπέλου. Τέλος, στο έβδομο κεφάλαιο συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα που αποκομίστηκαν από την εκπόνηση αυτής της εργασίας, καθώς και η εμπειρία που αποκτήθηκε.

Επιλογή Θέματος - Μεθοδολογία - Ευχαριστίες

Η επιλογή του θέματος βασίζεται στη γενικότερη ανάγκη αναζήτησης ενός πρότυπου σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας, ο οποίος θα στηρίζεται στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, δεδομένου ότι το περιβάλλον αποτελεί για τον τουρισμό την αρχική τουριστική προσφορά, πάνω στο οποίο αναπτύσσεται η τουριστική δραστηριότητα, παράλληλα με τη συνεκτίμηση του κοινωνικού και του οικονομικού στοιχείου. Η εισαγωγή της έννοιας της βιωσιμότητας (η εφαρμογή της οποίας έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία και σε άλλους αναπτυξιακούς τομείς, όπως η ενέργεια, η γεωργία, οι μεταφορές κλπ.) στον τουριστικό τομέα, θεωρείται σήμερα η πλέον ιδανική λύση για την αναβάθμιση του τουριστικού μας προϊόντος και την αντιμετώπιση των χρόνιων προβλημάτων που ταλανίζουν την χώρα μας.

Το νησί της Σκοπέλου επιλέχθηκε ως πιλότος εφαρμογής Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης στον ελληνικό νησιώτικο χώρο, λόγω φυσικά της δικής του ιδιαιτερότητας και φυσιογνωμίας (φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον), στοιχεία για τα οποία διακρίνεται ξεχωριστά κάθε ελληνικό νησί, του συνδυασμού αρκετών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται με μοναδικό τρόπο σε όλη του την έκταση (δασικός, γεωργικός, κτηνοτροφικός, θαλάσσιος πλούτος), της ιδιαίτερης γεωγραφικής θέσης (κεντροβαρικό σημείο) που έχει στον ελληνικό χώρο μαζί με τα υπόλοιπα νησιά των Βορείων Σποράδων και της δυναμικότητας που το χαρακτηρίζει όσον αφορά τον τομέα του τουρισμού, αφού αποτελεί τον πλέον ανταγωνιστικό τουριστικό προορισμό μετά την σε πολύ μεγάλο βαθμό κορεσμένη τουριστικά Σκιάθο.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται για την προσέγγιση του θέματος, εστιάζεται τόσο στην ερμηνεία του θεωρητικού υποβάθρου, το οποίο πλαισιώνει τις αρχές που διέπουν τον Σχεδιασμό Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης, όσο και στον τρόπο εφαρμογής του στην περίπτωση ενός μεσαίου μεγέθους ελληνικού νησιού, της Σκοπέλου. Οι δυσκολίες που συναντώνται, κυρίως ως προς την προσαρμογή των αρχών αυτών στην πράξη, οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στην προσπάθεια συνεκτίμησης των διαφόρων παραγόντων που υπεισέρχονται κατά τον αντίστοιχο σχεδιασμό. Επιπλέον, κατά την εκπόνηση της εργασίας δημιουργήθηκαν διάφορες απορίες, δυσκολίες και πολλές φορές ελλείψεις στοιχείων, που προβλημάτισαν και δυσκόλεψαν την περάτωσή της, η οποία χωρίς τις υποδείξεις των αρμόδιων προσώπων θα ήταν αδύνατη. Έτσι, στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τους ανθρώπους που με βοήθησαν στην προσπάθεια αυτή. Δίδονται λοιπόν, ευχαριστίες :

Στους επιβλέποντες καθηγητές της διπλωματικής εργασίας κ. **Δημήτρη Οικονόμου** και κα. **Όλγα Χριστοπούλου**, για την ουσιαστική συμμετοχή τους στην ολοκλήρωσή της, παρέχοντάς μου, εκτός από τις γενικές κατευθύνσεις και τις απαραίτητες αρχές που έπρεπε να ακολουθήσω, σημαντικά στοιχεία για τον τομέα του τουρισμού, που έπρεπε να λάβω υπόψη μου. Επίσης, στον κ. **Φίλιππο Λουκίσσα**, για τις εύστοχες παρατηρήσεις του, όσον αφορά τις δυνατότητες και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο τουρισμός στην Ελλάδα, αλλά και ειδικότερα στον χώρο των Βορείων Σποράδων.

Επιπλέον, στους αρμόδιους τουριστικούς φορείς του νησιού της Σκοπέλου, της Νομαρχίας Μαγνησίας και της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Ιδιαίτερες ευχαριστίες δίδονται : στον κ. **Σταμάτη Περίσση**, Δήμαρχο Σκοπέλου, για την ολοκληρωμένη περιγραφή του προφίλ του νησιού που μου παρείχε, όπως επίσης και για την ενημέρωση σχετικά με τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το νησί, εν όψει των προκλήσεων που δέχεται για μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη. Στον κ. **Ιωάννη Γιολδάση**, Υπεύθυνο Δημοσίων Σχέσεων Ένωσης Ξενοδόχων Σκοπέλου, για την εποικοδομητική συζήτηση που είχαμε, σχετικά με τις δυνατότητες ανάπτυξης της ξενοδοχειακής υποδομής του νησιού. Στον κ. **Αριστείδη Βέργο**, Υπεύθυνο του Γραφείου Πολεοδομίας Σκοπέλου, για την ενημέρωση σχετικά με την εκτός σχεδίου δόμηση στο νησί. Τη **Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Σκοπέλου**, το **Δασαρχείο**, για την παροχή στοιχείων σχετικά με τις καλύψεις γης του νησιού (ορθοφωτοχάρτης) και τον **Λιμενικό Σταθμό** Σκοπέλου, καθώς και τις **Κοινότητες Γλώσσας** και **Κλήματος**. Επίσης, ευχαριστίες δίδονται : στον κ. **Μανώλη Ματαλλιωτάκη**, υπάλληλο του Ε.Ο.Τ. (Δ/ση Θεσσαλίας), για τη συζήτηση που είχαμε αλλά και για τα στοιχεία που μου παρείχε. Στην κα. **Μάρα Τοπαρλάκη** και όλους τους συντελεστές της τηλεοπτικής εκπομπής της ET3 “ΝΟΣΤΟΣ”, για την ευκαιρία που μου δώσανε, μέσα από μία ειδική εκπομπή που έγινε για τη Σκόπελο (την οποία μου στείλανε σε βιντεοκασέτα), να μάθω περισσότερα πράγματα για το νησί.

Σχετικά με το τεχνικό μέρος της διπλωματικής εργασίας, οφείλω να δώσω τις ευχαριστίες μου : στον **Δημήτρη Σταθάκη**, για τις υποδείξεις του σχετικά με την κατασκευή του υποβάθρου του νησιού. Στους Χωροτάκτες **Μπέτση Αλκιβιάδη** και **Κυρίμη Κων/νο**, για την βοήθειά τους στον εν-οπισμό των χρήσεων γης του νησιού, μέσω επεξεργασίας δορυφορικών εικόνων, δεδομένου ότι το CORINE δεν ήταν διαθέσιμο για το νησί της Σκοπέλου. Τέλος, ευχαριστώ την **Μαρία Βαϊοπούλου** για την ουσιαστική συμβολή της, τόσο στο χαρτογραφικό κομμάτι της εργασίας, όσο και στη συνολική περάτωσή της.

Κατάλογος Πινάκων, Διαγραμμάτων και Χαρτών

<u>Πίνακας 2.1</u> : Οι πλέον δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί παγκοσμίως για το 1997	9
<u>Πίνακας 2.2</u> : Οι τουριστικοί προορισμοί με τα μεγαλύτερα έσοδα παγκοσμίως για το 1997	10
<u>Πίνακας 3.1</u> : Οι 10 κορυφαίοι ταξιδιωτικοί οργανισμοί στην Ευρώπη (κύκλος εργασιών των ομίλων)	22
<u>Πίνακας 4.1</u> : Πληθυσμιακά μεγέθη και εκτιμήσεις αυτών για τα έτη 2001 και 2011	59
<u>Πίνακας 4.2</u> : Βασικές χρήσεις γης (σε στρέμματα)	64
<u>Πίνακας 4.3</u> : Τουριστικά καταλύματα Σκοπέλου	70
<u>Πίνακας 4.4</u> : Ανάλυση SWOT για το νησί της Σκοπέλου	78

<u>Διάγραμμα 2.1</u> : Αφίξεις και έσοδα από Τουρισμό στο Διεθνή χώρο και ποσοστιαίες μεταβολές αυτών, για την περίοδο 1988 - 1997.....	8
<u>Διάγραμμα 2.2</u> : Τάσεις τουρισμού σε επιλεγμένους ευρωπαϊκούς προορισμούς το 1997.....	12
<u>Διάγραμμα 3.1</u> : Αφίξεις και Διανυκτερεύσεις τουριστών στην Ελλάδα	16
<u>Διάγραμμα 4.1</u> : Αφίξεις και διανυκτερεύσεις στη Σκόπελο (1997).....	48
<u>Διάγραμμα 4.2</u> : Ποσοστά πληθυσμιακών μεταβολών Νήσου Σκοπέλου και πληθυσμιακή ταξινόμηση των οικισμών της	59
<u>Διάγραμμα 4.3</u> : Κατανομή οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά κλάδο παραγωγής.....	61
<u>Διάγραμμα 4.4</u> : Βασικές χρήσεις γης για το σύνολο του νησιού και για κάθε πρώην ΟΤΑ	64
<u>Διάγραμμα 4.5</u> : Σύγκριση αριθμού κλινών Σκοπέλου με άλλους τουριστικούς πόλους στο νομό Μαγνησίας	70
<u>Διάγραμμα 5.1</u> : Οι προσεγγίσεις του Βιώσιμου Τουρισμού	83
<u>Διάγραμμα 5.2</u> : Στοιχεία που επηρεάζουν την ΦΤΙ	94

<u>Χάρτης 3.1</u> : Εκτίμηση των βασικότερων κατά παράδοση τουριστικών ρευμάτων (χώρες προέλευσης) με προορισμό την Ελλάδα για το 1998	17
<u>Χάρτης 4.1</u> : Χωροταξική ένταξη των Βορείων Σποράδων	34
<u>Χάρτης 4.2</u> : Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά Νήσου Σκοπέλου*	
<u>Χάρτης 4.3</u> : Οι Βόρειες Σποράδες και το ΕΘΠΑΒΣ	41
<u>Χάρτης 4.4</u> : Η παρουσία της μεσογειακής φώκιας στη Σκόπελο.....	43
<u>Χάρτης 4.5</u> : Χωροθέτηση των Τουριστικών Καταλυμάτων στο νησί της Σκοπέλου.....	69
<u>Χάρτης 6.1</u> : Βασικές Χρήσεις Γης βάσει της Ε.Χ.Μ. προστασίας Πηλίου και Β. Σποράδων*	
<u>Χάρτης 6.2</u> : Προτεινόμενες Χρήσεις Γης Νήσου Σκοπέλου*	
<u>Χάρτης 6.3</u> : Προτεινόμενος Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης Νήσου Σκοπέλου*	

*Ενσωματωμένος στο κείμενο Χάρτης Α3, χωρίς αρίθμηση.

Κατάλογος Αρκτικόλεξων και Συντομογραφιών

ΑΕΠ = Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν
ΒΔ = Βασιλικό Διάταγμα
ΓΠΣ = Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
ΔΙΤΕΞ = Διευθύνσεις Τουρισμού Εξωτερικού
ΕΕΚ = Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΘΠΑΒΣ = Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου και Βορείων Σποράδων
ΕΟΤ = Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΕΠΑ = Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης
ΕΣΥΕ = Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
ΕΧΜ = Ειδική Χωροταξική Μελέτη
ΖΟΕ = Ζώνη Οικιστικού Ελέγχου
ΚΠΣ = Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΚΥΑ = Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜΟΠ = Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
νμ = ναυτικά μίλια
ΟΗΕ = Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ = Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΑ = Πολεοδομικό Διάταγμα
ΠΕΠ = Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
ΠΟΤ = Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού
ΠΟΤΑ = Περιοχή Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης
ΣΑΚΧ = Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου
ΣΕΠ = Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων
ΥΑ = Υπουργική Απόφαση
ΦΕΚ = Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΦΤΙ = Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα

EC = European Commission

ΤΟς = Tour Operators

WTO = World Tourism Organization

Πίνακας Περιεχομένων

1. Εισαγωγή.....	3
1.1. Γενικά.....	3
1.2. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Τουρισμός.....	3
2. Η μεγάλη ανάπτυξη του Τουρισμού μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο	6
2.1. Γενικά.....	6
2.2. Διεθνής χώρος	6
2.3. Ευρώπη	11
2.4. Μεσόγειος	13
3. Η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα.....	14
3.1. Γενικά.....	14
3.2. Τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα.....	16
3.3. Ο ρόλος των Tour Operators (TOs).....	21
3.4. Τουριστική Ζήτηση.....	23
3.5. Τουριστική Υποδομή	24
3.6. Εσωτερικός Τουρισμός	26
→ 3.7. Τουριστική Πολιτική.....	27
3.8. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού	30
4. Η τουριστική ανάπτυξη στις Βόρειες Σποράδες και ειδικότερα στη Σκόπελο.....	33
4.1. Γενικά.....	33
4.2. Χωροταξική ένταξη της ευρύτερης περιοχής μελέτης	33
4.3. Η Σκόπελος.....	35
4.4. Τα υπόλοιπα νησιά.....	36
4.5. Η φυσιογνωμία της περιοχής και τα στοιχεία που την επηρεάζουν	39
4.5.1. Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου και Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ).....	39
4.5.1.1. Η παρουσία της μεσογειακής φώκιας στη Σκόπελο	42
4.5.1.2. Η σημασία της μεσογειακής φώκιας για το περιβάλλον	43
4.5.2. Οι σημαντικοί τουριστικοί πόλοι της Σκιάθου και του Πηλίου	44
4.5.3. Η άνιση κατανομή της τουριστικής ανάπτυξης.....	45
4.6. Η τουριστική κίνηση.....	46
4.7. Φυσικό Περιβάλλον	48
4.7.1. Γενικά	48
4.7.2. Γεωλογική κατασκευή	49
4.7.3. Εδαφολογία	50
4.7.4. Υδρολογία	51
4.7.5. Κλιματολογικές συνθήκες.....	51
4.7.6. Χλωρίδα - Πανίδα	52
4.8. Δομημένο Περιβάλλον	54
4.8.1. Γενικά	54
4.8.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή	54
4.8.3. Οικιστική Δομή	56
4.8.4. Δημογραφική - Πληθυσμιακή Ανάλυση	58
4.8.5. Απασχόληση.....	60
4.9. Χρήσεις Γης	63
4.9.1. Γενικά	63
4.9.2. Ζώνες Προστασίας Περιβάλλοντος.....	65
4.9.3. Εκτός Σχεδίου Δόμηση	67
4.10. Τουριστική Υποδομή	68

4.11. Πολιτιστική Παράδοση Σκοπέλου	72
4.11.1. Γενικά	72
4.11.2. Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Οικισμών	73
4.11.3. Θρησκευτική Παράδοση	74
4.11.4. Προστατευόμενοι χώροι - Μνημεία	75
4.12. Αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης (ερμηνεία)	77
4.12.1. Γενικά	77
4.12.2. Πίνακες Ανάλυσης SWOT (ΠΑΕΑ)	77

5. Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης και θεωρητικές προσεγγίσεις80

5.1. Γενικά.....	80
→ 5.2. Η Διεθνής Εμπειρία	84
→ 5.3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τον Τουρισμό	87
→ 5.4. Στόχοι της Τουριστικής Πολιτικής στην Ελλάδα	89
5.5. Ο υπολογισμός της Φέρουσας Τουριστικής Ικανότητας	92
5.6. Ο θεσμός των ΠΟΤΑ (Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης).....	95

6. Πίλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου97

6.1. Γενικά.....	97
6.2. Στρατηγική και Στόχοι	97
6.3. Προτάσεις.....	100
6.3.1. Βασικό Πλαίσιο Δράσεων και Προτάσεων για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη του νησιού.....	100
6.3.2. Υποδομές	110
6.3.3. Θεσμική υποστήριξη.....	113

7. Συμπεράσματα..... 114

Παράρτημα

Βιβλιογραφία

1. Εισαγωγή

1.1. Γενικά

Ο τουρισμός ως δραστηριότητα, χρονολογείται από τον 16ο αιώνα και από τη φύση του εκφράζει την ανάγκη του ανθρώπου για ψυχαγωγία, ανάπαυση και φυγή από την καθημερινότητα. Με τη σημερινή του μορφή, αποτελεί αναμφισβήτητα μία δυναμική κοινωνική και οικονομική δραστηριότητα, η οποία εξελίσσεται αλματωδώς σε διεθνές επίπεδο. Η ανάμειξή του, τόσο στους περισσότερους οικονομικούς τομείς όσο και σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την κοινωνία, ωθούν τους ανθρώπους που ασχολούνται με το αντικείμενό του, να τον αντιμετωπίζουν δικαιολογημένα ως μία σύνθετη δραστηριότητα, η οποία έχει ανάγκη από έναν προσεκτικό μακροχρόνιο σχεδιασμό, που θα βασίζεται στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης. Ειδικά στην Ελλάδα, η οποία θεωρείται ανέκαθεν τουριστική χώρα, διαθέτοντας μία μοναδική και διεθνούς ακτινοβολίας φυσική και πολιτιστική κληρονομιά, ιδιαίτερα στο νησιωτικό χώρο όπου προσανατολίζεται και η συγκεκριμένη εργασία, είναι πλέον αναγκαία η εφαρμογή μιας τέτοιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία θα μετατρέψει την εικόνα μιας χώρας φθηνού τουριστικού προορισμού, με μοναδικό χαρακτηριστικό γνώρισμα το μοντέλο του μαζικού τουρισμού, σε χώρα περισσότερο ανταγωνιστική ως προς το τουριστικό της προϊόν και περιοχή ιδανική για να περάσει κανείς ευχάριστα τις διακοπές του.

1.2. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Τουρισμός

Η βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη¹ (Sustainable Development) είναι μία έννοια σχετικά ασαφής, η οποία ωστόσο, τα τελευταία χρόνια εκφράζει μία δυναμική παρουσία σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί σημαντικό εργαλείο πολλών αναπτυξιακών επιλογών.

Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 18ου αιώνα, υπό την μορφή της αειφόρου παραγωγής, στη διαχείριση των δασών της Γερμανίας, για να μεταφερθεί έναν αιώνα αργότερα στις ΗΠΑ, σε παρεμφερή θέματα. Προς το τέλος της δεκαετίας του '60 (αρχές της δεκαετίας του '70) και μέσα από μια σειρά συζητήσεων, διαπιστώνεται η αυξανόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος και ταυτόχρονα, η ανάγκη προστασίας του. Στα *“όρια της ανάπτυξης”* που αρχίζουν να διαφαίνονται, η θέση που αναπτύσσεται πλέον είναι η αναζήτηση της εναρμόνισης ανάμεσα στην διατήρηση του περιβάλλοντος και στην οικονομική μεγέθυνση. Το 1972 συγκαλείται η Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ στη Στοκχόλμη *“Για το ανθρώπινο περιβάλλον”*, όπου προβάλλεται η συνολική ρύθμιση και πολιτική για την περιβαλλοντική προστασία. Ακολουθεί το Πρόγραμμα Περιβάλλοντος των Ηνωμένων Εθνών, στα πλαίσια του οποίου ενεργοποιήθηκε και το Πρόγραμμα Δράσης για τη Μεσόγειο. Τη δεκαετία του '80 επανακινείται το ενδιαφέρον στα θέματα της βιώσιμης ανάπτυξης, ύστερα από μια ύφεση που γνώρισε κατά τη διάρκεια της πετρελαϊκής κρίσης και της κρίσης του ισχύοντος οικονομικού μοντέλου. Το 1987, ακολουθεί η έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED) που συγκροτήθηκε από τον ΟΗΕ, γνωστή ως **Επιτροπή Brundtland** (από την Πρόεδρό της και Πρωθυπουργό της Νορβηγίας, Gro Harlem Brundtland), στην οποία η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται ως *“η ανάπτυξη που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να διακυβεύονται οι ανάγκες των μελλοντικών γενεών”*. Η συνέχιση αυτής της προσπάθειας έλαβε χώρα στο Ρίο της Βραζιλίας το 1992, με τη διάσκεψη των κρατών - μελών του ΟΗΕ, από την οποία προέκυψε ένα σετ από πέντε συμφωνίες, με γενικότερο στόχο την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης. Αυτές είναι : η Agenda 21, η Διακήρυξη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, οι αρχές για τη βιώσιμη διαχείριση των δασών, οι δύο διεθνείς συμβάσεις για τις κλιματικές αλλαγές και η σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα. Επιπλέον, δημιουργήθηκε η Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (CSD), στην οποία τα κράτη μέλη αναφέρονται ετήσια για την πρόοδο που σημειώνουν σε σχέση με τους στόχους της βιωσιμότητας. Τέλος, η αειφορία συσχετίζεται με την οικιστική ανάπτυξη στη Σύνοδο *“Για τους Ανθρώπινους Οικισμούς”* (UN Habitat II) που έγινε στην Κωνσταντινούπολη το 1996 (Μπεριάτος, 1997, σελ. 71 - 73, Γούλα, 1998, σελ. 17 - 28).

Από τα παραπάνω, διαπιστώνουμε την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού ορισμών της βιώσιμης ανάπτυξης (αειφορίας), ο οποίος οφείλεται κυρίως, στην προσέγγιση της έννοιας

από διαφορετικής επιστημονικής προέλευσης θεωρητικών. Όλοι όμως οι δόκιμοι ορισμοί εμπεριέχουν μια σειρά από βασικά στοιχεία, που συγκλίνουν στην άποψη ότι **η οικονομία, η κοινωνία και το περιβάλλον αποτελούν τα τρία βασικά στοιχεία κάθε τύπου και κάθε επιπέδου ανάπτυξης.**

Ο Τουρισμός, ίσως αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, όπου η οικονομική ανάπτυξη με την περιβαλλοντική ποιότητα, άμεσα ή έμμεσα, αλληλοεπηρεάζονται. Από τη μια, η ανεξέλεγκτη οικονομική ανάπτυξη με μοναδικό στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους, έχει ως αποτέλεσμα τη σταδιακή αλλοίωση τόσο των φυσικών όσο και των ανθρωπογενών πόρων του περιβάλλοντος, υποβαθμίζοντας σοβαρά την ποιότητά του. Κατά συνέπεια, έστω και μία μικρή υποβάθμιση του φυσικού χώρου, ο οποίος αποτελεί από μόνος του πόλο έλξης τουριστών, θα επιφέρει μείωση του αριθμού των τουριστών, που μεταφράζεται σε μείωση του τουριστικού συναλλάγματος και οδηγεί στην οικονομική παρακμή. Η επούλωση μιας τέτοιας περιβαλλοντικής πληγής, ίσως να μην μπορεί πάντα να είναι εφικτή, αλλά όταν μπορεί να είναι, θα πρέπει να αποτελεί πρώτη προτεραιότητα της τουριστικής πολιτικής. Από την άλλη, η απόλυτη και αυστηρή προστασία του περιβάλλοντος με την ελάχιστη δυνατή παρουσία τουριστών, μπορεί να είναι περιβαλλοντικά αποδεκτή, αλλά οικονομικά χαρακτηρίζεται ως ασύμφορη. Βλέπουμε λοιπόν, πόσο αναγκαία είναι για τον Τουρισμό, η εφαρμογή μιας συνδυαστικής πολιτικής, η οποία θα σέβεται το περιβάλλον, ενώ ταυτόχρονα θα στοχεύει στην οικονομική αποτελεσματικότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Αυτό ακριβώς, επιχειρείται να επιτευχθεί με την εισαγωγή της έννοιας της βιωσιμότητας και στον τομέα του Τουρισμού, η οποία βασίζεται στη συνεκτίμηση (στάθμιση) των παραπάνω, επιλέγοντας την πλέον ορθολογική και ολοκληρωμένη τουριστική πολιτική.

2. Η μεγάλη ανάπτυξη του Τουρισμού μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

2.1. Γενικά

Η ραγδαία μεταπολεμική ανάπτυξη του τουρισμού διεθνώς, η οποία εντάσσεται στη γενικότερη τάση εκείνης της εποχής για ανάπτυξη², δημιούργησε ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης για έναν πολύ μεγάλο αριθμό χωρών, που χωρίς αυτή την αλματώδη εξέλιξη του κλάδου, πολλές από αυτές ίσως να παρέμεναν ακόμη υποανάπτυκτες. Η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η εξέλιξη των μαζικών μεταφορικών μέσων (κυρίως του αεροπλάνου), η αύξηση της αστικοποίησης του πληθυσμού, η σχετική μείωση των τιμών των εισιτηρίων και η επέκταση του ελεύθερου χρόνου, είναι μερικοί από τους βασικούς παράγοντες, που αύξησαν με εντυπωσιακό ρυθμό τον αριθμό των τουριστών, μετατρέποντας τον τουρισμό, από χαρακτηριστικό γνώρισμα λίγων πλουσίων ή τυχοδιωκτών σε προσιτή δραστηριότητα και για άλλα χαμηλόμισθα κοινωνικά στρώματα. (EOT - ΚΕΠΕ, 1994, Inskip, 1991, σελ. 8 - 9, Χριστοπούλου, 1991, σελ. 7). Από την άλλη πλευρά όμως, οι αλλαγές στις συνθήκες και στον τρόπο διαβίωσης του τοπικού πληθυσμού, αλλά πολύ περισσότερο η ρύπανση ή καλύτερα η κακή διαχείριση του περιβάλλοντος στις διάφορες περιοχές, είναι κάποιες από τις σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις που προκάλεσε η **βιομηχανοποίηση**, κυρίως του μαζικού τουρισμού.

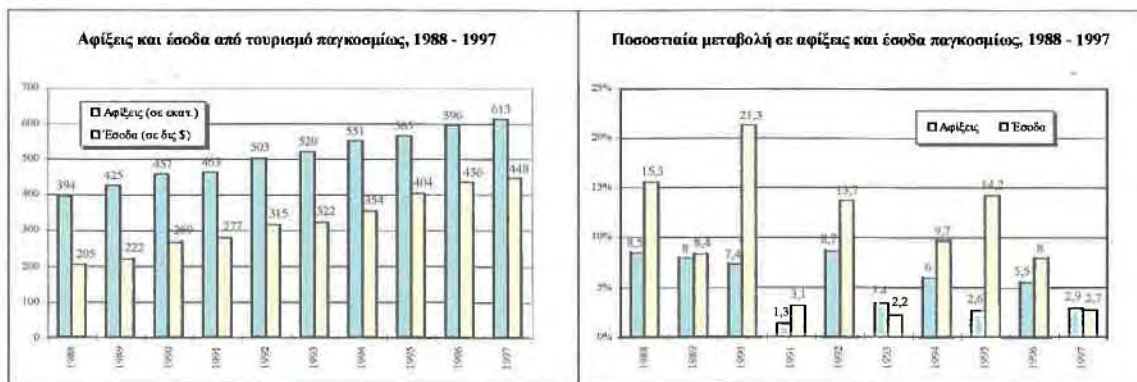
2.2. Διεθνής χώρος

Ο συνολικός αριθμός τουριστικών αφίξεων στον διεθνή χώρο, εμφανίζει μεταπολεμικά (από το 1950 και μετά) μία συνεχή αυξητική πορεία, η οποία συνεχίζεται μέχρι και σήμερα. Έτσι, από 25 εκατομμύρια τουρίστες που σημειώνονται το 1950, φτάνουν στα 613 εκατομμύρια το 1997, ενώ για το 1998 αναμένεται να αυξηθούν κατά 5%, φτάνοντας στα

650 περίπου εκατομμύρια (*WTO, 1997*). Επιπλέον, σε αυτόν τον αριθμό θα πρέπει να προστεθεί και 1,5 δις τουριστών περίπου, που ταξιδεύουν στην ίδια τους τη χώρα. Αντίστοιχα, τα έσοδα του κλάδου, από 2,1 δις δολάρια που ήταν το 1950 έφτασαν στα 448 δις δολάρια το 1997, ενώ για το 1998 αναμένεται να φτάσουν στα 460 δις δολάρια (*WTO, 1997*). Βέβαια, οι μέσοι ετήσιοι ρυθμοί αύξησης μειώνονται τα τελευταία χρόνια, γεγονός που οφείλεται σε μεμονωμένα γεγονότα (π.χ. τα γεγονότα στον Περσικό Κόλπο, η οικονομική κρίση στις χώρες της Ανατολικής Ασίας κ.ά.), που σημειώνονται κατά καιρούς στον διεθνή χώρο και επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την εικόνα των χωρών τουριστικού προορισμού. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΠΟΤ, η πτωτική αυτή τάση του ετήσιου ρυθμού αύξησης, αναμένεται να ξεπεραστεί, είτε με την είσοδο νέων ανερχόμενων τουριστικών προορισμών είτε από αποκατάσταση, έστω και μερική, των ζημιών στους συγκεκριμένους προορισμούς. Αναφέρεται ότι, αυτή τη στιγμή καταγράφονται νέες τάσεις στις τουριστικές αγορές, που εκτιμάται ότι θα διαμορφώσουν νέες συνθήκες προσφοράς - ζήτησης ή θα μεταβάλουν τις υπάρχουσες. Συνοπτικά, οι τάσεις αυτές είναι οι εξής (*Τουρισμός & Οικονομία, Απρίλιος 1998*) :

- ⇒ Το γεγονός ότι οι αγορές γίνονται πλέον ανταγωνιστικές, καθώς ολοένα και περισσότερες χώρες αποβλέπουν πια στον Τουρισμό, ως μοναδική διέξοδο για την ανάπτυξη της οικονομίας τους, που φτάνουν και σε σημείο **αντικατάστασης της υπάρχουσας βιομηχανικής υποδομής** τους. Εκεί βέβαια, η υπέρμετρη τουριστική ανάπτυξη δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στο περιβάλλον, γιατί γίνεται χωρίς έλεγχο και χωροταξικό σχεδιασμό, με μοναδικό στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους.
- ⇒ Η δυναμική διεύρυνση τουριστικών προορισμών που διαθέτουν ολοκληρωμένες τουριστικές εγκαταστάσεις, όπως είναι τα **θεματικά πάρκα** ή τα **“mega resorts”** (κάτι ανάλογο με τη δική μας έννοια των ΠΟΤΑ), όπου ο πελάτης μπορεί να συνδυάσει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, αναψυχής, διασκέδασης, άθλησης κλπ.
- ⇒ Το αυξημένο ενδιαφέρον που εκδηλώνεται τελευταία για τουριστικούς προορισμούς ή προϊόντα **ιδιαίτερου πολιτιστικού και πολιτισμικού χαρακτήρα**.
- ⇒ Η σημαντική παράμετρος της αύξησης του ποσοστού της **τρίτης ηλικίας** στον συνολικό πληθυσμό.

Διάγραμμα 2.1 : Αφίξεις και έσοδα από Τουρισμό στο Διεθνή χώρο και ποσοστιαίες μεταβολές αυτών, για την περίοδο 1988 - 1997.

Πηγή : WTO, 1997.

Σχετικά με τους πλέον δημοφιλέστερους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως και την εικόνα που διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια (βλ. Πίνακα 2.1), παρατηρούμε ότι υπήρξαν σημαντικές μεταβολές το 1997, αλλά όχι στις πρώτες θέσεις. Η Ελλάδα εμφανίζεται να κερδίζει μία θέση, από τη 18η στη 17η, με **10.246.000** αφίξεις και μερίδιο **1,67%** στην παγκόσμια αγορά, ενώ η Τουρκία παραμένει στην ίδια θέση (τη 19η), με μερίδιο 1,47%. Αξιοσημείωτο είναι το άλμα που έγινε από την Πολωνία, η οποία ανέβηκε στην 7η θέση από την 9η (το 1990 βρισκόταν στην 27η) και από την Τσεχία, που ανέβηκε στη 10η θέση από τη 12η. Αντίθετα, η Ουγγαρία έπεσε στην 11η θέση από την 8η, ενώ η Πορτογαλία και η Αυστρία έπεσαν κατά μία θέση, από 17η στη 18η και από 11η στη 12η, αντίστοιχα. Ως προς τα ποσοστά μεταβολής των αριθμών των αφίξεων, τη μεγαλύτερη αύξηση παρουσιάζει η Τουρκία με +13,48%, **ακολουθεί η Ελλάδα με +10,97%** και τρίτη έρχεται η Ισπανία (3η στη γενική κατάταξη) με +7,06%. Τις μεγαλύτερες μειώσεις εμφανίζουν, η Ουγγαρία με -16,57%, το Μεξικό με -12,79% και ο νέος προορισμός Κίνα - Χονγκ Κονγκ με -11,08%. Σημειώνεται τέλος, ότι οι δέκα πρώτοι προορισμοί κατέχουν περίπου το **52%** των αφίξεων παγκοσμίως (*Τουρισμός & Οικονομία, Απρίλιος 1998*).

Πίνακας 2.1 : Οι πλέον δημοφιλείς τουριστικοί προορισμοί παγκοσμίως για το 1997

Κατάταξη				Χώρα	Αφίξεις (σε χιλιάδες)			Μετα- βολή	Μερίδιο Αγοράς	
1990	1995	1996	1997		1990	1996	1997	97/96	1990	1997
1	1	1	1	Γαλλία	52.497	62.406	66.800	7,04%	11,49%	10,90%
2	2	2	2	Η.Π.Α.	39.363	46.325	48.977	5,72%	8,62%	7,99%
3	3	3	3	Ισπανία	34.085	40.541	43.403	7,06%	7,46%	7,08%
4	4	4	4	Ιταλία	26.679	32.853	34.087	3,76%	5,84%	5,56%
7	5	5	5	Βρετανία	18.013	25.293	26.052	3,00%	3,94%	4,25%
12	8	6	6	Κίνα	10.484	22.765	23.770	4,41%	2,29%	3,88%
27	9	9	7	Πολωνία	3.400	19.410	19.560	0,77%	0,74%	3,19%
8	7	7	8	Μεξικό	17.176	21.405	18.667	-12,79%	3,76%	3,04%
10	11	10	9	Καναδάς	15.209	17.285	17.556	1,57%	3,33%	2,86%
16	12	12	10	Δημοκρ. της Τσεχίας	7.278	17.000	17.400	2,35%	1,59%	2,84%
5	6	8	11	Ουγγαρία	20.510	20.674	17.248	-16,57%	4,49%	2,81%
6	10	11	12	Αυστρία	19.011	17.090	16.575	-3,01%	4,16%	2,70%
9	13	13	13	Γερμανία	17.045	15.205	15.828	4,10%	3,73%	2,58%
-	18	14	14	Ρωσία	-	14.587	15.000	2,83%	-	2,45%
11	14	16	15	Ελβετία	13.200	10.600	11.077	4,50%	2,89%	1,81%
19	15	15	16	Κίνα (Χονγκ Κονγκ)	6.581	11.703	10.406	-11,08%	1,44%	1,70%
13	16	18	17	Ελλάδα	8.873	9.233	10.246	10,97%	1,94%	1,67%
14	17	17	18	Πορτογαλία	8.020	9.730	10.100	3,80%	1,76%	1,65%
24	20	19	19	Τουρκία	4.799	7.966	9.040	13,48%	1,05%	1,47%
21	21	20	20	Ταϊλάνδη	5.299	7.192	7.263	0,99%	1,16%	1,18%
				Σύνολο 1-20	327.522	429.263	439.055	2,28%	71,68%	71,61%
				Παγκόσμιο Σύνολο	456.904	596.076	613.078	2,85%	100,00%	100,00%

Πηγή : WTO, 1997

Όσον αφορά τους τουριστικούς προορισμούς με τα μεγαλύτερα έσοδα παγκοσμίως (βλ. Πίνακα 2.2), δεν παρατηρούμε μεταβολή στις πρώτες θέσεις. Αξιοσημείωτες δε, είναι η άνοδος της Αυστραλίας από τη 12η θέση στην 9η, της Πολωνίας από τη 14η θέση στη 12η και της Τουρκίας από την 20η θέση στη 18η. Τις μεγαλύτερες αυξητικές μεταβολές εμφανίζουν, η Κίνα με +18,37%, η Τουρκία με +17,41% και το Μεξικό με +8,6%, ενώ τις μεγαλύτερες απώλειες έχουν ο προορισμός Κίνα - Χονγκ Κονγκ με -14,71%, η Αυστρία με -11,42% και η Ισπανία με -3,36%. Τέλος, παρατηρούμε ότι **η Ελλάδα δεν συγκαταλέγεται στη λίστα των προορισμών με τα μεγαλύτερα έσοδα**, παρόλο που κατέχει την 17η θέση στις αφίξεις. Η απλή ερμηνεία αυτού του φαινομένου είναι ότι, η ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών της είναι σαφώς πολύ κατώτερη από εκείνη των ανταγωνιστριών της (Τουρισμός & Οικονομία, Απρίλιος 1998).

Πίνακας 2.2 : Οι τουριστικοί προορισμοί με τα μεγαλύτερα έσοδα παγκοσμίως για το 1997

Κατάταξη				Χώρα	Έσοδα (εκατ. δολ. Η.Π.Α.)			Μετα- βολή	Μερίδιο Αγοράς	
1990	1995	1996	1997		1990	1996	1997	97/96	1990	1997
1	1	1	1	Η.Π.Α.	43.007	69.908	75.056	7,36%	15,98%	16,76%
3	2	2	2	Ιταλία	20.016	30.018	30.000	-0,06%	7,44%	6,70%
2	3	3	3	Γαλλία	20.184	28.357	27.947	-1,45%	7,50%	6,24%
4	4	4	4	Ισπανία	18.593	27.648	26.720	-3,36%	6,91%	5,97%
5	5	5	5	Βρετανία	14.940	19.296	19.875	3,00%	5,55%	4,44%
6	6	6	6	Γερμανία	14.288	17.567	18.989	8,09%	5,31%	4,24%
7	7	7	7	Αυστρία	13.417	13.990	12.393	-11,42%	4,98%	2,77%
25	10	9	8	Κίνα	2.218	10.200	12.074	18,37%	0,82%	2,70%
14	14	12	9	Αυστραλία	4.088	8.891	9.324	4,87%	1,52%	2,08%
11	8	8	10	Κίνα (Χονγκ Κονγκ)	5.032	10.836	9.242	-14,71%	1,87%	2,06%
8	9	10	11	Ελβετία	7.411	8.891	9.015	1,39%	2,75%	2,01%
65	15	14	12	Πολωνία	358	8.400	9.000	7,14%	0,13%	2,01%
9	12	11	13	Καναδάς	6.339	8.868	8.825	-0,48%	2,36%	1,97%
13	13	13	14	Ταϊλάνδη	4.326	8.664	8.700	0,42%	1,61%	1,94%
12	11	15	15	Σιγκαπούρη	4.904	7.961	7.993	0,40%	1,82%	1,79%
10	16	16	16	Μεξικό	5.467	6.934	7.530	8,60%	2,03%	1,68%
-	23	17	17	Ρωσία	-	6.875	7.318	6,44%	-	1,63%
21	21	20	18	Τουρκία	3.225	5.962	7.000	17,41%	1,20%	1,56%
26	20	18	19	Ινδονησία	2.105	6.308	6.625	5,03%	0,78%	1,48%
16	17	19	20	Ολλανδία	3.636	6.256	6.597	5,45%	1,35%	1,47%
				Σύνολο 1-20	193.554	311.830	320.223	2,69%	71,91%	71,52%
				Παγκόσμιος Σύνολο	269.165	435.789	447.710	2,74%	100,00%	100,00%

Πηγή : WTO, 1997

Τέλος, σύμφωνα με τα στοιχεία του ΠΟΤ για τις αφίξεις ανά ήπειρο, η Αφρική σημείωσε τον μεγαλύτερο ρυθμό ανάπτυξης το 1997 με αύξηση 7,4%, ακολουθούμενη από τη Νότια Ασία με 5,1%, τη Μέση Ανατολή με 4,1% και την Ευρώπη με 3,2%. Όσον αφορά τα έσοδα, οι προορισμοί της Μέσης Ανατολής εμφάνισαν εντυπωσιακή αύξηση της τάξης του 10,7%, παρά το σοβαρότατο πρόβλημα της Αιγύπτου, και ακολουθούν η Νότια Ασία με αύξηση 6,6% και η Αμερική με 6,1%. Η Ευρώπη (βλ. και παρακάτω), παρόλο που είχε τη μικρότερη αύξηση στα έσοδα με 0,9%, εξακολουθεί να αποτελεί τον δημοφιλέστερο προορισμό για το 1997 με 362 εκατομμύρια αφίξεις, που αντιπροσωπεύουν το 59% του παγκόσμιου συνόλου των αφίξεων. Στα έσοδα αντίστοιχα, αν και η αύξηση που είχε η Ευρώπη ήταν ελάχιστη, εξακολουθεί να αποσπά μερίδιο από την παγκόσμια πίτα της τάξης

του 50% του συνόλου (*Τουρισμός & Οικονομία, Απρίλιος 1998*).

2.3. Ευρώπη

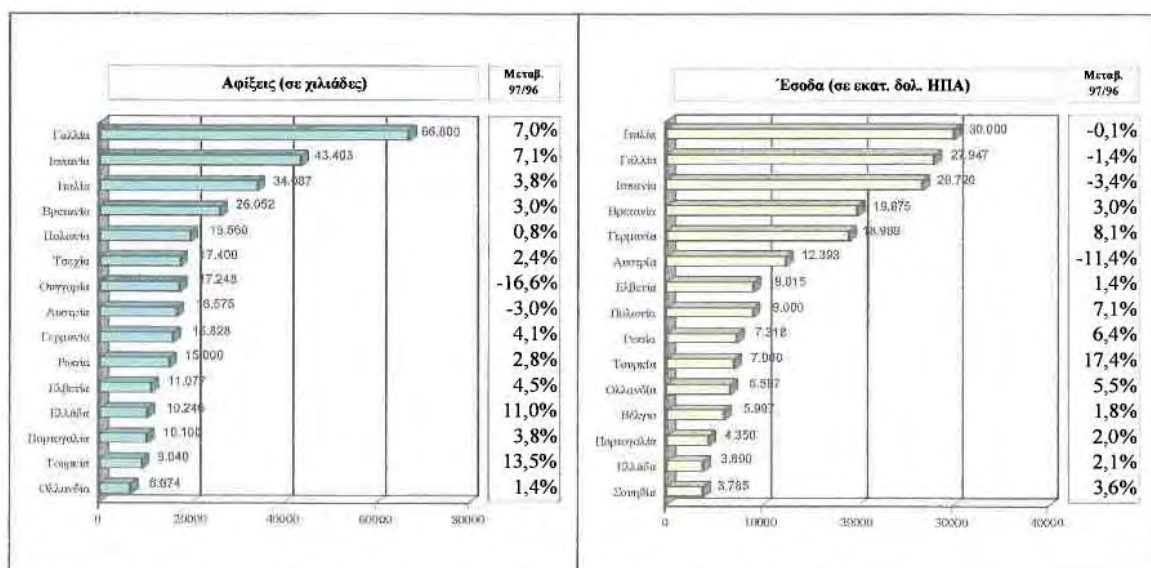
Σε αντίθεση με τον παγκόσμιο τουρισμό, ο τουρισμός στην Ευρώπη ακολουθεί τα τελευταία χρόνια μία φθίνουσα πορεία, σχετικά με την ποσοστιαία συμμετοχή του σε αφίξεις στο παγκόσμιο σύνολο. Η μείωση του ποσοστού αυτού αναμένεται να συνεχιστεί, φθάνοντας το 2000 στο 53%, έναντι του 72% που ήταν το 1960 (*Κραντονέλλης, 1995*).

Η αστάθεια και η αναταραχή από τις εξελίξεις στην Κεντρική, την Ανατολική Ευρώπη και κυρίως τα Βαλκάνια λειτουργούν αρνητικά ως προς την τουριστική ζήτηση, περισσότερο για τους υπερπόντιους (Αμερικανοί, Ιάπωνες) και λιγότερο για τους Ευρωπαίους (στο εσωτερικό της Ευρώπης) τουρίστες. Επιπλέον, καινούργιοι προορισμοί αναδεικνύονται στο τουριστικό προσκήνιο, όπως είναι οι χώρες του Ειρηνικού, της Ανατολικής Ασίας και της Αφρικής, των οποίων η ποσοστιαία συμμετοχή στο διεθνές τουριστικό ρεύμα αυξάνεται διαρκώς. Από την άλλη πλευρά όμως, με την οικονομική ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων, αυξάνεται η κινητικότητα των τουριστών εντός του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου, ενώ ταυτόχρονα με το άνοιγμα των συνόρων σε άλλες πρώην απαγορευμένες (μυθοποιημένες) χώρες παγκοσμίως, δίνεται η δυνατότητα σε διαφορετικές ομάδες τουριστών να επισκεφθούν τους ευρωπαϊκούς τουριστικούς προορισμούς (*Καλοκάρδου, 1995, ΣΕΠ*).

Δεδομένου ότι, το 80% του τουρισμού στην Ευρώπη πραγματοποιείται από τους ίδιους τους Ευρωπαίους και μόνο το υπόλοιπο 20% προέρχεται από άλλες χώρες εκτός του ευρωπαϊκού χώρου, θα ήταν ενδιαφέρον να δούμε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτής της μεγάλης αγοράς συνολικά. Έτσι, σύμφωνα με τη δημοσκόπηση που έγινε για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο της 48ης έκθεσης του Ευρωβαρομέτρου τον Οκτώβριο και Νοέμβριο του 1997, προκύπτουν εν συντομία τα εξής βασικά συμπεράσματα : Το 1997, παρά την οικονομική κρίση και την ανεργία που μαστίζουν την Ευρώπη, ένας στους δύο Ευρωπαίους ταξίδεψε για διακοπές (53%) ενώ, για το 1998 σκοπεύει να ταξιδέψει για διακοπές το 56% των Ευρωπαίων. Από αυτούς, περισσότερο ταξίδεψαν οι Σκανδιναβοί και

λιγότερο οι κάτοικοι χωρών της Νότιας Ευρώπης. Οι κάτοικοι των χωρών του Νότου (Έλληνες, Ισπανοί, Γάλλοι, Πορτογάλοι και Ιταλοί) κατά κανόνα πηγαίνουν διακοπές εντός της χώρας τους, όπως επίσης και οι Φινλανδοί. Για τους υπόλοιπους, οι διακοπές σε μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα είναι η κυρίαρχη επιλογή. Το 91% των κατοίκων του Λουξεμβούργου, το 74% του Βελγίου και το 73% της Γερμανίας προτιμά τις διακοπές σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης, ενώ οι χώρες που συγκεντρώνουν την προτίμηση των περισσότερων Ευρωπαίων είναι η Γαλλία και η Ισπανία. Τέλος, καθοριστικοί παράγοντες για την επιλογή μιας χώρας για τους Ευρωπαίους είναι το κλίμα, η γλώσσα και το κόστος ταξιδιού και διαμονής (*Τουρισμός & Οικονομία, Απρίλιος 1998*).

Διάγραμμα 2.2 : Τάσεις τουρισμού σε επιλεγμένους ευρωπαϊκούς προορισμούς το 1997

Πηγή : WTO, 1997.

Παρακάτω, γίνεται αναφορά στη λεκάνη της Μεσογείου και την τουριστική δραστηριότητα σε αυτή, η οποία συγκεντρώνει το 35% περίπου της διεθνούς τουριστικής κίνησης και αποτελεί τον πλέον διαφημιζόμενο τουριστικό προορισμό διεθνώς.

2.4. Μεσόγειος

Οι μεσογειακές ακτές με πληθυσμό 130 εκατομμυρίων ανθρώπων, κατακλύζονται κάθε χρόνο από ένα κύμα 100 εκατομμυρίων τουριστών, συγκεντρώνοντας σήμερα συνολικά το 1/3 περίπου του παγκόσμιου τουρισμού (EEK, 1992, Λαγός, 1996). Παρόλο όμως, ότι η λεκάνη της Μεσογείου αποτελεί τη μεγαλύτερη αγορά του κόσμου, τα τελευταία χρόνια το ποσοστό της, τόσο σε αφίξεις όσο και σε έσοδα, μειώνεται συνεχώς, λόγω κυρίως της συνεχούς υποβάθμισης που υφίσταται το περιβάλλον της, από την ιδιαίτερα αυξημένη τουριστική κίνηση.

Οι χώρες που βρέχονται από τη Μεσόγειο, αποτελούν παραδοσιακά τον κύριο προορισμό των τουριστικών ρευμάτων της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, βασιζοντας ένα σημαντικό μέρος της οικονομίας τους στον τουρισμό (π.χ. Ισπανία, Ελλάδα). Νεότερες ανταγωνίστριες χώρες (π.χ. Τουρκία, χώρες του Μαγκρέμπ), με ομοειδή σχετικά τουριστική προσφορά (ήλιος και θάλασσα), οφείλουν την ανταγωνιστικότητά τους κυρίως, στις χαμηλότερες τιμές. Επίσης, σημαντικό ποσοστό του μεσογειακού τουρισμού προσελκύει η ΝΑ παράκτια ζώνη (Αίγυπτος, Ισραήλ, Συρία, Κύπρος), με διαφοροποιημένη τουριστική προσφορά (πολιτιστική και θρησκευτική παράδοση) (Καλοκάρδου, 1995, ΣΕΠ, σελ. 217-218).

Σύμφωνα με την πρόβλεψη του *Blue Plan* του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσεως του Ο.Η.Ε. για το περιβάλλον, το έτος 2025 θα κατακλύσουν τη Μεσόγειο 360-780 εκατομμύρια τουρίστες, ανάλογα με τα σενάρια της οικονομικής ανάπτυξης που θα επικρατήσουν. Αντίστοιχες εκτιμήσεις της Διεθνούς Τράπεζας και της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, υπολόγισαν αυτόν τον αριθμό σε 300 εκατομμύρια περίπου. Ανεξάρτητα όμως από την ποσότητα, είναι γεγονός ότι, η μεγάλη τουριστικοποίηση των μεσογειακών περιοχών έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για να θεωρηθεί ως η πλέον επιβαρημένη θαλάσσια ενότητα και να κινδυνεύει άμεσα να αυτοκαταστραφεί, αν δε ληφθούν αυστηρά μέτρα ελέγχου (Σαββίδης, 1995).

3. Η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα

3.1. Γενικά

Η Ελλάδα, εκτός από την ιδιαίτερη γεωγραφική θέση που κατέχει στον ευρωπαϊκό χώρο, διαθέτει ένα πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, το οποίο την καθιστά μοναδική στις προτιμήσεις πολλών ξένων τουριστών. Η ανταγωνιστικότητά της σε σύγκριση με άλλους τουριστικούς προορισμούς είναι κυρίως συνάρτηση των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων.

Η συμβολή του τουρισμού ως οικονομική δραστηριότητα στην οικονομία της χώρας μας, είναι ιδιαίτερα σημαντική από διάφορες απόψεις. Εκτός του ότι δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας συμβάλλοντας στη διαμόρφωση του εθνικού εισοδήματος, αποτελεί και ένα σημαντικό εργαλείο περιφερειακής ανάπτυξης, λόγω της ευρείας κατανομής των τουριστικών δραστηριοτήτων στον χώρο. Όσον αφορά την απασχόληση, ο τουρισμός **αντιπροσωπεύει πάνω από το 7% του Α.Ε.Π., ενώ απασχολεί περίπου 500.000 άτομα. Μάλιστα, με βάση ορισμένες εκτιμήσεις, κατά την περίοδο τουριστικής αιχμής, οι άμεσες και έμμεσες θέσεις εργασίας φτάνουν τις 800.000 (Παπανδρέου, 1998).** Επίσης, σημαντική είναι η προσφορά του στην ενίσχυση των υπόλοιπων κλάδων της οικονομίας, οι οποίοι επωφελούνται ιδιαίτερα από την ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας.

Η ουσιαστική τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα δρομολογείται στο διάστημα 1950 - 1970, με τρεις αρχικά τουριστικούς πόλους, Αττική - Ρόδο - Κέρκυρα και αργότερα, μέσα στο ίδιο διάστημα, προστίθενται οι Κυκλάδες, η Κρήτη και η Χαλκιδική. Ιδιαίτερα τη δεκαετία 1960 - 1970, αναπτύσσεται με αλματώδεις ρυθμούς ο μαζικός οργανωμένος τουρισμός, ενώ παράλληλα πραγματοποιούνται μεγάλες κρατικές επενδύσεις για τη δημιουργία έργων τουριστικής υποδομής. Οι μεγάλοι ΤΟs της Ευρώπης δημιουργούν οργανωμένα πακέτα ταξιδιών διακοπών σε πολλούς ελληνικούς προορισμούς και έτσι η Ελλάδα καθιερώνεται ως διεθνής τουριστικός προορισμός με το γνωστό τουριστικό προϊόν των 4 S (Sun, Sea, Sand, Sex). Τη δεκαετία 1970 - 1980, όπως και σε άλλες τουριστικές χώρες, αρχίζουν να

εμφανίζονται διάφορα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά προβλήματα, που προέρχονται εξ' ολοκλήρου από την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του μαζικού μοντέλου τουρισμού. Οι διάφορες εναλλακτικές μορφές που εφαρμόζονται, ελλείπει πάντα του απαιτούμενου σχεδιασμού, χρησιμοποιούνται ως δικαιολογητική βάση στα προβλήματα που συσσωρεύονται από τον μαζικό τουρισμό (*EOT - ΚΕΠΕ, 1994*).

Σήμερα, η χωρική κατανομή της τουριστικής δραστηριότητας που έχει διαμορφωθεί στη χώρα μας, από τη μια μεριά ακολουθεί κατά μήκος τον κεντρικό άξονα ανάπτυξης (Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη) και από την άλλη εμφανίζει ισχυρές συγκεντρώσεις στην Κρήτη, την Κέρκυρα, τη Ρόδο και σε άλλα νησιά. Παρόλη όμως, αυτή τη σχετικά ισόρροπη εικόνα της τουριστικής κατανομής, η τουριστική ανάπτυξη εμφανίζει μεγάλη ανισομέρεια. Τα τελευταία χρόνια, διαπιστώνεται μία τάση αποκέντρωσης και εξισορρόπησης της κατανομής αυτής, που όμως δεν έχει αλλάξει την παραπάνω συνολική εικόνα (*Παπαδημητρίου, 1995*). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να διαθέτουμε σήμερα έναν ικανοποιητικό αριθμό κλινών (χαμηλών κατηγοριών στη μεγάλη τους πλειοψηφία), ενώ απουσιάζουν βασικές τουριστικές εγκαταστάσεις, όπως συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, μαρίνες, κέντρα θαλασσοθεραπείας κ.ά. Την εικόνα αυτή συμπληρώνουν ελλείψεις σε έργα υποδομής, όπως αεροδρόμια, λιμάνια, οδικά δίκτυα κ.ά., τα οποία επηρεάζουν άμεσα το τουριστικό προϊόν της χώρας. Επιπλέον, η καθολική απουσία τουριστικού σχεδιασμού έχει οδηγήσει αναμφισβήτητα, σε μια συνολική υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος των *τουριστικοποιημένων* περιοχών του ελλαδικού χώρου, ιδιαίτερα του νησιωτικού.

Όσον αφορά τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στη χώρα μας, είναι γεγονός ότι, ενώ κατά τη δεκαετία του '50 έφθαναν τις 500.000, μέσα στη δεκαετία του '90 ξεπέρασαν τις 11.000.000 αφίξεις. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, η προσέλευση τουριστών δείχνει να αυξάνεται σταθερά, ύστερα από τη σημαντική πτώση που σημειώθηκε το 1996 κυρίως, λόγω της πολιτικής αστάθειας. Έτσι, το 1998 οι τουρίστες που θα επισκεφθούν τη χώρα μας προβλέπεται ότι θα ξεπεράσουν τα 11,5 εκατομμύρια, στους οποίους θα πρέπει να προστεθούν και 6 εκατομμύρια εσωτερικού τουρισμού (*Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1998*). Αντίστοιχα οι διανυκτερεύσεις, τόσο των αλλοδαπών τουριστών όσο και των ημεδαπών, εμφανίζουν ανάλογη αυξητική τάση (*βλ. Διάγραμμα 3.1*).

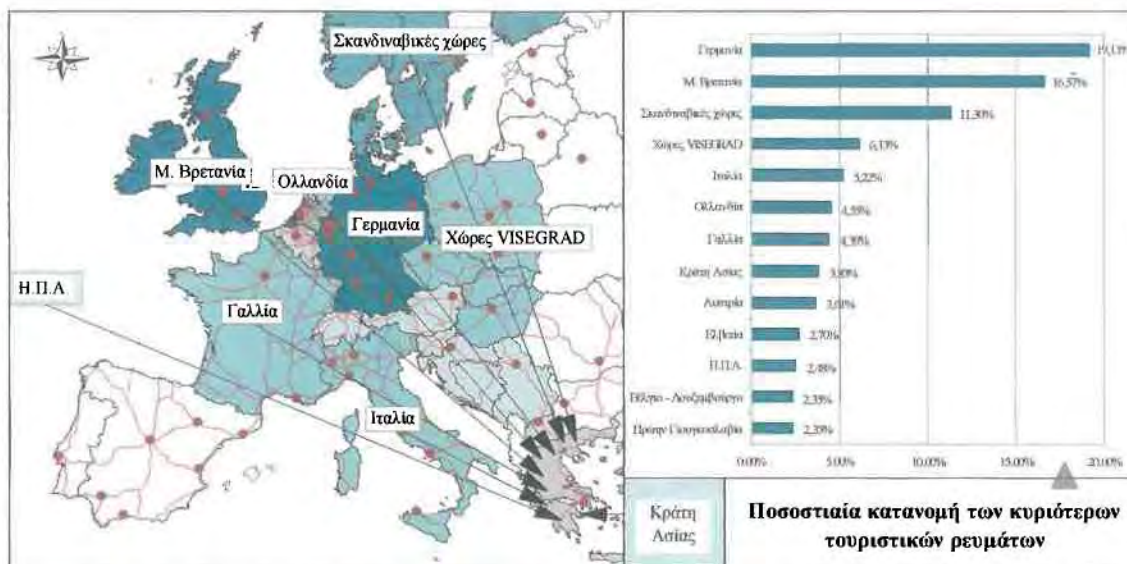
Διάγραμμα 3.1 : Αφίξεις και Διανυκτερεύσεις τουριστών στην Ελλάδα

Πηγή : Στοιχεία ΕΣΥΕ

3.2. Τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα

Το μέγεθος της εισροής τουριστών σε μία χώρα, είναι προφανές ότι διαφέρει ανά έτος (τουριστική σαιζόν), γεγονός που καθιστά την εκτίμησή του αρκετά επίπονη, αλλά και πολύπλοκη διαδικασία, αφού ο εκτιμητής θα πρέπει να λάβει υπόψη του, όλους εκείνους τους παράγοντες, εσωτερικούς και εξωτερικούς, που άμεσα ή έμμεσα επηρεάζουν το ενδιαφέρον των τουριστών που επιθυμούν να την επισκεφθούν. Για τον λόγο αυτό, γίνεται μία προσπάθεια να χαρτογραφηθεί η σημερινή εικόνα προέλευσης αλλοδαπών τουριστών για τη χώρα μας (Χάρτης 3.1), με βάση τις τάσεις των κυριότερων τουριστικών ρευμάτων που έχουν προορισμό την Ελλάδα, όπως αυτές εκτιμώνται για το 1998, σύμφωνα με τις Διευθύνσεις Τουρισμού Εξωτερικού (ΔΙΤΕΞ) (Τουρισμός & Οικονομία, Σεπτέμβριος 1998).

Χάρτης 3.1 : Εκτίμηση των βασικότερων κατά παράδοση τουριστικών ρευμάτων (χώρες προέλευσης) με προορισμό την Ελλάδα για το 1998

Πηγή : Εκτιμήσεις των ΔΙΤΕΞ για το 1998 (Τουρισμός & Οικονομία, Σεπτέμβριος 1998), στοιχεία τουριστικών αφίξεων της ΕΣΥΕ για τα έτη 1988-1996, άλλες εκτιμήσεις (Οικονομική Επιλογή, Ιανουάριος 1998 & Οικονομικός Ταχυδρόμος, Μάιος 1998), ίδια επεξεργασία.

Από τον Χάρτη 3.1, βλέπουμε ότι οι κατά παράδοση κυριότερες τουριστικές αγορές για τον ελληνικό τουρισμό είναι η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία και οι Σκανδιναβικές χώρες, που αποτελούν και το 47% του συνόλου των αφίξεων. Ακολουθούν, η πολλά υποσχόμενη αγορά των χωρών VISEGRAD, η αγορά της γειτονικής μας Ιταλίας, της Ολλανδίας και της Γαλλίας, με την εικόνα να συμπληρώνεται σε μεγάλο βαθμό από τις αγορές των κρατών της Ασίας, της Αυστρίας και της Ελβετίας. Οι τουρίστες από τις ΗΠΑ είναι αυτοί που κατά κύριο λόγο στηρίζουν την κίνηση των κρουαζιερόπλοιων, ενώ η αγορά Βέλγιο - Λουξεμβούργο, καθώς και η αγορά των χωρών της πρώην Γιουγκοσλαβίας, συνεισφέρουν στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας του τουρισμού μας, με καθόλου ευκαταφρόνητο αριθμό τουριστών (πάνω από 250.000 τουρίστες η καθεμία). Οι χώρες της πρώην ΕΣΣΔ αποτελούν μία ανερχόμενη αγορά, πολλά υποσχόμενη για τη συναλλαγματική της κυρίως αξία, με πολλά προβλήματα όμως, λόγω γραφειοκρατικών δυσκολιών στην

έκδοση βίζας. Τέλος, η Ιαπωνία είναι μία αγορά που ενδιέφερε στο παρελθόν την Ελλάδα και το ενδιαφέρον αυτό φαίνεται να αναθερμαίνεται τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα :

Οι **Γερμανοί**, μαζί με τους Βρετανούς, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, αποτελούν τα δύο σημαντικότερα τουριστικά κύματα, που επισκέπτονται κάθε χρόνο τη χώρα μας. Έτσι, οι Γερμανοί τουρίστες για το 1998, αναμένεται να σημειώσουν αύξηση κατά 10%, σε σχέση με το 1997 (ήταν περίπου 2 εκατομμύρια), φτάνοντας τα 2,2 εκατομμύρια (*διαπίστωση της υπουργού ανάπτυξης κ. Β. Παπανδρέου, κατά την επίσκεψή της στην τουριστική έκθεση I.T.B., Βερολίνο, Μάρτιος 1997*). Οι τουριστικοί προορισμοί των Γερμανών στη χώρα μας, είναι κυρίως τα μεγάλα νησιά, Κρήτη, Ρόδος, Κέρκυρα, αλλά και η Χαλκιδική, δηλαδή κυρίως εκεί όπου υπάρχει καλή ξενοδοχειακή υποδομή.

Όσον αφορά τη βρετανική τουριστική αγορά, σημειώνεται ότι οι **Βρετανοί και Ιρλανδοί** που επισκέφτηκαν τη χώρα μας το 1997, έφτασαν τα 1,7 εκατομμύρια, ενώ για το 1998 εκτιμάται ότι θα αυξηθούν τουλάχιστον κατά 12% (*εκτίμηση του διευθυντή του γραφείου του EOT στο Λονδίνο, κ. Π. Αργυρού*), φτάνοντας τα 1,9 εκατομμύρια. Σύμφωνα με στοιχεία των συνολικών κρατήσεων, αναμένεται να κατακλύσουν τα νησιά του Ιονίου (κυρίως Λευκάδα και Κεφαλονιά) αλλά και την Αθήνα, η οποία παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αύξηση στις κρατήσεις με 195%. Επίσης, άλλες ελληνικές τουριστικές περιοχές που επισκέπτονται οι Βρετανοί, κατά σειρά προτεραιότητας, είναι, η Σκιάθος, η Κέρκυρα, η Ρόδος, η Ζάκυνθος, η Χαλκιδική, η Κως και η Κρήτη.

Οι **Σκανδιναβικές χώρες** (Σουηδία, Νορβηγία, Φινλανδία και Δανία) εξετάζονται ως μία αγορά, δεδομένου ότι όλες οι ενέργειες για την προβολή της Ελλάδας και την προσέλκυσή τους, γίνονται από την ΔΙΤΕΕ Βόρειας Ευρώπης με έδρα τη Σουηδία. Στις χώρες αυτές, ιδιαίτερα χαρακτηριστικές είναι οι πτωχεύσεις των ΤΟs, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά και την τουριστική κίνηση προς τη χώρα μας. Ωστόσο όμως, η καλή τους οικονομική κατάσταση επιτρέπει τη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος, όσον αφορά τις αγορές ταξιδιών διακοπών. Έτσι, συνολικά αναμένεται να επισκεφθούν τη χώρα μας για το 1998, 1,3 περίπου εκατομμύρια σκανδιναβοί τουρίστες.

Οι ανατολικοευρωπαϊκές χώρες **VISEGRAD** (Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία και Πολωνία), οι οποίες αντιμετωπίζονται επίσης από τη χώρα μας ως μία ενιαία τουριστική αγορά, αναμένεται να φτάσουν τους 700.000 τουρίστες για το 1998. Ιδιαίτερα οι Τσέχοι.

κατατάσσουν την Ελλάδα σταθερά τα τελευταία χρόνια, ως τον τρίτο δημοφιλέστερο προορισμό τους μετά την Ιταλία και την Ισπανία, ενώ οι Σλοβάκοι, ως τον δεύτερο μετά την Ιταλία.

Η **Ιταλία** είναι μία χώρα που περιβάλλεται από θάλασσα, η οποία έχει υποστεί ζημιά από τις βιομηχανίες της, κυρίως στο βορρά, γι' αυτό ολοένα και περισσότεροι Ιταλοί κάνουν διακοπές εκτός της χώρας τους, αναζητώντας καθαρότερες θάλασσες και περιβάλλον. Η Ελλάδα προσελκύει τους Ιταλούς τουρίστες, κυρίως λόγω γεωγραφικής γειτνίασης, χαμηλών τιμών, καθαρής θάλασσας, αρχαιοτήτων και εξαιρετικής νυχτερινής ζωής. Έτσι, για το 1998 οι Ιταλοί επισκέπτες στη χώρα μας, αναμένεται να φτάσουν τους 600.000, σημειώνοντας 10% αύξηση σε σχέση με το 1997. Οι βασικές τους προτιμήσεις στον ελληνικό χώρο είναι κυρίως τα νησιά, στα οποία οι Ιταλοί ΤΟs έχουν δημιουργήσει *τουριστικά χωριά* σε διάφορες περιοχές, όπως είναι στην Κρήτη, τη Ρόδο, τη Μύκονο, την Κω, την Κέρκυρα και την Αλόνησο. Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι οι Ιταλοί, εκτός από τις κλασικού τύπου διακοπές (ήλιος, θάλασσα, ξεκούραση), δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παρόλο που η ζήτηση είναι ακόμα μικρή, για διάφορες αθλητικές δραστηριότητες, όπως trekking, ski, κ.ά., καθώς, και για πολιτιστικές περιηγήσεις (*διαπίστωση του διευθυντή του γραφείου του ΕΟΤ στο Μιλάνο, κ. Κανζάβελου*).

Η **Ολλανδία** εξελίσσεται σε μία από τις σημαντικότερες ευρωπαϊκές αγορές για τον ελληνικό τουρισμό, καθώς η τουριστική κίνηση από τη χώρα αυτή προς πολλούς ελληνικούς προορισμούς εμφανίζει σημαντική αύξηση και ενθαρρυντικές προοπτικές. Για το 1998, εκτιμάται ότι θα επισκεφθούν την Ελλάδα περισσότεροι από 550.000 Ολλανδοί τουρίστες, σημειώνοντας αύξηση της τάξης του 12% σε σχέση με το 1997.

Ο αριθμός των **Γάλλων** τουριστών που αναμένεται να επισκεφτούν το 1998 τη χώρα μας, υπερβαίνει τις 500.000, σημειώνοντας αύξηση 19%, σε σχέση με το 1997 που ήταν 420.000 (μέχρι το Νοέμβριο). Από τις προτιμήσεις των Γάλλων για τουρισμό, προκύπτει ότι η τιμή, σε συνδυασμό με τις προσφερόμενες υπηρεσίες, παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην απόφασή τους για αγορά ταξιδιού (*διαπίστωση της διευθύντριας του γραφείου του ΕΟΤ στο Παρίσι, κ. Α. Ηλιοκρατίδου*).

Τα **κράτη Ασίας**, με κύριους εκπροσώπους την Ιαπωνία και το Ισραήλ, αναμένεται για το 1998 να φτάσουν συνολικά τους 450.000 περίπου τουρίστες. Οι Ιάπωνες τουρίστες στη

χώρα μας δείχνουν να αυξάνονται σταθερά, ιδιαίτερα μετά την απόφαση της Ολυμπιακής Αεροπορίας να ενεργοποιήσει ξανά από το 2001 την απευθείας αεροπορική σύνδεση, που είχε διακόψει το 1994.

Η **Αυστρία** και η **Ελβετία**, αποτελούν κατεξοχήν ιδιαίτερα σημαντικές τουριστικές αγορές για τη χώρα μας, μολονότι χαρακτηρίζονται από πολλούς, ως δύσκολες στις τουριστικές τους προτιμήσεις. Από τις χώρες αυτές, αναμένεται να φτάσουν για το 1998, 420.000 και 315.000 αντίστοιχα τουρίστες.

Οι **Η.Π.Α.**, όπως και ο Καναδάς, ανήκουν στην κατηγορία των υψηλού εισοδήματος τουριστών για τη χώρα μας. Ο Αμερικανός τουρίστας, φαίνεται ότι προτιμά να ταξιδεύει μόνος του, σε αντίθεση με τον Ευρωπαίο που προτιμά τα ομαδικά ταξίδια (charter), ενώ η αγοραστική δύναμη του δολαρίου δείχνει να επηρεάζει πολύ την απόφασή του να επισκεφθεί μία χώρα. Ειδικότερα στην Ελλάδα, αναμένονται να φθάσουν για το 1998, 290.000 αμερικανοί τουρίστες, ενώ η αμερικανική αγορά προβλέπεται να είναι ιδιαίτερα αυξημένη τα επόμενα χρόνια, με κορύφωση τα δύο χρόνια πριν και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η κίνηση αυτή ενισχύεται από το πρόγραμμα της Χρυσής Κάρτας, που εφαρμόζεται για πρώτη χρονιά το 1998 και απευθύνεται σε 200.000 νέους Ελληνοαμερικανούς, προσκαλώντας τους να επιλέξουν την Ελλάδα ως τόπο των διακοπών τους. Αυτή η ιδιαίτερη αισιοδοξία για την αγορά των Η.Π.Α. επεκτείνεται και βορειότερα, καλύπτοντας και την αγορά του Καναδά. Οι Αμερικανοί επισκέπτονται κατά σειρά προτίμησης, την Αθήνα, τη Σαντορίνη, τη Μύκονο, την Κρήτη, τη Ρόδο και τη Βόρεια Ελλάδα.

Το **Βέλγιο** και το **Λουξεμβούργο** αντιμετωπίζονται από τη χώρα μας ως μία τουριστική αγορά και για το 1998 προβλέπεται να επισκεφθούν τη χώρα μας 270.000 περίπου τουρίστες.

Οι βαλκανικές χώρες (κυρίως τα κράτη της πρώην Γιουγκοσλαβίας, από όπου είχαμε και τη μεγαλύτερη προσέλευση τουριστών στο παρελθόν), όπως και οι χώρες του τεράστιου ανατολικού μπλοκ (κυρίως τα κράτη της πρώην ΕΣΣΔ) είναι γνωστό ότι βρέθηκαν για δεκαετίες, κυριολεκτικά απομονωμένες από τον υπόλοιπο κόσμο. Για τους λαούς αυτούς, ο τουρισμός στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στις ηλιόλουστες μεσογειακές ακτές, ήταν ένα απλησίαστο όνειρο. Τα τελευταία χρόνια όμως, οι κοινωνίες των χωρών αυτών αναπτύσσονται ραγδαία, με διαφορετικό βέβαια τρόπο η καθεμία, προσπαθώντας να

αφομοιώσουν το δυτικό τρόπο ζωής. Η στρατηγικής σημασίας θέση που κατέχει η χώρα μας, τοποθετημένη στα νότια των λαών αυτών και πλησιέστερη από κάθε άλλη μεσογειακή χώρα, θα πρέπει να αποτελέσει τον βασικότερο *φυσικό* τουριστικό προορισμό όλης αυτής της τεράστιας νέας αγοράς που ανοίγεται σήμερα. Ήδη, η προσέλευση τουριστών προς την Ελλάδα από τις χώρες αυτές, αυξάνεται με εντυπωσιακό ρυθμό, που όμως δεν θα πρέπει να κατακλυστεί από μάζες κακής ποιότητας τουριστών, όπως δυστυχώς έχει συμβεί συχνά στο παρελθόν. Το καθεστώς της *βίζας* πρέπει οπωσδήποτε να διατηρηθεί και στην ανάγκη να επιτρέπεται η είσοδος μόνο σε όσους έχουν βεβαιωμένη διαμονή σε νόμιμα τουριστικά καταλύματα. Ο κίνδυνος είναι μεγάλος, που ενώ νομίζουμε ότι δεχόμαστε τουρίστες, στην πραγματικότητα δεχόμαστε παράνομους εργάτες ή ομάδες ατόμων, οι οποίοι καταστρέφουν τις ακτές και το φυσικό περιβάλλον, υποβαθμίζοντας τελικά τον τουρισμό μας.

Τέλος, σημαντικός αριθμός τουριστών προέρχεται και από τις αγορές της Βουλγαρίας, της Ισπανίας και της Αυστραλίας (για τις χώρες που δεν περιλαμβάνονται στην παραπάνω αναφορά, όπως και για τη συνολική εικόνα της τουριστικής κίνησης στη χώρα μας, παρατίθενται στο τέλος της εργασίας τα στοιχεία της ΕΣΥΕ για την περίοδο 1989 - 1995).

3.3. Ο ρόλος των Tour Operators (TOs)

Η καθοριστική παρουσία των ΤΟς τόσο στην οργάνωση όσο και στην ανάπτυξη του διεθνούς τουρισμού, έχει διαμορφώσει σημαντικά την παραδοσιακή τουριστική εικόνα, επεμβαίνοντας καθοριστικά στην επιλογή τουριστικού προορισμού της πλειοψηφίας των τουριστών. Οι μεγάλοι αυτοί ταξιδιωτικοί οργανισμοί (κυρίως ευρωπαϊκών και αμερικανικών συμφερόντων), οι οποίοι δημιουργούν, προωθούν και πουλάνε οργανωμένα πακέτα ταξιδιών διακοπών, έχουν φτάσει σε σημείο να κατευθύνουν και να ελέγχουν, σε μεγάλο βαθμό, τη διεθνή ζήτηση και προσφορά (*Οικονόμου, 1998*). Όσον αφορά τη χώρα μας και την τουριστική κίνηση προς αυτή, ελέγχεται σε μεγάλο βαθμό από ολοένα λιγότερους και ισχυρότερους τουριστικούς οργανισμούς. Για παράδειγμα, η κίνηση από δύο μόνο αγορές, την Γερμανία και τη Μ. Βρετανία, συνιστά περίπου το 40% - 45% του συνόλου της κίνησης που δεχόμαστε και οι τουριστικές αυτές αγορές καθορίζονται σε ποσοστά από 80% - 85%,

από έξι ή επτά συγκεκριμένους τουριστικούς οργανισμούς και τις ελεγχόμενες από αυτούς εταιρίες (*Τουρισμός & Οικονομία, Οκτώβριος 1998*). Επίσης, όπως αναφέρεται και παρακάτω, είναι γεγονός ότι το 75% - 80% περίπου των ξένων τουριστών, φθάνουν στην Ελλάδα με πτήσεις charter και οι μεγαλύτερες εταιρείες charter, ελέγχονται από τους μεγάλους αυτούς τουριστικούς οργανισμούς.

Ο γερμανικός οργανισμός TUI αποτελεί το μεγαλύτερο γραφείο διοργάνωσης ταξιδιών στην Ευρώπη, ελέγχοντας σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς και στη χώρα μας, ενώ ακολουθούν ο βρετανικός T.O. Airtours και ο επίσης γερμανικός Neckermann, ο οποίος ελέγχει κυρίως την αγορά ολόκληρης της Κρήτης (*Τουρισμός & Οικονομία, Ιούνιος 1998*).

Πίνακας 3.1 : Οι 10 κορυφαίοι ταξιδιωτικοί οργανισμοί στην Ευρώπη * (κύκλος εργασιών των ομίλων)

Επωνυμία (Χώρα)	Έσοδα Οικονομικού έτους 1995/1996 σε δις γερμανικά μάρκα	Έσοδα 1996/1997 σε δις γερμανικά μάρκα	Κέρδη προ φόρων 1995/96 σε εκατ. γερμανικά μάρκα	Κέρδη προ φόρων 1996/97 σε εκατ. γερμανικά μάρκα
1. TUI - Group (Γερμ.)	7,701	8,511	181,9	220,3
2. DER - Group (Γερμ.)	6,452	6,552	ΜΔ	ΜΔ
3. NUR Group (Γερμ.) (1)	4,854	5442,000	75,1	111,1
4. Kuoni - Group (Ελβετία)	4,283	5030,000	84,6	ΜΔ
5. Airtours (Βρετ.)	4,037	6175,000	204,0	341,6
6. LTU - Group (Γερμανία)	3,900	4,000	ΜΔ	ΜΔ
7. Thomson Travel Group (Βρετ.)	3,723	5056,000	192,0	319,2
8. First Choice (Βρετ.)	2,380	2900,000	23,5	47,7
9. Club Med (Γαλλ.) (2)	2,354	2444,000	-220,0	-384,4
10. Nouvelles Frontieres (Γαλλ.)	2,307	2614,000	5,7	-36,3
* Ο πίνακας περιλαμβάνει όλες τις εταιρίες με τζίρο που ξεπερνά το 1 δις γερμανικά μάρκα (1) Προ της συγχώνευσης της εταιρίας. (2) Κέρδη μετά φόρων. ΜΔ = δεν έχουν δημοσιευτεί ακόμα				

Πηγή : Τουρισμός & Οικονομία, Ιούνιος 1998.

3.4. Τουριστική Ζήτηση

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΕΟΤ, οι ξένοι τουρίστες για το 1998 αναμένεται να ξεπεράσουν τα 11,5 εκατομμύρια, από 10,5 εκατομμύρια που ήταν το 1997, ενώ ταυτόχρονα, πολλά εκατομμύρια Ελλήνων θα προτιμήσουν ακόμη μία χρονιά να παραμείνουν στη χώρα τους για τις διακοπές τους. Η σημαντική αυτή αύξηση της τάξης του 10%, που αναμένεται να σημειωθεί στις αφίξεις ξένων τουριστών για το 1998, οφείλεται κατά κύριο λόγο στην προβολή που έλαβε η χώρα μας, χάρη στην ανακοίνωση της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, καθώς και στις αναταραχές που έχουν ξεσπάσει σε χώρες του μουσουλμανικού τόξου. Επίσης, η υποτίμηση της δραχμής που σημειώθηκε λίγο πριν την αρχή της τουριστικής σαιζόν (Μάρτιος 1998), συντελεί θετικά στην παραπάνω αύξηση του ποσοστού, χωρίς ωστόσο να είναι υπεύθυνη για αυτό το μεγάλο τουριστικό ρεύμα προς τη χώρα μας (οι κρατήσεις από τα ταξιδιωτικά γραφεία είχαν ήδη γίνει). Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι οι επιπτώσεις της υποτίμησης στον τουρισμό της χώρας μας, είναι τόσο θετικές όσο και αρνητικές. Θετικές μεν, γιατί ο προορισμός Ελλάδα γίνεται πιο ελκυστικός από άλλους ανταγωνιστικούς προορισμούς, αρνητικές δε, γιατί επηρεάζεται η αποδοτικότητα των τουριστικών επιχειρήσεων (κυρίως στα ξενοδοχεία), όπως επίσης και η πραγματική αξία του συναλλάγματος που θα εισρεύσει, η οποία ενδέχεται να είναι σαφώς χαμηλότερη (*Οικονομικός Ταχυδρόμος, Έκτακτο Τεύχος για το Καλοκαίρι, Μάιος 1998*).

Επιπλέον, η παραπάνω αύξηση του αριθμού των αφίξεων εγκυμονεί κίνδυνο υπερκρατήσεων (*over-booking*). Το φαινόμενο αυτό παρατηρήθηκε τα τελευταία χρόνια στην Ισπανία, με αποτέλεσμα να δυσανασχετήσουν αρκετοί τουρίστες, αλλά και ΤΟs, και να επιδιώξουν να κινηθούν προς άλλους προορισμούς (μεταξύ αυτών και η Ελλάδα), ενώ πολύ πιθανό είναι να παρατηρηθεί και στη χώρα μας, στα πολύ δημοφιλή ελληνικά νησιά, όπως είναι η Κρήτη, η Ρόδος και η Κέρκυρα.

Όσον αφορά τον τρόπο, με τον οποίο φθάνουν οι αλλοδαποί τουρίστες στους διάφορους προορισμούς της χώρας μας, οι πτήσεις *charter* φαίνεται να επικρατούν στις προτιμήσεις των περισσότερων, μέσω των οποίων πραγματοποιείται ένα πολύ μεγάλο ποσοστό που κυμαίνεται, ανάλογα με την περίοδο, μεταξύ του 75% - 80% επί του συνόλου

των αφίξεων (*Τουρισμός & Οικονομία, Σεπτέμβριος 1998*). Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ για το 1996, το 83,22% των αλλοδαπών τουριστών που επισκέφθηκαν τη χώρα μας προτίμησε να έρθει αεροπορικώς, το 10,22% οδικώς, το 6,26% ακτοπλοϊκώς και μόνο το 0,31% σιδηροδρομικώς. Η κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία, φαίνεται ότι επηρεάζει ακόμη αρνητικά, την επιλογή των τουριστών να έρθουν στη χώρα μας οδικώς, με αποτέλεσμα να προτιμούν να περάσουν τις διακοπές τους σε άλλη χώρα περισσότερο προσπελάσιμη.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθούν οι σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην τουριστική κίνηση, που επιφέρουν τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ολυμπιακή, με αποτέλεσμα να στρέφει έναν αρκετά μεγάλο αριθμό τουριστών, οι οποίοι χρησιμοποιούν προγραμματισμένες πτήσεις, σε άλλους τουριστικούς προορισμούς. Όσοι ταξιδεύουν με πτήσεις charter, δεν φαίνεται να θίγονται ιδιαίτερα, οι οποίες ωστόσο, δεν φημίζονται και για την καλή εξυπηρέτηση που παρέχουν στον ελληνικό χώρο.

3.5. Τουριστική Υποδομή

Με βάση τα επίσημα στοιχεία του Ξενοδοχειακού Επιμελητηρίου, στη χώρα μας λειτουργούν 7.477 ξενοδοχειακές επιχειρήσεις (στοιχεία ΕΣΥΕ για το 1996), συνολικής δυναμικότητας 571.656 κλινών, εκ των οποίων, 62 είναι μονάδες πολυτελείας, 656 Α' κατηγορίας, 1.362 Β' κατηγορίας, 3.750 Γ' κατηγορίας και οι υπόλοιπες Δ' και Ε' κατηγορίας. Αντίστοιχα, στον κλάδο των ενοικιαζομένων δωματίων και επιπλωμένων διαμερισμάτων, είναι καταγεγραμμένες (δηλωμένες) περίπου 27.000 επιχειρήσεις, συνολικής δυναμικότητας περίπου 400.000 κλινών, στις οποίες αν προστεθούν και αυτές που δεν είναι δηλωμένες στον ΕΟΤ φθάνουν ένα σύνολο 1.000.000 κλινών (*Τουρισμός & Οικονομία, Ιούνιος 1998*).

Όσον αφορά την χωρική κατανομή των ξενοδοχειακών μονάδων στη χώρα μας, οι περισσότερες από αυτές συγκεντρώνονται κυρίως στις νησιωτικές περιοχές : στα νότια νησιά του Αιγαίου (21,17%), στην Κρήτη (16,78%), στα νησιά του Ιονίου (9,15%) και στα νησιά του Β. Αιγαίου. Επίσης, σημαντικός αριθμός ξενοδοχειακών μονάδων βρίσκεται στην περιοχή της Αττικής ιδιαίτερα στα παραλιακά και τα βόρεια προάστια (16,7%). Η Κεντρική

Μακεδονία, με την περιοχή της Χαλκιδικής και της Θεσσαλονίκης, συγκεντρώνει το 7,45% του ξενοδοχειακού δυναμικού, ενώ η Ήπειρος συγκεντρώνει τις λιγότερες ξενοδοχειακές μονάδες (1,58%), με την πιο ορθολογική ωστόσο κατανομή στο χώρο (Άρτα, Πάργα, Πρέβεζα, Ηγουμενίτσα) (Νικολαΐδου, 1995, σελ. 807-808).

Από τα παραπάνω στοιχεία είναι εμφανές, αφενός μεν, η τάση δημιουργίας καταλυμάτων μικρής δυναμικότητας και χαμηλών κατηγοριών και αφετέρου δε, η συνέχης αύξηση των αδήλων ενοικιαζόμενων δωματίων, τα οποία φιλοξενούν κυρίως ημεδαπούς τουρίστες και αποβλέπουν στο εύκολο κέρδος, αδιαφορώντας για την ποιότητα και την οργάνωση που προσφέρουν οι αντίστοιχες δηλωμένες τουριστικές μονάδες.

Εκτός όμως από την τουριστική υποδομή, θα πρέπει να αναφερθούμε και στις βασικές ελλείψεις που αντιμετωπίζονται σχετικά με τη γενικότερη υποδομή της χώρας μας, η οποία ως γνωστόν αποτελεί το υπόβαθρο για κάθε είδους αναπτυξιακή πολιτική και πολύ περισσότερο για τον τουρισμό. Πρώτη προτεραιότητα λοιπόν, πιστεύεται ότι θα πρέπει να δοθεί στην αναβάθμιση των αεροδρομίων μας και πολύ περισσότερο στη βελτίωση της οργάνωσης και της συνέπειας των δρομολογίων, δεδομένου ότι οι περισσότεροι αλλοδαποί τουρίστες που έρχονται στη χώρα μας αεροπορικώς, επηρεάζονται σημαντικά από την ταλαιπωρία που υφίστανται στα ελληνικά αεροδρόμια. Επιπλέον, είναι αδιανόητο στη χώρα μας να μην υπάρχει ακόμη ένα οργανωμένο αεροδρόμιο στην Αθήνα, διεθνούς ακτινοβολίας, το οποίο θα δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους τουρίστες από όλο τον κόσμο να επισκεφθούν και να γνωρίσουν τη μοναδικότητα του ελληνικού τοπίου. Όσον αφορά τις λιμενικές εγκαταστάσεις και τις θαλάσσιες μεταφορές, υπάρχουν και εδώ σημαντικές ελλείψεις, που εστιάζονται περισσότερο στον περιορισμένο αριθμό οργανωμένων λιμανιών και μαρίνων, που προβληματίζουν επίσης έναν σημαντικό αριθμό τουριστών να ταξιδέψουν στη χώρα μας με αυτόν τον τρόπο. Το οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο είναι επίσης περιορισμένα σε σχέση με τις αναπτυξιακές τους δυνατότητες, ενώ και οι τηλεπικοινωνίες δεν είναι τόσο ανεπτυγμένες ακόμη. Τέλος, τα δίκτυα της ύδρευσης και της αποχέτευσης δεν είναι τόσο επαρκή όσο θα έπρεπε και είναι και αυτά εμφανώς περιορισμένα.

Ωστόσο όμως, παρόλες τις παραπάνω σημαντικές ελλείψεις σε έργα υποδομής, τα τελευταία χρόνια γίνονται αξιόλογες προσπάθειες από τη χώρα μας, σχετικά με την κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής (αυτοκινητόδρομος ΠΑΘΕ, Εγνατία οδός, Μετρό

Αττικής, Αεροδρόμιο Σπατών κλπ.), που αναμένεται να ισχυροποιήσουν την ανταγωνιστικότητά μας και τη θέση μας ως τουριστικός προορισμός διεθνώς.

3.6. Εσωτερικός Τουρισμός

Ο εσωτερικός τουρισμός είναι μία δυναμική αγορά με σταθερά ανοδικές τάσεις, που μπορεί να τροφοδοτεί κάθε χρόνο, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, με χιλιάδες καλούς πελάτες τις τουριστικές επιχειρήσεις όλων των περιοχών της χώρας μας. Η ανάπτυξή του, δεν φαίνεται στις στατιστικές κίνησης στα τουριστικά καταλύματα, γιατί μεγάλο μέρος του εξυπηρετείται σε ιδιόκτητη δεύτερη και τρίτη κατοικία, σε σπίτια συγγενών και φίλων ή αποτελεί εκδρομική δραστηριότητα χωρίς διανυκτερεύσεις σε κατάλυμα, και έτσι δεν καταγράφεται. Ο εσωτερικός τουρισμός διασπείρεται πιο λεπτομερώς στο χώρο, σε περιοχές που ο εξωτερικός τουρισμός δεν προτιμά (περιοχές συνδεδεμένες με την ελληνική ιστορία, περιοχές βυζαντινής πολιτιστικής κληρονομιάς και θρησκευτικού ενδιαφέροντος κ.ά.), δαπανά κατά άτομο περισσότερα από τον αντίστοιχου εισοδήματος ξένο τουρίστα, προτιμά τα παραδοσιακά τοπικά προϊόντα και προβαίνει σε δωρεές (ενισχύσεις) στους τόπους επίσκεψης για συναισθηματικούς ή θρησκευτικούς λόγους. Επιπλέον, οι κάτοικοι των περιοχών προέλευσης του εσωτερικού τουρισμού (κυρίως των μεγάλων αστικών κέντρων) αναπτύσσουν επιχειρηματικές πρωτοβουλίες στην γενέτειρά τους, με τις οποίες ασχολούνται εποχιακά ή τις αναθέτουν για μόνιμη απασχόληση σε ντόπιους συγγενείς και φίλους. Από τα παραπάνω, προκύπτει το συμπέρασμα, ότι η δραστηριότητα του εσωτερικού τουρισμού μπορεί να μην είναι συναλλαγατοφόρα και να μη συμβάλλει στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος, συμβάλλει όμως σημαντικά στην αύξηση του εισοδήματος των κατοίκων της επαρχίας (EOT - ΚΕΠΕ, 1994).

Είναι χαρακτηριστικό ότι το 27% του συνόλου των διανυκτερεύσεων σε καταλύματα υψηλών κατηγοριών, πραγματοποιείται από Έλληνες τουρίστες, ενώ στο σύνολο των λοιπών καταλυμάτων της χώρας, το ποσοστό διανυκτερεύσεων των Ελλήνων είναι πολύ μεγαλύτερο. Επιπλέον, ενώ η αύξηση στις διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών ακολούθησε τα τελευταία χρόνια ρυθμούς της τάξης του 8,8%, η αντίστοιχη αύξηση για τους ημεδαπούς

τουρίστες έφθασε το 21% (Σκούλας, 1998).

Τέλος, τα χαρακτηριστικά του Έλληνα τουρίστα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής : Ο Έλληνας ταξιδεύει κυρίως στην Ελλάδα, το καλοκαίρι και τις γιορτές, με σημαντική διάρκεια παραμονής ανά ταξίδι, κανονίζει το ταξίδι μόνος του, κινείται κυρίως με ιδιωτικό αυτοκίνητο ή ακτοπλοϊκώς και μένει σε ιδιόκτητη κατοικία ή σε συγγενείς και φίλους και δευτερευόντως σε τουριστικά καταλύματα, από τα οποία πάντως, προτιμά τα μη κύρια καταλύματα (Χατζηνικολάου, 1998).

3.7. Τουριστική Πολιτική

Ο Τουρισμός στην Ελλάδα είναι υπό την ευθύνη του Υπουργείου Ανάπτυξης, παράλληλα με τους κλάδους της Βιομηχανίας, του Εμπορίου, της Ενέργειας, της Τεχνολογίας και γενικά με όποιες δραστηριότητες αφορούν την ανάπτυξη της χώρας μας. Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ), ο οποίος εντάσσεται στο Υπουργείο Ανάπτυξης, έχει την ευθύνη της εποπτείας και του ελέγχου των υπηρεσιών, που έχουν σχέση με την τουριστική ανάπτυξη της χώρας, ενώ περιφερειακές διευθύνσεις σε όλη την έκταση της χώρας μας διαχειρίζονται κυρίως τους οικονομικούς πόρους που προσφέρονται για τον Τουρισμό από την ΕΕ, κατευθύνοντάς τους προς τους νομούς. Επιπλέον, οι νομαρχιακές διευθύνσεις διαθέτουν αρμόδια γραφεία, τα οποία φροντίζουν για την δραστηριότητα του τομέα στις τουριστικές περιοχές του κάθε νομού. Από εκεί και πέρα πλέον, οι αντίστοιχοι Δήμοι φροντίζουν για τις ανάγκες του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο.

Η τουριστική πολιτική της χώρας μας, στις δεκαετίες του '60 και του '70, απέβλεπε στην ταχεία ανάπτυξη του τομέα, έχοντας ως αποκλειστικό στόχο τη μεγιστοποίηση των συναλλαγματικών εσόδων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, τη συγκέντρωση των ξενοδοχειακών καταλυμάτων κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά και σε άλλες περιοχές, οι οποίες όμως είχαν ελλείψεις σε βασικά έργα υποδομής (π.χ. Χαλκιδική, Ερμιονίδα). Κατόπιν τούτου, επιχειρήθηκε η ορθολογική ανάπτυξη του τομέα και ειδικότερα η αυτοδύναμη ανάπτυξη (Ν. 1313/72 και Ν. 1378/73), όπως και η ενίσχυση των προβληματικών περιοχών (Ν. 849/78), χωρίς όμως ουσιαστικό αποτέλεσμα, λόγω διοικητικών και θεσμικών αδυναμιών. Έτσι,

ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο οι τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές, ενώ άρχισαν να εμφανίζονται τα πρώτα περιβαλλοντικά προβλήματα σε αυτές (βλ. και *EOT - ΚΕΠΕ, 1994*).

Τη δεκαετία του '80, θεσπίζεται νέο σύστημα κινήτρων (Ν. 1116/81, Ν. 1262/82, που αντικατέστησε τον προηγούμενο) στοχεύοντας στην αποκέντρωση, ενώ παράλληλα το Υπουργείο Χωροταξίας εφαρμόζει μία πολεοδομική, χωροταξική και περιβαλλοντική πολιτική, που επηρεάζει και τον τουρισμό (*Καλοκάρδου, 1995, ΣΕΠ - ΤΟΠΟΣ*) :

Ο οικιστικός Νόμος 1337/83 θεσπίζει τα πλαίσια της πολεοδομικής ανασυγκρότησης της χώρας (ΕΠΑ, ΓΠΣ κλπ.), εισάγοντας την έννοια των ΖΟΕ (για τη θεσμοθέτηση σε μη αστικές περιοχές), την προστασία ευαίσθητων περιβαλλοντικών στοιχείων ή την ανάπτυξη ειδικών χρήσεων (π.χ. τουρισμού, παραθερισμού). Επίσης, οι Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης των Νομών της χώρας το 1984, ορίζουν σε πρώτη προσέγγιση περιοχές περιβαλλοντικής προστασίας και τουριστικής ανάπτυξης. Ακολουθεί ο Περιβαλλοντικός Νόμος 1650/86, ο οποίος θεσπίζει για πρώτη φορά πλαίσια για την προστασία του περιβάλλοντος της χώρας. Τέλος, το 1990, στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας ENVIREG, ανατίθενται ΕΧΜ για τη διευθέτηση περιβαλλοντικά ευαίσθητων παράκτιων και νησιωτικών περιοχών, με στόχο την εξυγίανση από συγκρούσεις χρήσεων γης (κυρίως τουρισμού - γεωργίας) και την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Παρόλη την παραπάνω έντονη δραστηριοποίηση, κυρίως ως προς τη θεσμική προστασία του περιβάλλοντος, όσον αφορά τον τουρισμό, το ενδιαφέρον εκδηλώθηκε πάλι κυρίως στις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές, στις οποίες υπήρχαν και οι αναγκαίες προϋποθέσεις (π.χ. υποδομές, υπηρεσίες κλπ.). Συνεπώς, οι σημαντικές αδυναμίες, κυρίως ως προς την εφαρμογή των παραπάνω, οδήγησαν στη συσσώρευση σημαντικών προβλημάτων που αφορούν τον τομέα του τουρισμού (*EOT - ΚΕΠΕ, 1994*).

Η δεκαετία του '90 χαρακτηρίζεται από αποσπασματικές ρυθμίσεις, από τις οποίες όμως λείπει μία γενικότερη στρατηγική τουριστικής πολιτικής. Στα πλαίσια του Β' ΚΠΣ 1994 - 1999 και το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Πολιτισμός - Τουρισμός", ο τουρισμός, ο οποίος αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας, προωθείται με την ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τη βελτίωση της τουριστικής υποδομής και τον εκσυγχρονισμό των τουριστικών επιχειρήσεων (*Καλοκάρδου, 1995, ΣΕΠ - ΤΟΠΟΣ*).

Σήμερα, γενικές επιδιώξεις της τουριστικής πολιτικής στη χώρα μας, είναι η αύξηση

της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού κλάδου και της οικονομικής συμβολής του στο εθνικό ισοζύγιο, καθώς και η ισόρροπη ανάπτυξή του, στα πλαίσια και των άλλων κλάδων της οικονομίας. Κύριοι στόχοι είναι η περιφερειακή ανακατανομή της τουριστικής προσφοράς, η άμβλυνση της εποχικότητας της ζήτησης, η αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών, η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (βλ. αναλυτικότερα παρακάτω : *Στόχοι της Τουριστικής Πολιτικής στην Ελλάδα*). Οι στόχοι αυτοί προωθούνται άμεσα, μέσα από το τομεακό πρόγραμμα (Β' ΚΠΣ), με φορείς το Δημόσιο, τους ΟΤΑ και την ιδιωτική πρωτοβουλία, και έμμεσα, μέσα από άλλα τομεακά υποπρογράμματα (γεωργίας, βιομηχανίας, έρευνας και τεχνολογίας, πολιτισμού, περιβάλλοντος, μεταφορών, ανθρώπινου δυναμικού), καθώς και μέσα από περιφερειακά προγράμματα, με φορείς κυρίως τους ΟΤΑ και την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Σχετικά με τις υπάρχουσες τάσεις χωροθέτησης των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα, τόσο σε τουριστική υποδομή όσο και σε εκσυγχρονισμό των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων, φαίνεται ότι οι ήδη αναπτυγμένες και κορεσμένες τουριστικά περιοχές, εξακολουθούν να προσελκύουν το ενδιαφέρον του ιδιωτικού τομέα. Οι περιοχές που συγκεντρώνουν τις ιδιωτικές επενδύσεις είναι ακριβώς αυτές με την χαμηλότερη ενίσχυση από τα αναπτυξιακά κίνητρα για τον τουρισμό (Αττική, Ρόδος, Κέρκυρα, Βόρεια Κρήτη), τα οποία δεν φαίνεται να επαρκούν για να ανατρέψουν τις κυρίαρχες τάσεις. Αντίθετα με τον ιδιωτικό, ο δημόσιος τομέας έχει μια περισσότερο ισόρροπη κατανομή των επενδύσεων τουριστικής υποδομής, αφού υπάρχει μεγάλη διασπορά σε όλες τις περιφέρειες της χώρας, ενώ η μόνη συγκέντρωση που θα μπορούσε να εντοπιστεί είναι στα νησιά του Ιονίου, την Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο (*ΥΠΕΧΩΔΕ, 1998, Internet*).

Από τις πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο αναπτυξιακός νόμος 2234/94, ο οποίος δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού, με στόχο τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου. Επίσης, ο νόμος 2636/98, περί αξιοποίησης και ιδιωτικοποίησης της περιουσίας του ΕΟΤ, έχει ως αντικείμενό του τη διεκπεραίωση των διαδικασιών, που αφορούν τους διαγωνισμούς για τις μονάδες και τις εκτάσεις του ΕΟΤ (εκμίσθωση) και αποτελεί το νέο νομικό και θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και οργάνωσης του τομέα του τουρισμού (*Τουρισμός & Οικονομία, Σεπτέμβριος 1998*).

Τέλος, όσον αφορά την Τουριστική Νομοθεσία, διαπιστώνεται ότι σε ελάχιστες περιπτώσεις μπορεί να αποτελέσει ιδιαίτερο κλάδο της Ελληνικής Νομοθεσίας, δεδομένου ότι οι νομοθετικές διατάξεις που αφορούν τον τουρισμό, σχεδόν πάντα μπορούν να υπαχθούν ταυτόχρονα και σε άλλους κλάδους του Δικαίου. Οι διατάξεις αυτές προέρχονται από τρεις μεγάλες κατηγορίες : Την Κοινοτική Νομοθεσία, την Εσωτερική Νομοθεσία (που είναι και η βασικότερη) και τα κείμενα που απορρέουν από Διεθνείς Συνθήκες. Σχετικά με την Εσωτερική Νομοθεσία, δύο δημόσιοι φορείς ΥΠΕΧΩΔΕ και ΕΟΤ σε συνεργασία μεταξύ τους, επεμβαίνουν στην τουριστική δραστηριότητα και με διάφορες ρυθμίσεις προσπαθούν να περιορίσουν την ανεξέλεγκτη και συνήθως άναρχη τουριστική ανάπτυξη.

3.8. Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού

Οι σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις που επέφερε ο μαζικός τουρισμός τόσο στο φυσικό όσο και στο κοινωνικό περιβάλλον, οδήγησαν σταδιακά στη δυναμική ανάπτυξη άλλων μορφών τουρισμού, όπως είναι οι νέες, οι εναλλακτικές και οι ειδικές (*Τσαλίκη, 1995, Οικονόμου, 1998*).

Ως *νέες μορφές τουρισμού* νοούνται εκείνες, οι οποίες αναπτύχθηκαν παράλληλα ή αμέσως μετά την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού και στηρίζονται κυρίως στη δημιουργία μιας συμπληρωματικής σχέσης με αυτόν. Στην πορεία όμως, κατέληξαν να λειτουργούν με μαζική μορφή, διατηρώντας ωστόσο τη διαφοροποίησή τους από το πρότυπο του μαζικού τουρισμού, όσον αφορά την εξειδίκευση που προσφέρουν. Τέτοιες μορφές είναι : τα θεματικά πάρκα (Ντίσνεϋλαντ, Πάρκο Αστεριζ κ.ά.), ο τουρισμός κινήτρων (συνδυάζοντας εκπαίδευση και επάγγελμα), η χρονομεριστική μίσθωση (time - sharing) κλπ..

Στις *εναλλακτικές μορφές τουρισμού* περιλαμβάνονται εκείνες, οι οποίες εστιάζονται στην ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος και υπό αυτή την έννοια αντιτίθενται στο κλασσικό πρότυπο του μαζικού τουρισμού. Χαρακτηριστικό των μορφών αυτών, αποτελεί το γεγονός ότι είναι προσαρμοσμένες στις τουριστικές δραστηριότητες που αναζητεί ο τουρίστας (περιβαλλοντικές, αθλητικές, πολιτιστικές δραστηριότητες, φυσιολατρία κλπ., σε συνδυασμό με ψυχαγωγία, μόρφωση, οικολογικές αναζητήσεις κλπ.).

Τέλος, υπάρχουν και οι **ειδικές μορφές τουρισμού**, οι οποίες δε συνδέονται με τις δύο παραπάνω υποκατηγορίες, αν και μπορούν να θεωρηθούν κλασσικές μορφές υπό διάφορες έννοιες. Τέτοιες μορφές είναι : ο συνεδριακός τουρισμός, ο κοινωνικός τουρισμός, ο αγροτουρισμός κλπ.

Στη συνέχεια, αναφέρονται συγκεκριμένες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες θα μπορούσαν να προωθηθούν περισσότερο από τη χώρα μας και ειδικότερα να προσαρμοστούν στις ιδιομορφίες ενός μεσαίου μεγέθους νησιού μας (όπως είναι η Σκόπελος στη συγκεκριμένη περίπτωση). Επίσης, συμπεριλαμβάνονται και περιπτώσεις ειδικών μορφών, όπως ο θαλάσσιος και ο κοινωνικός τουρισμός, των οποίων ένα μεγάλο ποσοστό δραστηριοτήτων συνδέεται με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Έτσι, έχουμε τις παρακάτω μορφές :

Ο **αγροτουρισμός** ενδείκνυται περισσότερο για ορεινές περιοχές και στόχος της ανάπτυξής του είναι ο συνδυασμός της αγροτικής απασχόλησης με την τουριστική δραστηριότητα, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Ειδικότερα, συνδυάζει τη διαμονή σε παραδοσιακό περιβάλλον με τη φυσιολατρία και με αθλητικές δραστηριότητες, ενώ βοηθάει τον τουρίστα να επανακτήσει την ισορροπία, που οι ρυθμοί εργασίας και η ζωή στην πόλη τον έκαναν να χάσει.

Ο **περιηγητικός τουρισμός**, ο οποίος έχει μεγάλη παράδοση στη χώρα μας, τόσο στους αλλοδαπούς όσο και στους ημεδαπούς τουρίστες, αφορά την κατεύθυνση των τουριστών σε περιοχές που διαθέτουν πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Μια ενδιαφέρουσα εξειδίκευση αποτελεί ο **περιπατητικός τουρισμός**, ο οποίος στοχεύει στην ουσιαστική γνωριμία μιας περιοχής μέσα από τη διέλευση από μονοπάτια.

Ο **οικολογικός τουρισμός**, είναι μια μορφή αρκετά διαδεδομένη κυρίως στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες και ικανοποιεί τις ανάγκες αναψυχής ατόμων, που επιθυμούν να περάσουν τις διακοπές τους όσο το δυνατό πιο κοντά στη φύση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Η ζήτησή του αυξάνεται ολοένα και περισσότερο, λόγω του ότι σε πολλά από τα ταξίδια του συνδυάζεται η προστασία του περιβάλλοντος και η φυσιολατρία με την εκπαίδευση. Η Ελλάδα έχει μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης αυτής της μορφής τουρισμού, λόγω του μοναδικού φυσικού πλούτου που διαθέτει.

Ο **πολιτιστικός τουρισμός**, ο οποίος αφορά την αναβίωση και την προβολή στοιχείων

της πολιτιστικής παράδοσης στους τουρίστες, είτε μέσα από διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις είτε με τη συγκρότηση *πολιτιστικών δικτύων*, που συνδέουν διαφορετικές γεωγραφικά περιοχές (κυρίως πόλεις) με παρόμοιους πολιτιστικούς πόρους. Το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένο τα τελευταία χρόνια, για την προώθηση τέτοιου είδους προγραμμάτων πολιτιστικού τουρισμού.

Ο **θαλάσσιος τουρισμός**, ο οποίος σχετίζεται με αθλητικές δραστηριότητες (κολύμπι, σερφ, σκι κλπ.), την ιστιοπλοΐα, τα περιηγητικά ταξίδια με σκάφη, καθώς και με διάφορες υποβρύχιες δραστηριότητες (καταδύσεις, φωτογράφιση, ψάρεμα κλπ.). Η ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού ενδιαφέρει και την εθνική άμυνα της χώρας μας, ιδιαίτερα στον χώρο του Αιγαίου, όπου έχουμε τον ανταγωνισμό της Τουρκίας. Ο μόνος τρόπος να δίνουμε ζωή σε πολλά νησιά και βραχονησίδες είναι από τη θάλασσα και με την ενδυνάμωση του θαλάσσιου τουρισμού. Ωστόσο, η ελληνική σημαία στα ιδιωτικά σκάφη είναι σχεδόν ανύπαρκτη, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις αδικαιολόγητες επιβαρύνσεις και την αποτρεπτική πολιτική, που δημιουργούν ένα κλίμα φόβου για τους ιδιοκτήτες (Βερνίκος, 1998).

Ο **κοινωνικός τουρισμός**, ο οποίος περιλαμβάνει ειδικές κοινωνικές και επαγγελματικές κατηγορίες ατόμων, θα μπορούσε να συνδυαστεί με στόχους π.χ. επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου, όπως στην περίπτωση ενίσχυσης ατόμων τρίτης ηλικίας και να βοηθήσει τόσο στην αύξηση της μέσης πληρότητας των τουριστικών μονάδων, όσο και της ανταγωνιστικότητάς τους στον εθνικό και διεθνή χώρο. Μειονέκτημα αποτελεί το γεγονός, ότι οι τουρίστες αυτού του τύπου θεωρούνται (από τους υπόλοιπους) Β΄ κατηγορίας, εξαιτίας των μειωμένων τιμών που τους γίνονται. Για τον λόγο αυτό, θα ήταν προτιμότερο ο κοινωνικός τουρισμός να λειτουργεί ως συμπληρωματική τουριστική δραστηριότητα.

4. Η τουριστική ανάπτυξη στις Βόρειες Σποράδες και ειδικότερα στη Σκόπελο

4.1. Γενικά

Οι Βόρειες Σποράδες θεωρούνται ως μία από τις πιο αξιόλογες περιοχές σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, τόσο λόγω της υψηλής οικολογικής ποιότητας του φυσικού τους περιβάλλοντος, όσο και της ιδιαίτερης πολιτιστικής κληρονομιάς που διαθέτουν, η οποία διατηρείται μέχρι και σήμερα με τον καλύτερο τρόπο από τους κατοίκους της. Επιπλέον, συγκροτούν έναν από τους πιο σημαντικούς τουριστικούς πόλους έλξης στη χώρα μας, όπου μαζί με τον υπόλοιπο νησιωτικό μας χώρο, προσελκύουν ιδιαίτερα την καλοκαιρινή περίοδο, τον μεγαλύτερο αριθμό των τουριστών που καταφθάνουν κάθε χρόνο στην Ελλάδα.

4.2. Χωροταξική ένταξη της ευρύτερης περιοχής μελέτης

Το νησιωτικό σύμπλεγμα των Βορείων Σποράδων, τμήμα του οποίου αποτελεί και το νησί της Σκοπέλου, τοποθετείται γεωγραφικά σε ένα ιδιαίτερα κεντροβαρικό σημείο του ελληνικού χώρου (βλ. *Χάρτη 4.1*). Βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά του Αιγαίου Πελάγους, βόρεια της Εύβοιας και ανατολικά του ορεινού όγκου του Πηλίου, πολύ κοντά στις ακτές της Μαγνησίας, στην οποία ανήκει από τα πανάρχαια χρόνια, γι' αυτό και τα νησιά που το αποτελούν αναφέρονται από αρχαίους συγγραφείς ως "*Μαγνήτων Νήσοι*". Η ονομασία Σποράδες προέρχεται από το "*σπείρω - σποράδην*", επειδή πραγματικά φαίνονται διάσπαρτα μέσα στο Πέλαγος του Αιγαίου.

Χάρτης 4.1 : Χωροταξική ένταξη των Βορείων Σποράδων

Πηγή : Ιδία επεξεργασία

Τα νησιά των Βορείων Σποράδων συνδέονται αεροπορικά, μέσω του αεροδρομίου της Σκιάθου, απευθείας και καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, με Θεσσαλονίκη και Αθήνα, ενώ κατά τους καλοκαιρινούς μήνες εκτελούνται πτήσεις charter, που συνδέουν την περιοχή με χώρες της Ευρώπης. Πλοία της γραμμής (Ferry-Boats) και υδροπτέρυγα (Flying Dolphins) συνδέουν ακτοπολικώς όλα τα νησιά του συμπλέγματος : δυτικά, με το λιμάνι του Βόλου και την ευρύτερη ενδοχώρα του θεσσαλικού κάμπου, νότια, μέσω Αγ. Κωνσταντίνου και Κύμης με την Αθήνα, βόρεια, απευθείας με Θεσσαλονίκη και Χαλκιδική, και ανατολικά, με τα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου.

Στο νησιωτικό σύμπλεγμα περιλαμβάνονται τα νησιά : Σκιάθος, Σκόπελος,

Αλόννησος (τα οποία είναι τα μεγαλύτερα και συγκεντρώνουν σχεδόν ολόκληρη την τουριστική κίνηση της περιοχής), Κυρα - Παναγιά, Περιστέρα, Γιούρα και Σκάντζουρα³, όπως επίσης και ένα πλήθος από νησίδες και βραχονησίδες (30 περίπου), από τις οποίες ξεχωρίζουν το Πιπέρι, η Τσουγκριά και η Ψαθούρα, τα οποία είναι σχεδόν ακατοίκητα. Όλα τα παραπάνω νησιά, ανήκουν διοικητικά στην επαρχία Σκοπέλου, η οποία υπάγεται στο νομό Μαγνησίας, ενώ εκκλησιαστικά (μαζί με τη Σκύρο) ανήκουν στην Μητρόπολη Χαλκίδας.

4.3. Η Σκόπελος

Η Σκόπελος, το δεύτερο στη σειρά νησί από τις ακτές της Μαγνησίας, βρίσκεται ανατολικά της Σκιάθου, από την οποία χωρίζεται με τον διάυλο Σκοπέλου (ελάχιστο πλάτος 3,5 ν.μ.), και δυτικά της Αλοννήσου, από την οποία χωρίζεται με τον διάυλο Αλοννήσου (ελάχιστο πλάτος 2 ν.μ.). Είναι το 31ο σε μέγεθος νησί στη χώρα και έχει σχήμα επίμηκες, με διεύθυνση ΒΔ. - ΝΑ. Καταλαμβάνει έκταση 96,299 χλμ.² (42,6% της Επαρχίας Σκοπέλου και 3,7% του Νομού Μαγνησίας) και το μήκος της ακτογραμμής του φτάνει τα 67 χλμ.

Συνδέεται ακτοπλοϊκώς με πλοία που φτάνουν καθημερινά στο νησί από Άγιο Κωνσταντίνο (60 ν.μ.), από Κύμη Ευβοίας (41 ν.μ.) και από Βόλο (60 ν.μ.). Επίσης, υπάρχει σύνδεση με Σκιάθο (6 ν.μ.) και Αλόννησο (2 ν.μ.). Από Πειραιά η απόσταση της Σκοπέλου είναι 152 ν.μ. Οδικώς από Αθήνα εκτελείται τακτική συγκοινωνία με λεωφορείο για Βόλο (320 χλμ.) και έπειτα με καράβι για Γλώσσα (47 ν.μ.) ή Σκόπελο (60 ν.μ.). Επίσης από Αθήνα (ή από Λαμία) με λεωφορείο για Άγιο Κωνσταντίνο (168 χλμ.) και έπειτα με καράβι για Σκόπελο (Χώρα) ή Γλώσσα. Ιδιαίτερα το καλοκαίρι, Ιπτάμενα Δελφίνια εκτελούν συχνά δρομολόγια από Άγιο Κωνσταντίνο προς Γλώσσα και Σκόπελο ή από Βόλο πάλι για Γλώσσα και Σκόπελο. Επίσης το καλοκαίρι, υπάρχει σύνδεση με Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Χαλκιδική, Σκύρο και Λήμνο.

Το έδαφος του νησιού στο εσωτερικό καλύπτεται από χαμηλή λοφοσειρά με ψηλότερες κορυφές το Δέλφι (688 μ.) στα ΒΑ. και το Παλούκι (566 μ.) στα ΝΔ., των οποίων οι πλαγιές καταλήγουν σε μικρές πράσινες και εύφορες κοιλάδες και πεδιάδες που σβήνουν στις ακτές. Ανάμεσα στα δύο αυτά υψώματα διέρχεται η κύρια οδική αρτηρία του νησιού,

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Οικιστική χρήση
- Οικισμός χωρίς όριο
- Επαρχιακός δρόμος
- Αγροτικός δρόμος
- Μονοπάτι
- Γραμμή πλοίων
- ⚓ Λιμάνι
- ⛪ Μοναστήρι
- ⛪ Μονή
- 🏰 Κάστρο
- 🏛 Αρχαιολογικός χώρος
- 🏠 Ακτή
- 🌟 Φάρος
- 🚁 Ελικοδρόμιο
- 🏔 Σπήλαιο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης :
Πιλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου

Χάρτης 4.2

Γεωγραφικά Χαρακτηριστικά
Νήσου Σκοπέλου

Πατσή Κων/νος

επιβλέποντες καθηγητές :

Οικονόμου Δημήτρης
Χριστοπούλου Όλγα

Βόλος, Φεβρουάριος 1999

που συνδέει την πρωτεύουσα Σκόπελο με τους υπόλοιπους παραλιακούς οικισμούς. Περιμετρικά στο νησί, η ακτογραμμή στα 67 χλμ. του μήκους της, παρουσιάζει ποικιλομορφία με όρμους και μικρά ακρωτήρια, ενώ στο μεγάλο όρμο της Σκοπέλου στο Βορρά δημιουργείται το φυσικό λιμάνι του νησιού, όπου δένουν τα καράβια της γραμμής. Άλλοι όρμοι γύρω στο νησί είναι ο όρμος του Σταφύλου και του Αγνώντα (στα νότια και του Πανόρμου στα δυτικά), που ξεχωρίζουν για την ωραία φύση, τα πεντακάθαρα νερά και τις ομαλές ακρογιαλιές τους. Άλλοι μικρότεροι, είναι ο όρμος Λιμνονάρι στα νότια, Γλυστέρι και Βαθείας (στα βορειοανατολικά), ενώ από τον όρμο Λουτράκι στα δυτικά εκτελείται η συγκοινωνία μεταξύ Σκοπέλου και Σκιάθου. Στο βόρειο άκρο του νησιού σχηματίζεται το ακρωτήριο Γουρούνι, δυτικά το ακρωτήριο Μύτη, στο νότιο άκρο το ακρωτήριο Βελόνα και ανατολικά το ακρωτήριο Κιούρτο. Οι ακτές του νησιού, που βρίσκονται εκτός των παραπάνω όρμων, είναι απότομες και βραχώδεις, χωρίς δυνατότητα προσέγγισης όταν φυσάει δυνατός βόρειος άνεμος. Στην περίπτωση αυτή τα πλοία της γραμμής δένουν στον όρμο του Αγνώντα.

Στον διάυλο που δημιουργείται μεταξύ Σκιάθου και Σκοπέλου υπάρχουν μικρά πράσινα νησάκια όπως η Παξιμάδα, το Πλευρό, η Δασιά, ο Κασίδης και το Στρογγυλό, ενώ στα ανατολικά, μεταξύ Αλοννήσου και Σκοπέλου, τα νησιά Άγιος Γεώργιος και Μικρό. Τα νησάκια αυτά που πλαισιώνουν τη Σκόπελο, δίνουν την αίσθηση στο θαλασσινό ταξιδιώτη, της σύντομης προσέγγισης στην ασφαλή και φιλόξενη γη τους και τον παροτρύνουν σε κοντινές θαλάσσιες εκδρομές, που εύκολα μπορεί να αποτολμήσει ακόμη και με μικρό πλεούμενο (βλ. *Τουριστικοί Οδηγοί Σκοπέλου*).

4.4. Τα υπόλοιπα νησιά

Η **Σκιάθος**, το πλέον κοσμοπολίτικο νησί των Βορείων Σποράδων, βρίσκεται απέναντι από τον ορεινό όγκο του Πηλίου και συγκεντρώνει τον περισσότερο τουρισμό στην περιοχή των Βορείων Σποράδων. Είναι το νησί του μεγάλου Έλληνα πεζογράφου Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, που υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους συγγραφείς της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Μοναδικός οικισμός του νησιού είναι η Χώρα, η οποία είναι χτισμένη στο μυχό του μεγάλου και ασφαλούς λιμανιού της και σήμερα αποτελεί ένα από τα

πιο φημισμένα τουριστικά κέντρα στον ελλαδικό χώρο. Πολύ κοντά στον οικισμό της Χώρας υπάρχει σύγχρονο αεροδρόμιο, το οποίο εκτός από την απευθείας εναέρια σύνδεση που προσφέρει με Αθήνα και Θεσσαλονίκη όλο τον χρόνο, συνδέεται και με το εξωτερικό, μέσω πτήσεων charter, κατά τη θερινή περίοδο. Η οικονομία του νησιού βασίζεται κυρίως στην αλιεία και τον τουρισμό, ο οποίος τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί πολύ έντονα. Ο σπουδαιότερος δρόμος του νησιού (13 χλμ.), ενώνει την Χώρα με τις Κουκουναριές και επιτρέπει την πρόσβαση σε πολλούς όρμους και παραλίες κατά μήκος της νότιας ακτογραμμής. Τέλος, η Σκιάθος φημίζεται για τις πευκόφυτες παραλίες της (60 στο σύνολο). Οι πιο γνωστές είναι οι Κουκουναριές (από τις πιο ξακουστές παραλίες σε όλη τη Μεσόγειο), όπου τα πεύκα φτάνουν μέχρι την αμμουδιά, ο Τρούλος, τα Λαλάρια, οι Γούρνες, ο Μεγάλος Γιαλός, ο Μικρός και ο Μεγάλος Ασέληνος, ο Μύτικας, ο Αχλαδιάς, ο Βρομόλιμνος, η Μεγάλη Άμμος κ.ά.

Η **Αλόννησος**, το τρίτο κατά σειρά νησί των Βορείων Σποράδων μετά τη Σκιάθο και τη Σκόπελο, αποτελεί ένα από τα ομορφότερα νησιά των Βορείων Σποράδων με τη λιγότερη τουριστική ανάπτυξη. Οι κάτοικοί του, διαμένουν στους δύο παραλιακούς οικισμούς του νησιού, το Πατητήρι και τη Βότση και κύριες ασχολίες τους είναι τα ναυτικά επαγγέλματα, η κτηνοτροφία, η αλιεία και ο τουρισμός. Πρωτεύουσα του νησιού είναι η ομώνυμη Αλόννησος (ή Λιαδρόμια ή Χώρα), η οποία είναι κτισμένη σε υψόμετρο 255μ., στο εσωτερικό του νοτίου άκρου, με αμφιθεατρική θέα προς τη θάλασσα. Σήμερα, τον περισσότερο πληθυσμό του νησιού συγκεντρώνει το Πατητήρι, το επίνειο της Αλοννήσου, μαζί με τη Βότση, όπου κατέφυγαν οι κάτοικοι μετά τους σεισμούς του 1965. Τα σπίτια της Αλοννήσου έχουν αγοραστεί κυρίως από Γερμανούς, οι οποίοι καταγοητευμένοι από το νησί θέλησαν να συνδεθούν περισσότερο μαζί του. Είναι σπίτια γραφικότερα και πυκνοδομημένα στην κορυφή του λόφου, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί από την πολιτεία ως διατηρητέα. Οι λιγοστές παραλίες του νησιού βρίσκονται κυρίως στο νότιο τμήμα του, το οποίο είναι κατάφυτο από πεύκα. Οι πιο γνωστές είναι η Βότση, η Χρυσή Μηλιά, το Κοκκινόκαστρο, ο Τζώρτζη Γιαλός, η Στενή Βάλα, ο Γέρακας, η Μαρπούντα, ο Αγ. Πέτρος, ο Αγ. Δημήτριος κ.ά.

Τα υπόλοιπα νησάκια (ερημόνησα) που συμπληρώνουν την εικόνα του νησιωτικού συμπλέγματος των Βορείων Σποράδων, βρίσκονται ανατολικά της Αλοννήσου και είναι σχεδόν ακατοίκητα. Τα κυριότερα από αυτά, με βάση το μέγεθος και την ιδιαιτερότητα που

παρουσιάζει το καθένα, είναι τα παρακάτω (βλ. και *Hau - Hutter, 1998, σελ. 32-45*) :

Η **Κυρα - Παναγιά** (ή Πελαγονήσι ή Πέλαγος)⁴. Είναι το μεγαλύτερο από τα νησάκια που περιστοιχίζουν την Αλόννησο και προσεγγίζεται με ναυλωμένο καραβάκι από το Πατητήρι Αλοννήσου. Έχει τρεις όμορφους όρμους και τη μεσαιωνική Μονή της Παναγίας, η οποία διαθέτει και ξενώνα. Οι λιγοστοί κάτοικοι του νησιού ασχολούνται κυρίως με την γεωργία.

Η **Περιστέρα** (ή Ξηρό). Βρίσκεται στα νοτιοανατολικά της Αλοννήσου. Επάνω στο μακρόστενο σχήμα του και κατά μήκος των γραφικών όρμων, έχουν δημιουργηθεί δύο μικροί οικισμοί, με λιγοστούς κατοίκους, οι οποίοι ασχολούνται κυρίως με την αλιεία. Προσεγγίζεται με ναυλωμένο καραβάκι από τη Στενή Βάλα της Αλοννήσου.

Τα **Γιούρα**. Μικρό και μάλλον ακατοίκητο νησάκι στα βορειοανατολικά της Αλοννήσου. Τα Γιούρα ήταν γνωστά από την αρχαιότητα, γιατί σύμφωνα με την μυθολογία, εδώ ζούσε ο Κύκλωπας, μέσα σε ένα σπήλαιο με σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Επίσης, εδώ ζει ένα σπάνιο και προστατευόμενο είδος αίγαγρου (*Capra aegagrus*, είδος αγριοκάτσικου που μοιάζει με κρι-κρι). Προσεγγίζεται με ναυλωμένο καραβάκι από τη Στενή Βάλα της Αλοννήσου.

Τα **Σκάντζουρα**. Μικρό νησάκι στα νοτιοανατολικά της Αλοννήσου με ελάχιστους κατοίκους, κυρίως γιδοβοσκούς. Το καλοκαίρι, οι όμορφες παραλίες του προσελκύουν πολλούς ερασιτέχνες ψαράδες, κυρίως ψαροντουφεκάδες. Προσεγγίζεται με ναυλωμένο καραβάκι από το Πατητήρι.

Το **Πιπέρι**. Ένα καταπράσινο απομακρυσμένο νησάκι, καταμεσής στο Αιγαίο, ανατολικά της Αλοννήσου. **Αποτελεί τον πυρήνα του ΕΘΠΑΒΣ** και η ζώνη 3 μιλίων γύρω από το νησί είναι απαγορευμένη περιοχή ακόμη και για τους ντόπιους ψαράδες. Χαρακτηριστική είναι η παρουσία ορισμένων, σπανίου είδους, μικρόσωμων αγελάδων. Προσεγγίζεται με ναυλωμένο καραβάκι από το Πατητήρι.

Η **Ψαθούρα**. Μικρή νησίδα βόρεια από τα Γιούρα, με έναν από τους πιο δυνατούς φάρους στο Αιγαίο. Στη θαλάσσια περιοχή του νησιού υπάρχει σβησμένο υποθαλάσσιο ηφαίστειο, ενώ σε ένα βάθος που κυμαίνεται από 4 έως 10 μέτρα, σώζονται λείψανα αρχαίας πόλης. Προσεγγίζεται επίσης, με ναυλωμένο καραβάκι από το Πατητήρι.

4.5. Η φυσιογνωμία της περιοχής και τα στοιχεία που την επηρεάζουν

Για πολλές δεκαετίες, οι Βόρειες Σποράδες κατακλύζονταν από ελληνικές οικογένειες τουριστών, που διατηρούσαν με σεβασμό τον ήσυχο χαρακτήρα της ελληνικής νησιωτικής υπαίθρου. Οι καταπληκτικές εντυπώσεις, όμως, που άφησαν στους λιγοστούς αλλοδαπούς τουρίστες, οι οποίοι επισκέφθηκαν τα νησιά μεμονωμένα τις τελευταίες δεκαετίες, ταξίδεψαν σε όλα τα σημεία του ορίζοντα. Έτσι, η εκτεταμένη διαφήμιση οδήγησε στην ολοένα αυξανόμενη ζήτηση και στην κατασκευή σύγχρονων ξενοδοχειακών μονάδων, οι οποίες φιλοξενούν σήμερα εκατοντάδες αλλοδαπούς τουρίστες που καταφθάνουν με προγραμματισμένες πτήσεις.

Στη συνέχεια, θεωρείται σκόπιμο να αναφερθούν τα στοιχεία εκείνα της ευρύτερης περιοχής μελέτης, που άμεσα ή έμμεσα επηρεάζουν την φυσιογνωμία του νησιού. Αυτά κρίνουμε ότι είναι τα εξής :

4.5.1. Το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου και Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ)

Το ΕΘΠΑΒΣ είναι το πρώτο επίσημα θεσμοθετημένο θαλάσσιο πάρκο στη χώρα μας και το μεγαλύτερο της Μεσογείου. Αποτελεί άριστο βιότοπο για πολλά είδη ιχθυοπανίδας (300 περίπου), ορνιθοπανίδας (80 περίπου), ερπετοπανίδας, αλλά και θαλάσσιων θηλαστικών. Επίσης, είναι καταφύγιο για πολλά απειλούμενα με εξαφάνιση είδη, όπως η Μεσογειακή Φώκια (*monachus monachus*), το κόκκινο κοράλλι, το γεράκι Μαυροπερίτης, ο Αιγαιόγλαρος, ο Θαλασσοκόρακας κ.ά.

Οι προσπάθειες για την ίδρυση του Πάρκου ξεκίνησαν τη δεκαετία του '70, όπου ξένοι επιστήμονες έκαναν μία εκστρατεία για τη σωτηρία της Μεσογειακής Φώκιας. Στη συνέχεια, το 1976 προτάθηκε από τον Δρ. Th. Schulze-Westrum η ίδρυση ενός Θαλάσσιου

Πάρκου στην περιοχή των Βορείων Σποράδων. Το 1986 εκδόθηκε η πρώτη Νομαρχιακή Απόφαση, που αφορούσε την προστασία της Μεσογειακής Φώκας και του βιοτόπου της και ακολούθησε το 1988 ΚΥΑ των Υπουργών Περιβάλλοντος, Γεωργίας και Εμπορικής Ναυτιλίας με διάρκεια δύο ετών, η οποία αναθεωρήθηκε το 1990. Τελικά το Μάιο του 1992 η περιοχή κηρύχθηκε Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο με το ΠΔ 519/28/5/92 (βλ. και Δαμανάκης, 1996). Με τη δημιουργία του επιδιώκεται :

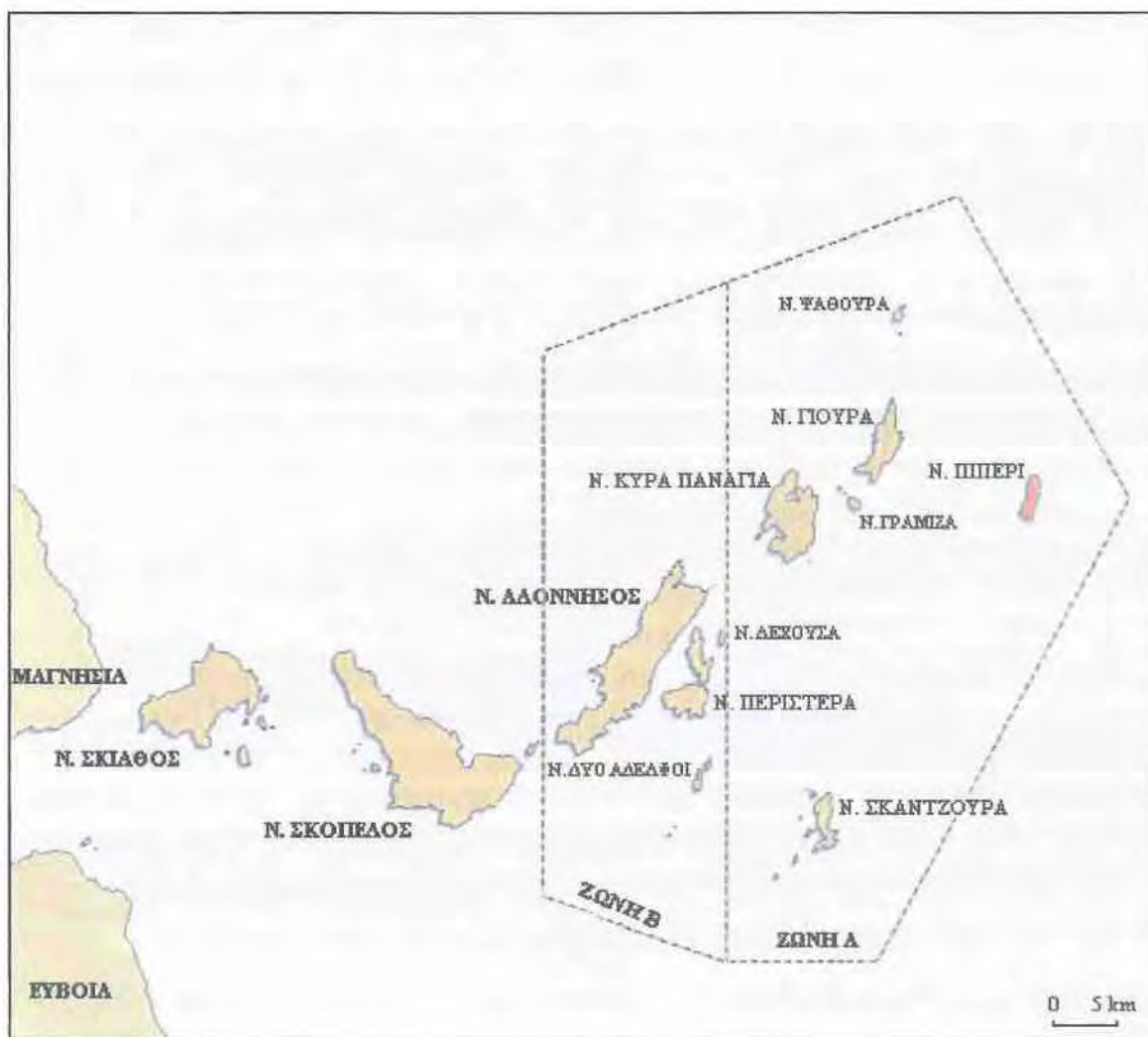
- ⇒ η προστασία, διατήρηση και διαχείριση της φύσης και του τοπίου, ως φυσικής κληρονομιάς και πολύτιμου εθνικού φυσικού πόρου σε εκτεταμένες χερσαίες και θαλάσσιες περιοχές των Βορείων Σποράδων.
- ⇒ η προστασία ενός από τους πιο σημαντικούς στη Μεσόγειο βιοτόπους της Μεσογειακής Φώκας.
- ⇒ η προστασία άλλων σπάνιων και απειλούμενων ειδών χλωρίδας και πανίδας, που έχουν βρει καταφύγιο στα νησιά.
- ⇒ η ανάπτυξη της περιοχής με γνώμονα την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, το Θαλάσσιο Πάρκο διακρίνεται σε δύο βασικές Ζώνες Προστασίας Α και Β (βλ. Χάρτη 4.1), στις οποίες περιλαμβάνονται 7 νησιά και 22 βραχονησίδες και σκόπελοι. Η **Ζώνη Α** περιλαμβάνει τον Πυρήνα (νησί Πιπέρι και θαλάσσια περιοχή 3 ν.μ. γύρω από αυτό), ενώ η **Ζώνη Β** περιλαμβάνει τις μοναδικές κατοικημένες περιοχές του Θαλάσσιου Πάρκου, που περιορίζονται στο νησί της Αλοννήσου. Στη ζώνη Α ισχύουν ειδικοί αυστηροί όροι προστασίας, που διασφαλίζουν την ελαχιστοποίηση της ανθρώπινης παρέμβασης στους μοναδικούς θαλάσσιους και χερσαίους βιότοπους του Πάρκου, ενώ η Ζώνη Β είναι ολόκληρη επισκέψιμη, χωρίς να λείπουν βέβαια κάποιες ειδικές απαγορευτικές ρυθμίσεις. Πιο συγκεκριμένα, για τη ζώνη Α, χρειάζεται ειδική άδεια εισόδου, ενώ και οι αλιευτικές δραστηριότητες ασκούνται σύμφωνα με ορισμένες αυστηρές ρυθμίσεις. Στις περιοχές που επιτρέπεται η προσέγγιση είναι δυνατή η κολύμβηση, η παρατήρηση του βυθού και η ερασιτεχνική φωτογράφιση και κινηματογράφιση. Ιδιαίτεροι περιορισμοί ισχύουν για το ερασιτεχνικό ψάρεμα. Το κυνήγι απαγορεύεται αυστηρά σε ολόκληρη τη ζώνη, εκτός από το νησί των Γιούρων και εκεί μόνο

με ειδική άδεια. Η προσέγγιση σε ορισμένα από τα νησιά της ζώνης απαιτεί ειδική άδεια από τις αρμόδιες αρχές. Για τη ζώνη Β, εκτός από τους περιορισμούς στις αλιευτικές και τις δραστηριότητες αναψυχής, ισχύουν και οικιστικές ρυθμίσεις με σκοπό τη διατήρηση του μοναδικού φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος των νησιών της ζώνης.

Η τουριστική σημασία του Θαλάσσιου Πάρκου είναι μεγάλη για την περιοχή των Βορείων Σποράδων, αφού έτσι προσφέρεται η δυνατότητα σε αρκετούς ενδιαφερόμενους να παρατηρήσουν τα υπό προστασία είδη και να μελετήσουν την πανίδα και την χλωρίδα της περιοχής.

Χάρτης 4.3 : Οι Βόρειες Σποράδες και το ΕΘΠΑΒΣ

Πηγή : Hau - Hutter, 1998

4.5.1.1. Η παρουσία της μεσογειακής φώκιας στη Σκόπελο

Στο νησί της Σκοπέλου έχει καταγραφεί η παρουσία 14 διαφορετικών καταφυγίων μεσογειακής φώκιας. Από αυτά, 12 εντοπίστηκαν στις ακτές της Σκοπέλου (Χώρα), 1 στις ακτές της νησίδας Αγ. Γεώργιος και 1 στις ακτές της νησίδας Δασιά. Ο σημαντικότερος αριθμός των καταφυγίων εντοπίστηκε στο ανατολικό τμήμα του νησιού. Πιο συγκεκριμένα, 9 σπηλιές (καταφύγια) μεσογειακής φώκιας εντοπίστηκαν στο τμήμα της ακτογραμμής από την θέση Σάρρες μέχρι το ακρωτήριο Κιούρτος προς τα ανατολικά και μέχρι την θέση Βελανιό προς τα νότια. Τα καταφύγια αυτά, που θεωρούνται κατάλληλα για χρήση από φώκιες, έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τους ότι είναι θαλάσσιες σπηλιές με εισόδους στην επιφάνεια της θάλασσας είτε κάτω από αυτήν, όπου στο βάθος τους υπάρχει παραλία με άμμο, βότσαλα ή επίπεδα βράχια. Κατά την περίοδο 1993-1995 καταγράφηκε χρήση από φώκιες και των 14 αυτών καταφυγίων, ενώ σε 4 από αυτά έχει καταγραφεί και αναπαραγωγή.

Συνολικά, κατά την περίοδο 1993-1995, έχουν καταγραφεί 85 άμεσες παρατηρήσεις ατόμων μεσογειακής φώκιας και από την μέχρι τώρα ανάλυση των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν κατά τη διάρκεια των παραπάνω παρατηρήσεων, αναγνωρίστηκαν τουλάχιστον 8 διαφορετικά ώριμα άτομα φώκιας (3 θηλυκά και 3 αρσενικά), 2 νεαρά και 7 νεογέννητα, δίνοντας ένα σύνολο τουλάχιστον 17 διαφορετικών ζώων, τα οποία παρατηρήθηκαν να κινούνται στην περιοχή. Ένα στοιχείο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, σε σχέση με το μέγεθος του πληθυσμού της περιοχής είναι ότι, ο συγκεκριμένος πληθυσμός είναι ανοικτός. Έτσι, το μέγεθος του πληθυσμού που αναφέρεται παραπάνω αντιπροσωπεύει τον αριθμό ατόμων που ζουν και κινούνται στην περιοχή της Σκοπέλου, αλλά πιθανόν να αποτελούν μέρος του πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής μελέτης.

Τέλος, στην περιοχή της Σκοπέλου, έχουν καταγραφεί 2 περιπτώσεις νεκρών ζώων στην περίοδο 1990-1996. Η μία περίπτωση αφορά ένα ενήλικο αρσενικό άτομο ενώ, η δεύτερη αφορά σε ένα νεογέννητο άτομο. Οι νεκροψίες των ζώων έδειξαν ότι, και στις 2 περιπτώσεις ο θάνατος είχε προέλθει από φυσικά αίτια. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, η περιοχή των ανατολικών ακτών της Σκοπέλου, όπως και η περιοχή του ΕΘΠΑΒΣ, αποτελούν μοναδικές περιπτώσεις γεωγραφικών περιοχών στη χώρα, όπου τα 5 τουλάχιστον τελευταία

χρόνια δεν έχουν καταγραφεί ηθελημένες θανατώσεις φωκιών, αν και αυτή είναι η πιο συχνή αιτία θανάτου για το είδος στη Μεσόγειο (*Στοιχεία Mom, Εταιρία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής φώκιας*).

Χάρτης 4.4 : Η παρουσία της μεσογειακής φώκιας στη Σκόπελο

Πηγή : Εταιρία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής φώκιας (Mom).

4.5.1.2. Η σημασία της μεσογειακής φώκιας για το περιβάλλον

Σημειώνεται ότι, σε ολόκληρη την Ισπανία, τη Γαλλία, την Πορτογαλία, την Αίγυπτο, το Ισραήλ και τον Λίβανο δεν υπάρχουν πια καθόλου φώκιες. Σε άλλα μέρη έχουν μείνει

πολύ λίγες, μετρημένες κυριολεκτικά στα δάκτυλα. Καμιά δεκαριά στη Μαδέρα, περίπου είκοσι στην πρώην Γιουγκοσλαβία, ίσως δυο - τρεις στην Ιταλία (κι εκεί πάλι, μόνο στη Σαρδηνία) και μερικές δεκάδες στο Μαρόκο και την Αλγερία. Η κατάσταση είναι άγνωστη στην Αλβανία, την Τουρκία, τη Μαύρη Θάλασσα, τη Λιβύη και την Τυνησία.

Ο συνολικός αριθμός που έχει απομείνει, υπολογίζεται σε 400 - 500 φώκιες περίπου, εκ των οποίων περισσότερες από τις μισές ζουν στα ελληνικά νερά (250 - 300 περίπου), όπου και επικεντρώνονται διεθνώς οι προσπάθειες για τη διάσωση του είδους. Η δεύτερη μεγαλύτερη αποικία, με περίπου 100 φώκιες, ζει στην Μαυριτανία, τελείως αποκομμένη από τις υπόλοιπες (*Στοιχεία Mom, Εταιρία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής φώκιας*).

Επειδή η φώκια βρίσκεται στην κορυφή της οικολογικής πυραμίδας, μπορεί να θεωρηθεί δείκτης της υγείας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και η εξαφάνισή της, προοίμιο της επικείμενης καταστροφής του.

4.5.2. Οι σημαντικοί τουριστικοί πόλοι της Σκιάθου και του Πηλίου

Το Πήλιο και οι Βόρειες Σποράδες συγκροτούν τη βασική τουριστική ζώνη του Νομού Μαγνησίας και γενικότερα της Περιφέρειας Θεσσαλίας, προσελκύοντας κάθε χρόνο έναν σημαντικό αριθμό αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών. Το Πήλιο, ένα από τα ομορφότερα και καταπράσινα βουνά της Ελλάδας, με το πλούσιο φυσικό περιβάλλον του, τα παραδοσιακά γεφύρια και τις αξιόλογες εκκλησίες του, αλλά και με τις υπέροχες παραλίες του Παγασητικού και του Αιγαίου, αποτελεί περιοχή σημαντικής τουριστικής κίνησης για όλες τις εποχές του χρόνου. Ο μοναδικός συνδυασμός βουνού και θάλασσας, προσφέρει σημαντικές δυνατότητες για την ανάπτυξη διαφόρων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Επίσης, η Σκιάθος είναι ένα από τα πιο κοσμοπολίτικα νησιά στην χώρα μας, όπου η τουριστική κίνηση σε αυτή ειδικά το καλοκαίρι παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένη (βλ. και παραπάνω : *Τα υπόλοιπα νησιά*). Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια το τοπίο της έχει αλλοιωθεί σημαντικά, από την υψηλή συχνότητα ξενοδοχειακών μονάδων, τις δεύτερες κατοικίες και άλλες τουριστικές εγκαταστάσεις.

Η γειτνίαση του νησιού της Σκοπέλου με τους δύο αυτούς σημαντικούς τουριστικούς

πόλους της χώρας μας, μπορούμε να πούμε ότι ήταν μέχρι τώρα η αιτία να γνωρίσουν οι αλλοδαποί επισκέπτες της περιοχής και έναν διαφορετικό τουριστικό προορισμό, ιδιαίτερα προσαρμοσμένου στις απαιτήσεις των διακοπών τους. Ωστόσο, η έλλειψη τόσο της διαφήμισης του τουριστικού προϊόντος του νησιού, όσο και της απαιτούμενης τουριστικής υποδομής (κυρίως όσον αφορά τον τρόπο προσέγγισης του νησιού), δεν έχουν επιτρέψει μέχρι σήμερα την έντονη τουριστικοποίησή του. Από μία άποψη το γεγονός αυτό, γνωρίζοντας τις συνθήκες ανεξέλεγκτης ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού που επικρατούν στα ελληνικά νησιά, βοήθησε σημαντικά στη διατήρηση της φυσιογνωμίας της Σκοπέλου, από την άλλη όμως, δεν καρπώθηκαν τα οικονομικά οφέλη μιας τέτοιας τουριστικής ανάπτυξης. Οι προοπτικές της μελλοντικής ανάπτυξης του νησιού είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές, αρκεί όλες οι ενέργειες να κατευθύνονται από έναν προσεκτικό τουριστικό σχεδιασμό, στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

4.5.3. Η άνιση κατανομή της τουριστικής ανάπτυξης

Από τα νησιά των Βορείων Σποράδων, η Σκιάθος είναι αυτή που συγκεντρώνει τη μεγαλύτερη τουριστική δραστηριότητα (55.515 αφίξεις τουριστών και 11.123 κλίνες τουριστικών καταλυμάτων, για το 1997), με τη Σκόπελο να την ακολουθεί σταθερά (29.072 αφίξεις τουριστών και 6.495 κλίνες τουριστικών καταλυμάτων, για το 1997) και την Αλόνησο να παρουσιάζει τη λιγότερη τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή (14.626 αφίξεις τουριστών και 2.847 κλίνες τουριστικών καταλυμάτων, για το 1997) (βλ. παρακάτω : *Η Τουριστική Κίνηση & Τουριστική Υποδομή*). Επίσης, ορισμένα από τα νησάκια που περιβάλλουν την Αλόνησο, συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον αρκετών τουριστών, οι οποίοι τα επισκέπτονται με μονοήμερες εκδρομές από τη Σκόπελο και την Αλόνησο, λόγω της μοναδικότητας του φυσικού τους περιβάλλοντος.

Από την παραπάνω στοιχεία, διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας κλιμάκωσης στην τουριστική ανάπτυξη του νησιών των Βορείων Σποράδων, η οποία ξεκινάει από τη Σκιάθο, όπου και εντοπίζεται ο κυριότερος όγκος των τουριστών και μειώνεται σημαντικά όσο απομακρυνόμαστε από αυτή και τις ακτές του Πηλίου, προς τα ανατολικά. Το γεγονός αυτό

μπορούμε να πούμε ότι οφείλεται, αφενός μεν, στην παρουσία του αεροδρομίου στο νησί της Σκιάθου, το οποίο αποτελεί και το βασικότερο μέσο έλευσης αλλοδαπών τουριστών, οι οποίοι στη συνέχεια διαχέονται προς την υπόλοιπη περιοχή και αφετέρου δε, στην εγγύτητα με την ηπειρωτική Ελλάδα και συγκεκριμένα με τα λιμάνια του Βόλου και του Αγίου Κωνσταντίνου.

Το αεροδρόμιο της Σκιάθου, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, δέχεται 60 περίπου πτήσεις charter την εβδομάδα από τις χώρες της ΕΕ και 3 πτήσεις εσωτερικού από την Αθήνα. Για το υπόλοιπο έτος πραγματοποιούνται μόνο 2 πτήσεις εσωτερικού. Από τις πτήσεις αυτές, ο αριθμός των επιβατών που έρχονται από το εξωτερικό φθάνει τα 9.000 άτομα περίπου την εβδομάδα, ενώ του εσωτερικού τα 145. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί η παρουσία του αεροδρομίου της Νέας Αγχιάλου, το οποίο είναι κατά βάση στρατιωτικό, αλλά τα τελευταία χρόνια εξυπηρετεί και πολιτικά αεροσκάφη, με σημαντικές προοπτικές υποδοχής πτήσεων charter από το εξωτερικό.

Τέλος ο Βόλος, λόγω της γεωγραφικής του θέσης και του γεγονότος ότι πρόκειται για ένα μεγάλο αστικό κέντρο, διατηρεί αμείωτο το τουριστικό ενδιαφέρον καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, επηρεάζοντας σημαντικά και την τουριστική κίνηση στα νησιά των Βορείων Σποράδων.

4.6. Η τουριστική κίνηση

Η τουριστική ανάπτυξη της Σκοπέλου ξεκίνησε αργότερα από αυτή της Σκιάθου (περίπου 1965-70), παράλληλα με την αύξηση του τουριστικού κύματος σε όλο τον ελλαδικό χώρο. Τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζεται και στη Σκόπελο έντονη τουριστική κίνηση, μια και πολλοί τουρίστες αποφεύγουν πλέον τη γειτονική Σκιάθο, η οποία εμφανίζει έντονα σημάδια κορεσμού, όσον αφορά τον τουριστικό τομέα.

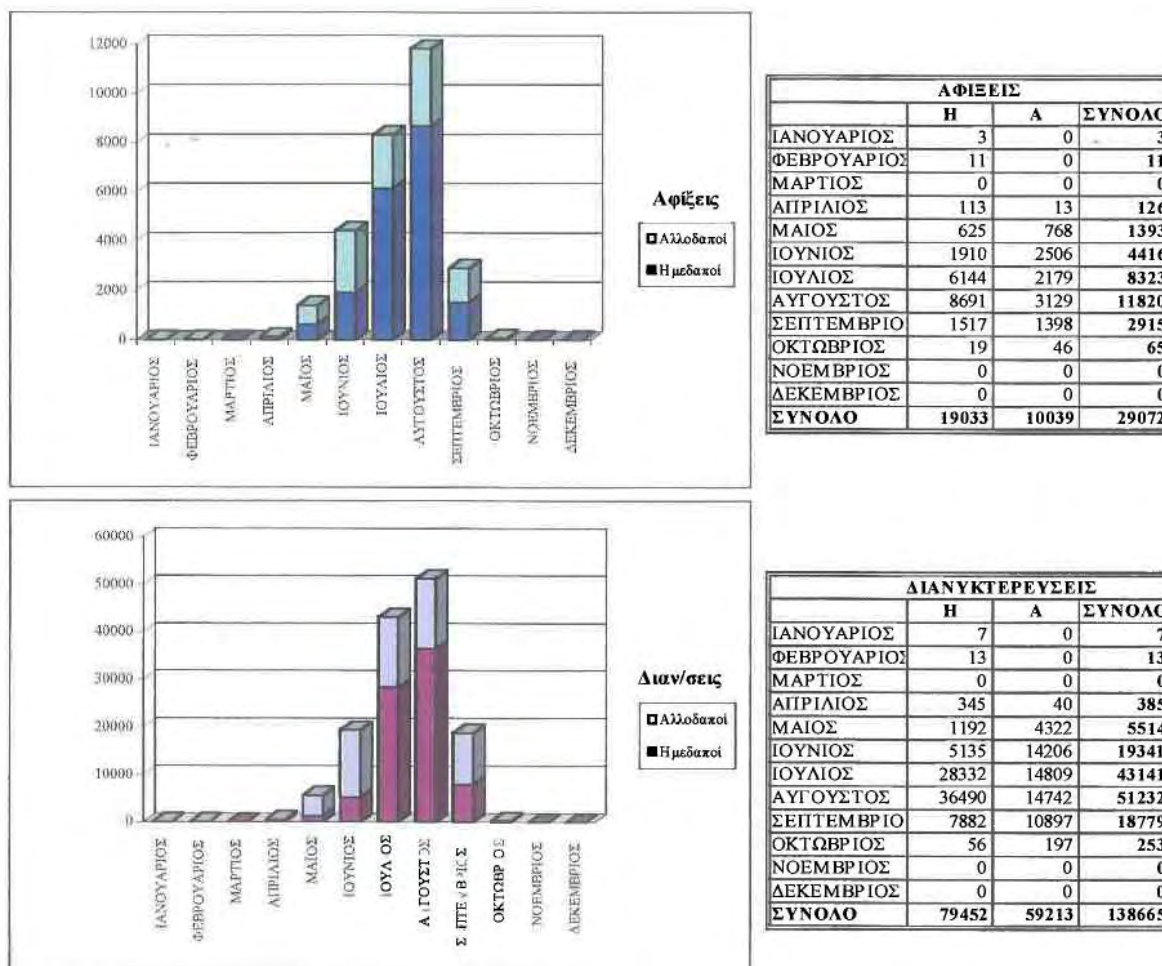
Την καλοκαιρινή περίοδο, το νησί της Σκοπέλου, όπως και τα περισσότερα ελληνικά νησιά, κατακλύζεται από επισκέπτες διαφόρων εθνικοτήτων, που φθάνουν συνήθως προγραμματισμένα με τη μεσολάβηση ξένων πρακτορείων, σχεδόν αποκλειστικά μέσω του αεροδρομίου της Σκιάθου (με πτήσεις charter). Από εκεί, ακτοπλοϊκώς, με πλοίο ή υδροπτερυγό, έχουν τη δυνατότητα να αποβιβαστούν στη Σκόπελο. Όσον αφορά τους

Έλληνες τουρίστες, που αποτελούν και την πλειοψηφία στο νησί, καταφθάνουν μέσω θαλασσιών τακτικών γραμμών από τον Άγιο Κωνσταντίνο, τον Βόλο ή την Κύμη. Κατά την θερινή περίοδο, τα δρομολόγια των οχηματαγωγών πλοίων παρουσιάζονται αυξημένα, ενώ ανάλογα με τις ανάγκες μπαίνουν και έκτακτα δρομολόγια. Αντίθετα την χειμερινή περίοδο η συχνότητα των ακτοπλοϊκών δρομολογίων χαρακτηρίζεται αραιή.

Όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 4.1, οι τουρίστες που επισκέφθηκαν το νησί για το 1997, έφθασαν συνολικά τους **29.072** (για το 1996 ήταν 23.750, για το 1995 24.336, για το 1994 27.737 και για το 1993 25.597). Από αυτούς, οι 10.039 (34,5%) ήταν αλλοδαποί και οι 19.033 (65,5%) ήταν Έλληνες. Σύμφωνα με στοιχεία από τοπικούς αρμόδιους φορείς (*Δημαρχείο Σκοπέλου, Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Σκοπέλου*), σημειώνεται ότι σε περίοδο τουριστικής αιχμής (Ιούλιος - Αύγουστος), στο νησί μπορεί να υπάρχουν συνολικά και **15.000 τουρίστες** κατά τη διάρκεια μιας ημέρας. Από αυτούς, 10.000 εγκαθίστανται στην Χώρα, 3.000 στο Έλιος, 500 στη Γλώσσα και οι υπόλοιποι, κατά σειρά προτεραιότητας στους οικισμούς του Πανόρμου, του Αγνώντα, του Σταφύλου κ.α., δηλαδή εκεί όπου υπάρχουν τουριστικά καταλύματα. Τέλος, η μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών στο νησί είναι περίπου 5 ημέρες (4 για τους Έλληνες και 6 για τους αλλοδαπούς) (*Στοιχεία Mom, Εταιρία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής φώκιας*). Αναλυτικότερα, η τουριστική εικόνα στη Σκόπελο έχει ως εξής (*Στοιχεία Δημαρχείου Σκοπέλου*) :

Αλλοδαποί τουρίστες : Το νησί επισκέπτονται Σκανδιναβοί και κυρίως Νορβηγοί (40% περίπου), οι οποίοι έρχονται από πολύ νωρίς της τουριστικής σαιζόν (από τον Ιούνιο) και Αγγλοι (40%). Την εικόνα συμπληρώνουν κατά κύριο λόγο Γερμανοί, οι οποίοι παλαιότερα έφθαναν πολύ περισσότεροι, όπως επίσης Ολλανδοί και Ιταλοί. Σημειώνεται ότι οι Ιταλοί έρχονται περισσότερο την περίοδο τουριστικής αιχμής (20 Ιουλίου - 20 Αυγούστου).

Ημεδαποί τουρίστες (Έλληνες) : Όσον αφορά τους Έλληνες τουρίστες, εκείνοι που επισκέπτονται περισσότερο το νησί είναι Θεσσαλονικείς (και από Χαλκιδική), κυρίως λόγω της ύπαρξης απευθείας ακτοπλοϊκών γραμμών (50% περίπου), Αθηναίοι (30%) και το υπόλοιπο ποσοστό προέρχεται από την ευρύτερη περιφέρεια της Θεσσαλίας. Από την εικόνα αυτή συμπεραίνουμε, ότι υπάρχει δυνατότητα εισροής τουριστών προς τη Σκόπελο από όλα τα μέρη της χώρας μας.

Διάγραμμα 4.1 : Αφίξεις και διανυκτερεύσεις στη Σκόπελο (1997)

Πηγή : Στοιχεία ΕΟΤ Θεσσαλίας, 1997.

4.7. Φυσικό Περιβάλλον

4.7.1. Γενικά

Το μοναδικό φυσικό περιβάλλον ολόκληρης της ευρύτερης περιοχής, αλλά και ειδικότερα του νησιού της Σκοπέλου, αποτελεί το ισχυρότερο συγκριτικό πλεονέκτημα για την προσέλκυση του μεγαλύτερου μέρους των τουριστών που επισκέπτονται κάθε χρόνο το

νησί. Ο συνδυασμός του πλούσιου πευκοδάσους, το οποίο καλύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό της έκτασής του (ορεινή περιοχή), με τις πεντακάθαρες αμμόδεις ακτές να ξεπροβάλλουν περιμετρικά του (παραθαλάσσια περιοχή), δημιουργούν ένα ασύγκριτο τοπίο, που σπάνια συναντά κανείς στους υπόλοιπους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς της Μεσογείου. Ο σημαντικός αυτός πλούτος του νησιού, θα πρέπει όχι απλά να προστατευθεί άμεσα από την ανεξέλεγκτη και άναρχη τουριστική ανάπτυξη, η οποία συνεχίζει να επικρατεί δυστυχώς ακόμη και σήμερα στην χώρα μας, αλλά και να ενισχυθεί μέσω ενός μακροχρόνιου χωροταξικού σχεδιασμού, ο οποίος θα στηρίζεται στην αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης. Ιδιαίτερης σημασίας επίσης για το νησί της Σκοπέλου, αποτελεί το *Natura 2000*, το οποίο είναι ένα περιβαλλοντικό δίκτυο που προβλέπεται από την Κοινοτική Οδηγία 92/43 για τους οικοτόπους. Το δίκτυο αυτό θα διασυνδέει προστατευόμενες φυσικές ζώνες περιφερειακού, εθνικού, διακρατικού και Κοινοτικού ενδιαφέροντος (βλ. ΣΑΚΧ, 1997, σελ. 67). Ολόκληρη η περιοχή του ΕΘΠΑΒΣ, καθώς και **το ανατολικό τμήμα της Σκοπέλου** (από την περιοχή Καλόγηρος μέχρι και την παραλία Λιμνονάρι κοντά στον Αγώντα), είναι περιοχές που έχουν υποβληθεί από την Ελλάδα για ένταξη στο δίκτυο *Natura 2000* (βλ. ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996).

4.7.2. Γεωλογική κατασκευή

Τα νησιά των Βορείων Σποράδων είναι αποτέλεσμα μεγάλων γεωλογικών αλλαγών που σημειώθηκαν πριν από 2 - 3 εκατομμύρια χρόνια, όταν στην προέκταση της Χερσονήσου της Μαγνησίας δημιουργήθηκαν μεγάλα ρήγματα και καταβυθίσεις εδαφών που κατακλύστηκαν από τα νερά του Αιγαίου Πελάγους. Οι κορυφές των βουνών της βυθισμένης αυτής περιοχής αποτέλεσαν πλέον τα εν λόγω νησιά. Ακόμη και σήμερα, τα νησιά ενώνονται υποθαλασσίως με μια επίπεδη ξηρά, γεγονός που ενισχύει την παραπάνω θεωρία. Εξάιρεση αποτελούν τα νησάκια Πιπέρι και Σκάντζουρα, καθώς η θάλασσα που τα χωρίζει από τα υπόλοιπα φτάνει σε μεγάλα βάθη.

Τα πετρώματα από τα οποία αποτελείται το υπέδαφος του νησιού της Σκοπέλου είναι κυρίως στρώματα μεταμορφικών σχιστόλιθων (βορειοδυτικά από το ακρωτήριο Γουρούνι μέχρι τον Αγ. Ιωάννη και δυτικά στην περιοχή Έλιος), κρητιδικοί ασβεστόλιθοι (περιοχή

Αγνώντα), κρητιδικοί σχιστόλιθοι (περιοχή μεταξύ του όρμου της Σκοπέλου και του Πανόρμου από τη μία πλευρά, καθώς και περιορισμένη έκταση στην περιοχή Καλόγηρος και στην περιοχή ανατολικά του όρμου της Σκοπέλου από την άλλη) και στρώματα πρόσφατων αλουβιακών αποθέσεων (κοντά στην πόλη της Σκοπέλου, στον όρμο του Πανόρμου και στη Μηλιά). Συναντώνται επίσης, μικρά και με αμελητέα αποθέματα κοιτάσματα βωξίτη (στις θέσεις Μπλο, Λούτσα και Γεωργαρέικα). Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε εδώ, ότι όλες οι παραπάνω στρώσεις είναι υδατογενείς και, σποραδικά μόνο, στα νότια του νησιού διαπερνώνται από οφειτικά πετρώματα (βλ. *ΥΠΕΧΩΔΕ*, 1987).

Όσον αφορά τη σεισμική δραστηριότητα στην περιοχή των Βορείων Σποράδων, αυτή χαρακτηρίζεται πολύ έντονη, αποτέλεσμα της οποίας είναι η περίπλοκη μορφολογία της. Ο τελευταίος μεγάλος σεισμός στην περιοχή σημειώθηκε το 1965 και άφησε πίσω του ερειπωμένο κυρίως το χωριό Παλιά Αλόννησος και τον οικισμό του Παλαιού Κλήματος στη Σκόπελο. Ο σεισμός εκείνος είχε ένταση 5,7 βαθμών της κλίμακας Ρίχτερ και διήρκεσε δέκα ολόκληρα λεπτά, ευτυχώς όμως δεν υπήρχαν θύματα ή τραυματίες. Μετά το σεισμό, οι κάτοικοι της Παλιάς Αλοννήσου στεγάστηκαν σε πρόχειρα καταλύματα στο Πατητήρι. Τα καινούρια σπίτια χτίστηκαν με αντισεισμικές προδιαγραφές και η αισθητική πέρασε σε δεύτερη μοίρα, όπως δυστυχώς συμβαίνει συχνά, γενικώς στον ελλαδικό χώρο. Σχεδόν παντού σήμερα στην Ελλάδα, αποτελεί κανόνα να χτίζονται τα σπίτια με αντισεισμικό μπετονένιο σκελετό, γεγονός που δίνει άχαρη και μονότονη όψη στις πόλεις και τα χωριά. Ωστόσο, η αντισεισμική κατασκευή δεν είναι υποχρεωτικά ασύμβατη με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και υπάρχουν πολλά παραδείγματα σπιτιών που το αποδεικνύουν (βλ. *Hau - Hutter*, 1998, σελ. 51).

4.7.3. Εδαφολογία

Στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού σχηματίζονται κυρίως ορφνά δασικά εδάφη, τα οποία σήμερα έχουν καταληφθεί από ελαιώνες, ενώ στο βορειοδυτικό άκρο του ίδιου τμήματος παρατηρούνται, τοπικά αποπλυμένα, όξινα ορφνά εδάφη. Στο κεντρικό τμήμα, που καταλαμβάνεται σχεδόν εξ' ολοκλήρου από το βουνό **Δέλφι**, υπάρχουν ασβεστολιθογενή

ορφνά και ορφνέρυθρα εδάφη. Στα νότια της περιοχής αυτής, μεταξύ των όρμων Πανόρμου και Σταφύλου, συναντώνται κυρίως ασβεστολιθογενή ορφνέρυθρα εδάφη, καθώς και ασβεστολιθογενή ορφνά και ρεντζίνες μαζί με ορφνά μεσογειακά. Επίσης, στο νοτιοανατολικό ασβεστολιθικό τμήμα υπάρχουν, τοπικά, στα πιο δασωμένα μέρη, ορφνά και ορφνέρυθρα ασβεστολιθογενή εδάφη, ενώ στα πιο βραχώδη και απότομα μέρη της περιοχής αυτής σχηματίζονται ρεντζινοειδή. Στο νησί παρατηρούνται επίσης αλουβιακά εδάφη (στην πεδιάδα της Σκοπέλου και στα χαμηλά τμήματα του Πανόρμου και του Έλιους), ημιελώδη και regosols (στο Έλιο, στον Πάνορμο, στη Σκόπελο και σε μικρότερες παραλίες) (βλ. *Νομαρχία Μαγνησίας, 1983*).

4.7.4. Υδρολογία

Μόνιμα επιφανειακά τρεχούμενα νερά δεν υπάρχουν στο νησί ούτε και λιμνάζοντα. Κατά τους βροχερούς μήνες συγκεντρώνονται επιφανειακά ύδατα, στερούμενα φυσικού διεξόδου προς τη θάλασσα, τα οποία απορροφούνται την άνοιξη, αφού πρώτα προξενήσουν αρκετές ζημιές. Επίσης, κατά την βροχερή περίοδο δημιουργούνται ορισμένοι χείμαρροι που έχουν διαβρωτική δράση κατά τη διάρκεια ραγδαίων βροχών, ενώ το καλοκαίρι παραμένουν άνυδροι. Τέλος, υπόγεια νερά υπάρχουν, κατά θέσεις, σε όλη την έκταση του νησιού (κυρίως κοντά στους αγροτικούς οικισμούς και στις καλλιέργειες), όχι βέβαια άφθονα, αλλά είναι σε θέση να καλύψουν τις ανάγκες του νησιού σε πόσιμο νερό (βλ. και *Νομαρχία Μαγνησίας, 1983*).

4.7.5. Κλιματολογικές συνθήκες

Το κλίμα της Σκοπέλου είναι μεσογειακό, με ήπιους και βροχερούς χειμώνες, ενώ τα καλοκαίρια επικρατούν βόρειοι δροσεροί άνεμοι (μελτέμια) που μετριάζουν τις υψηλές θερμοκρασίες. Οι ελάχιστες θερμοκρασίες στην περιοχή παρουσιάζονται τον μήνα Ιανουάριο και σπάνια πέφτουν κάτω από 0°C (κατά μέσο όρο 5 περίπου ημέρες τον χρόνο), με

αποτέλεσμα να είναι δυνατή η καλλιέργεια φυτών ευπαθών στο ψύχος (π.χ. εσπεριδοειδή, πρώιμα λαχανικά, τροπικά φυτά κλπ.). Όσον αφορά τις μέγιστες τιμές της θερμοκρασίας, παρουσιάζονται τον μήνα Ιούλιο και, γενικά στα νησιά των Β. Σποράδων, είναι πολλές φορές 4°C με 6°C χαμηλότερες από αυτές που παρατηρούνται στον γειτονικό τους Βόλο. Η μέση ετήσια θερμοκρασία της περιοχής κυμαίνεται στους 16,7°C. Η πιο βροχερή περίοδος είναι από Σεπτέμβριο μέχρι Φεβρουάριο, όπου ιδιαίτερα τους μήνες Σεπτέμβριο, Δεκέμβριο και Μάιο παρατηρείται έντονη βροχόπτωση. Αυτό οφείλεται κυρίως στις φθινοπωρινές υφέσεις και στις θερμικές καταιγίδες που σημειώνονται (βλ. και Νομαρχία Μαγνησίας, 1983).

4.7.6. Χλωρίδα - Πανίδα

Η Σκόπελος είναι το πιο δασωμένο νησί της Ελλάδας, αφού το δασικό ποσοστό ξεπερνά το 49% της κάλυψής του. Τα εκτεταμένα δάση της, τα οποία θυμίζουν την ηπειρωτική Ελλάδα αντί για αιγαιοπελαγήτικο νησί, φαντάζουν εξωτικά στους βορειοευρωπαίους επισκέπτες της, σε σχέση με τα δικά τους ευθύγραμμα πευκοδάση.

Στο νησί έχουν καταγραφεί συνολικά 549 είδη φυτών, από τα οποία κυριαρχούν τα ξηροφυτικά είδη. Το πευκοδάσος είναι καλά αναπτυγμένο λόγω της ελάχιστης ανθρώπινης επίδρασης, με πολλές τοπικές διαφοροποιήσεις στη χλωριδική σύνθεση, που το καθιστά μοναδικό στην περιοχή του κεντρικού Αιγαίου. Η φυτική κάλυψη (%) της Σκοπέλου είναι περίπου (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996) :

Δάση

Κωνοφόρα (Πεύκα)	30%
Αείφυλλα πλατύφυλλα (Αριά)	2%
Φυλλοβόλα (Πλατάνια)	1%

Θαμνότοποι

Αείφυλλα πλατύφυλλα	35%
Φρύγανα	1%

Λιβάδια

Αμμόφιλη βλάστηση	0.5%
-------------------	------

Όπως φαίνεται παραπάνω, οι τύποι οικότοπων με φρύγανα και αλόφυτα είναι σχεδόν ανύπαρκτοι. Το έντονο όμως ανάγλυφο του νησιού, δημιουργεί περιορισμένους αλλά ενδιαφέροντες βιότοπους στις ρεματιές, στις χαράδρες και στις μικρές κοιλάδες, αλλά και υγροβιότοπους, οι οποίοι σχηματίζονται κυρίως στα Α. ΒΑ., εξαιτίας της δράσης των εποχιακών χειμάρρων.

Ο σημαντικότερος υγρότοπος, το έλος **Μηλιών** (νοτιοανατολικά του Πανόρμου, παράκτια και περιοδικά κατακλυζόμενο από αλμυρό και υφάλμυρο νερό), χαρακτηρίζεται κυρίως από βλάστηση λειμώνων με βούρλα (*Juncus* spp.), υγρά λιβάδια με αγριοκάλαμα (*Phragmites australis*) και από θαμνώνες με αρμυρίκια (*Tamarix* spp.). Επίσης, υπάρχει και το έλος **Λούτσας** (6 χλμ. νοτιοδυτικά της Χώρας, περιοδικά κατακλυζόμενο από γλυκό νερό), ιδιαίτερα σημαντικό για τα πουλιά που μεταναστεύουν ή που φωλιάζουν.

Η δασική βλάστηση διαχρονικά, μετατρέπεται σε πλούσια και πυκνή βλάστηση μακκί με ποικίλες συνθέσεις, η οποία διακόπτεται τοπικά από καλλιέργειες, ελαιώνες και άλλα καρποφόρα. Στο κεντρικό τμήμα του νησιού απαντά πευκοδάσος με χαρακτηριστικά τα είδη *Pinus halepensis*, *Quercus coccifera*, *Arbutus unedo*, *Erica verticillata*, *E. Arborea*, *Pistacia terebinthus*, *Juniperus oxycedrus*. Σε υποστρώματα περισσότερο ασβεστολιθικά απαντούν τα είδη *Quercus ilex*, *Arbutus adrachnus*, *Juniperus phoenicea*. Στον Αγ. Ρηγίνο η βλάστηση αποτελείται από μακκί με *Quercus coccifera* και συμμετέχοντα τα είδη *Arbutus adrachne*, *Pistacia lentiscus*, *Arbutus unedo*, *Erica arborea*, *E. Verticillata*, *Phillyrea media*, *Anthyllis hermaniae*, *Olea oleaster*.

Η Βόρεια Σκόπελος χαρακτηρίζεται από βλάστηση μακκί με *Arbutus unedo* και *Erica arborea* και με συμμετέχοντα τα είδη *Calycotome villosa*, *Erica verticillata*, *Pinus halepensis*. Επίσης συναντάται και βλάστηση μακκί με *Erica verticillata* και με συμμετέχοντα στη σύνθεση αυτή τα είδη *Olea oleaster*, *Cistus creticus*, *C. Salviefolius*, *Coronilla emeroides*, *Quercus coccifera*, *Salvia tribola*, *Corydthymus capitatus*, *Phillyrea media*, *Arbutus unedo*, *A. Adrachne* (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996).

Σημαντικό πρόβλημα για τα δάση και τις δασικές εκτάσεις, αποτελεί η πολυπλοκότητα του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, που θα πρέπει να ξεκαθαριστεί άμεσα. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι η καταπάτηση δημόσιων ή κοινοτικών δασικών εκτάσεων από ιδιώτες, με την κατοχή ολόκληρων νησίδων ή εκτάσεων που θεωρούνται

μοναστηριακή (εκκλησιαστική) περιουσία. Το πρόβλημα αυτό αναμένεται να ξεπεραστεί, με τη δημιουργία κτηματολογίου για όλη την έκταση της Σκοπέλου, γεγονός όμως που φαίνεται να καθυστερεί χαρακτηριστικά, σε αντίθεση με τη γειτονική Αλόνησο (όπως και τη Σκιάθο), όπου έχει ήδη συνταχθεί.

Τέλος, όσον αφορά την πανίδα, στους βιότοπους του νησιού διαβιούν κυρίως αίγες (Σκόπελος), πέρδικες και άλλα πτηνά (κυνηγετική περιοχή Γλώσσας), λαγοί και ένα είδος προβάτου που εκτρέφεται στην περιοχή της Γλώσσας. Τέλος, ολόκληρη η γύρω θαλάσσια έκταση αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους υδροβιότοπους για τη χώρα μας.

4.8. Δομημένο Περιβάλλον

4.8.1. Γενικά

Η ανθρώπινη παρουσία στο νησί της Σκοπέλου, στην οποία οφείλεται η διαμόρφωση και η ύπαρξη μιας αξιόλογης πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό με το άριστο φυσικό περιβάλλον, όπως αυτό περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, αποτελούν τα δύο βασικότερα στοιχεία, τα οποία καθορίζουν τις προτιμήσεις αρκετών τουριστών που επισκέπτονται το νησί. Ωστόσο όμως, η έλλειψη ουσιαστικού χωροταξικού σχεδιασμού και θεσμικού πλαισίου στο νησί, μέσω των οποίων θα εμποδίζεται η άναρχη τουριστική ανάπτυξη στον εξωαστικό χώρο, μας κάνουν να είμαστε ιδιαίτερα επιφυλακτικοί για τη μελλοντική διατήρηση αυτού του αξιόλογου πλούτου.

4.8.2. Σύντομη ιστορική αναδρομή

Η Σκόπελος ήταν γνωστή στην αρχαιότητα με την ονομασία *Πεπάρηθος*, ενώ η σημερινή της ονομασία αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Πτολεμαίο και τον Ιεροκλή. Το όνομα *Σκόπελος*, οφείλεται στις βραχώδεις και απόκρημνες ακτές, αλλά και στους βράχους

(σκοπέλους) που βρίσκονται κυρίως στην βόρεια θαλάσσια περιοχή του νησιού. Ως πρώτοι κάτοικοι της αναφέρονται οι Κρήτες, οι οποίοι έφθασαν από την Κνωσό της Κρήτης με αρχηγό τον Στάφυλο, γιο του θεού της γονιμότητας, της ευφορίας και του κρασιού, Διόνυσου και της Αριάδνης, και εισήγαγαν στο νησί την καλλιέργεια του αμπελιού και της ελιάς. Ένας μεγάλος μινωικός τάφος με πλούσια κτερίσματα που βρέθηκε στον όρμο του Σταφύλου, αποδόθηκε από τον Νικ. Πλάτωνα στον μυθικό εποικιστή του νησιού.

Η σημαντική, από στρατιωτική άποψη, γεωγραφική θέση του νησιού υπήρξε η αιτία να γίνει κτήση εναλλάξ πολλών κατακτητών, ενώ πολλοί στόλοι με διαφορετική εθνικότητα εποφθαλμιούσαν το νησί και επεδίωκαν την χρησιμοποίησή του για λιμάνι ή ορμητήριο. Έγινε κατ' επανάληψη λεία των Ρωμαϊκών λεγεώνων, που ξερίζωναν ό,τι εύρισκαν όρθιο και ολοκλήρωναν το έργο των ληστοπειρατών και των τυράννων. Αργότερα η Σκόπελος, από τις πρώτες ελληνικές περιοχές που ασπάστηκαν τον Χριστιανισμό, έγινε κατά τον 4ο αιώνα έδρα Επισκοπής με Επίσκοπο τον Ρηγίνο, που σήμερα είναι ο πολιούχος Άγιος του νησιού. Στη βυζαντινή περίοδο το νησί ακμάζει και ανασυντάσσει την κοινωνική και οικονομική λειτουργία του, όταν όμως οι Φράγκοι κυριεύουν την Κωνσταντινούπολη, η Σκόπελος γίνεται τμήμα του Δουκάτου της Νάξου. Ανακτάται και πάλι από τους Βυζαντινούς, από τον Ιππότη Λικάριο, ο οποίος υπηρετούσε τον Αυτοκράτορα Μιχαήλ Η' Παλαιολόγο. Εν συνεχεία κυριεύεται και διοικείται από Ενετούς, τους οποίους εκδιώκει ο Τούρκος ναύαρχος Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα το 1538 μ.Χ. Αυτός καταστρέφει εκ θεμελίων το νησί και το καθιστά ακατοίκητο για αρκετά χρόνια, σφάζοντας τους κατοίκους του. Όταν αργότερα ξανακατοικείται, γνωρίζει επιδρομές πειρατών παράλληλα με τον τουρκικό ζυγό, στον οποίο όμως αντιτάχθηκε πολλές φορές, λαμβάνοντας μέρος σε εξεγέρσεις πριν το 1821 με θαυμαστό φρόνημα και Εθνική έπαρση. Οι οπλαρχηγοί Νικοτσάρας και Γιάννης Σταθάς από τη Σκόπελο ξεκινούν τις επαναστατικές και πολεμικές τους επιχειρήσεις και προσφέρουν στον εθνικό αγώνα ανεκτίμητες υπηρεσίες. Μετά την απελευθέρωση, η Σκόπελος ακολουθεί την τύχη και την εξέλιξη της υπόλοιπης Ελλάδας. Τέλος, εκτός από τον μεγάλο λόγιο του 18ου αιώνα Κωνσταντίνο Δαπόντε (1713/1714 - 1784), από τη Σκόπελο καταγόταν και ο σημαντικός νεοέλληνας λογοτέχνης Παύλος Νιρβάνας (Πέτρος Αποστολίδης, 1866 - 1937) (βλ. *Τουριστικοί Οδηγοί Σκόπελου*).

4.8.3. Οικιστική Δομή

Το νησί της Σκοπέλου ανήκει στην ομώνυμη επαρχία του νομού Μαγνησίας, η οποία επαρχία έχει την έδρα της στην πόλη της Σκοπέλου. Με βάση την κατανομή του πληθυσμού, των εξυπηρετήσεων και των δραστηριοτήτων, στοιχεία τα οποία χαρακτηρίζουν το επίπεδο του κάθε οικισμού στο νομό, η πόλη της Σκοπέλου συγκαταλέγεται στους οικισμούς 3ου επιπέδου, ενώ οι υπόλοιποι οικισμοί του νησιού χαρακτηρίζονται ως 5ου επιπέδου (ΥΧΟΠ, 1984). Όσον αφορά την τοπική αυτοδιοίκηση και σύμφωνα με το πρόγραμμα “Ιωάννης Καποδίστριας”, ολόκληρο το νησί συγκροτεί έναν ενιαίο Δήμο, τον Δήμο Σκοπέλου (Δήμος - Νησί), κατόπιν συνενώσεως του Δήμου Σκοπέλου, της Κοινότητας Γλώσσας και της Κοινότητας Κλήματος. Αναλυτικότερα, οι οικισμοί που συνθέτουν τον (νέο) Δήμο Σκοπέλου είναι οι εξής :

Η **Σκόπελος** (ή Χώρα) αποτελεί την πρωτεύουσα του νησιού, όπου μένουν και οι περισσότεροι κάτοικοι. Έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός οικισμός σύμφωνα με το ΠΔ 19/10/78 (ΦΕΚ 594 Δ' 15/11/78). Επιπλέον, είναι η έδρα της ομώνυμης επαρχίας, στην οποία ανήκει όλο το νησιωτικό σύμπλεγμα των Βορείων Σποράδων. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλούν τα παραδοσιακά διώροφα και τριώροφα σπίτια της, με τις κεραμιδένιες στέγες και την πλούσια εσωτερική διακόσμηση. Οι δρόμοι είναι ανηφορικοί και δαιδαλώδεις, ενώ η ρυμοτομία είναι προσαρμοσμένη στις υψομετρικές διαφορές, με αμφιθεατρική διάταξη, που προσφέρει το μεγαλύτερο ποσοστό θέας και την εναλλαγή προοπτικής, στοιχεία που αναδεικνύουν τον έντονα παραδοσιακό χαρακτήρα της πόλης. Η **Γλώσσα** (32 χλμ. από την Χώρα) είναι ο δεύτερος μεγάλος οικισμός στο νησί μετά την πόλη της Σκοπέλου και βρίσκεται στο ορεινό βορειοδυτικό τμήμα του νησιού, με μοναδική θέα προς τη θάλασσα. Έχει κι αυτή κατοικηθεί από την αρχαιότητα, με τους κατοίκους της να διατηρούν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, τα έθιμα και το γλωσσικό τους ιδίωμα. Τα κεραμωτά διώροφα σπίτια της παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική των σπιτιών της Χώρας. Το **Έλιος** (ή Νέο Κλήμα) αποτελεί ένα νέο αλλά και δυναμικό οικισμό του νησιού, όσον αφορά τη μεγάλη αυξητική πληθυσμιακή του τάση και απέχει 24 χλμ. από την

Χώρα. Το **Λουτράκι** είναι το δεύτερο λιμάνι του νησιού και αποτελεί το *επίνειο* της Γλώσσας. Απέχει 3 χλμ. από αυτή και 35 χλμ. από την πρωτεύουσα. Είναι παραθαλάσσιος οικισμός, κτισμένος στη θέση της αρχαίας Σελινούντας, που ιδρύθηκε από Χαλκιδείς τον 8ο-7ο π.Χ. αιώνα. Σήμερα, συγκεντρώνει παραθεριστές ντόπιους και ξένους, έχει έντονη ζωή το καλοκαίρι και το λιμάνι του εξυπηρετεί τη θαλάσσια συγκοινωνία με Βόλο, Σκιάθο και Άγιο Κωνσταντίνο. Ο **Πάνορμος**, (18 χλμ. από την Χώρα) διαθέτει ίσως τον ομορφότερο όρμο του νησιού, ο οποίος είναι πλαισιωμένος από δασωμένους λόφους. Ο **Στάφυλος**, (4 χλμ. από την Χώρα) είναι ο πρώτος οικισμός που συναντάμε κατά μήκος του βασικού οδικού άξονα, στα νότια του νησιού. Η αμμώδης παραλία που διαθέτει είναι αρχαιολογικής σημασίας, καθώς στο σημείο αυτό ύστερα από ανασκαφές που έγιναν το 1936, ήρθε στο φως ο βασιλικός τάφος του Σταφύλου, του πρώτου οικιστή και βασιλιά του νησιού. Ο **Αγνώντας**, (8 χλμ. από την Χώρα), είναι ένα μικρό γραφικό λιμάνι (το τρίτο του νησιού), στο οποίο καταλήγουν κατάφυτες πλαγιές με πεύκα. Το ασφαλές αυτό και ήρεμο λιμάνι, εκτός από το ότι μπορεί άνετα να φιλοξενήσει τα ιστιοπλοϊκά που κατακλύζουν το νησί τους μήνες του καλοκαιριού, είναι σε θέση να δεχθεί τον ελλιμενισμό των πλοίων της γραμμής, όταν εξαιτίας ισχυρών βόρειων ανέμων δεν μπορούν να προσεγγίσουν το ανατολικό τμήμα του νησιού. Το **Αθέατο**, θα έλεγε κανείς ότι αποτελεί τμήμα του Μαχαλά, ο οποίος είναι σχεδόν ενωμένος με τον οικισμό της Γλώσσας. Το **Κλήμα** (ή Παλιό Κλήμα, 28 χλμ. από την Χώρα) βρίσκεται κοντά στη θάλασσα, μέσα σε πλούσια βλάστηση με ελιές, πεύκα, δαμασκηνιές και αμπέλια. Παλαιότερα υπήρχαν δύο οικισμοί, ο ένας από τους οποίους μεταφέρθηκε, λόγω των κατολισθήσεων που προκάλεσαν οι σεισμοί του 1965, στην τοποθεσία Έλιος. Σήμερα, τα παλιά σπίτια του έχουν αγοραστεί από Έλληνες και ξένους ιδιώτες, που τα επισκεύασαν και τα χρησιμοποιούν ως παραθεριστικές ή μόνιμες κατοικίες. Οι **Μύλοι**, βρίσκονται στα ανατολικά της Χώρας και πολύ κοντά σε αυτή, ενώ ο **Καλόγηρος** είναι ο μοναδικός οικισμός στις ανατολικές ακτές του νησιού, πλην της Χώρας. Και οι δύο αυτοί οικισμοί έχουν δημιουργηθεί από την παρουσία μεγάλου αριθμού *Καλυβιών* (βλ. παρακάτω *Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Οικισμών*), τα οποία χτίστηκαν από τους Σκοπελίτες για να συγκεντρώνουν τις ελιές που μάζευαν από τα κτήματά τους.

Τέλος, όσον αφορά τα όρια των οικισμών, σημειώνεται ότι μόνο τμήματα των οικισμών Έλιος και Λουτράκι έχουν εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο, ενώ για την υπόλοιπη

έκτασή τους ισχύουν οι όροι και περιορισμοί δόμησης, σύμφωνα με το ΠΔ 24/4/85 (ΦΕΚ 181 Δ' 3/5/85), όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα. Όσον αφορά την οριοθέτηση των οικισμών Αγνώντας, Πάνορμος, Στάφυλος και Γλώσσα, αυτή έγινε με απόφαση Νομάρχη (οικισμοί κάτω των 2000 κατοίκων) και η δόμηση εντός των ορίων τους καθορίζεται επίσης από το παραπάνω ΠΔ (βλ. *ΤΕΕ - Τμήμα Νομού Μαγνησίας, 1992*).

4.8.4. Δημογραφική - Πληθυσμιακή Ανάλυση

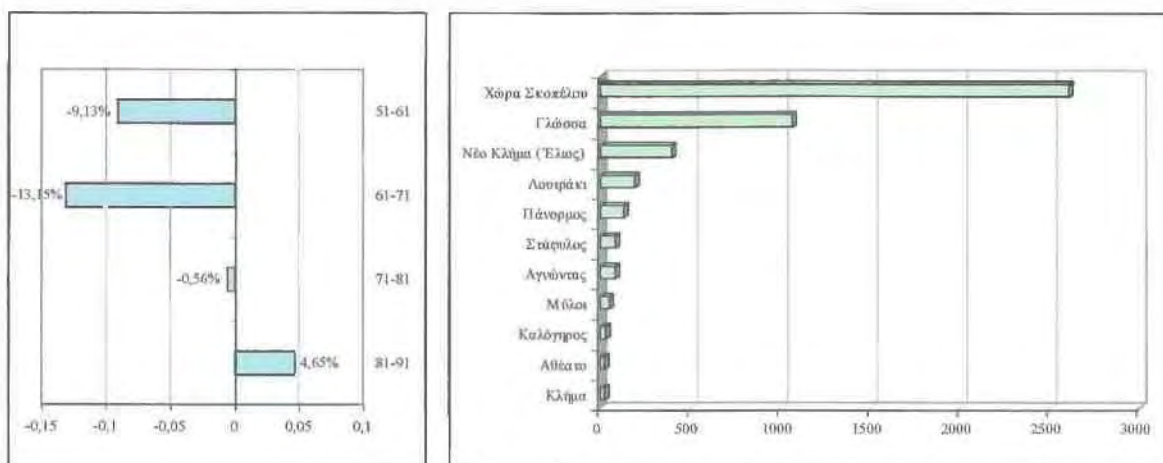
Η μεταναστευτική κίνηση γενικότερα στην περιοχή των Βορείων Σποράδων, που εκδηλώθηκε εντονότερα μεταξύ της περιόδου 1951 - 1971, έγινε από τα νησιά προς το Βόλο ή προς άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας μας. Επιπλέον, οι Σκοπελίτες δείχνουν να είναι προκατειλημμένοι ιστορικά απέναντι στους ξένους, βλέποντας τον τουρισμό ως εισβολέα στις ιδιοκτησίες τους, με αποτέλεσμα να μην έχουν δεχθεί σημαντικές επιρροές από την τουριστική έκρηξη που σημειώθηκε στη γειτονική τους Σκιάθο. Η αμυντική αυτή συμπεριφορά τους, καθώς και το έντονο θρησκευτικό και πολιτιστικό συναίσθημα για τον τόπο τους, θα λέγαμε ότι τελικά βοήθησε στο να διατηρηθεί η φυσιογνωμία του νησιού, χωρίς μάλιστα να επηρεαστεί η οικονομική του ανάπτυξη (*ΥΠΕΧΩΔΕ, 1987*).

Ο πληθυσμός, ο οποίος είναι εγκατεστημένος στην παράκτια ζώνη του νησιού, ανέρχεται σήμερα γύρω στους 5.000 κατοίκους (*Στοιχεία Ληξιαρχείου Σκοπέλου, 1998*) και οι περισσότεροι από αυτούς διαμένουν στα 2.000 σπίτια της Χώρας. Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 4.1 και τις αντίστοιχες εκτιμήσεις των πληθυσμιακών μεγεθών για τα έτη 2001 και 2011, βλέπουμε, την ολοένα και αυξανόμενη τάση του νησιού της Σκοπέλου να ανακτήσει τον πληθυσμό που είχε το 1940, γεγονός που αναμένεται να πραγματοποιηθεί το 2011. Επιπλέον, μπορούμε να διακρίνουμε την δυναμική παρουσία (πληθυσμιακά), τόσο του ίδιου του νησιού όσο και της ευρύτερης ενδοχώρας του (Επαρχία Σκοπέλου), σε σύγκριση με τις αυξητικές τάσεις του υπόλοιπου Νομού, η οποία αναμένεται να ξεπεράσει, κατά πολύ, τους 16.000 κατοίκους.

Πίνακας 4.1 : Πληθυσμιακά μεγέθη και εκτιμήσεις αυτών για τα έτη 2001 και 2011

	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
Ν. Μαγνησίας	-	153808	162285	161392	182222	198434	202681	207019
Επαρχία Σκοπέλου	-	10442	9810	9855	10134	12739	14131	16442
Δήμος Σκοπέλου (νησί)	6006	5672	5154	4476	4451	4658	5167	6012
Χώρα Σκοπέλου	3536	3319	2959	2545	2668	2603	3288	4153
Αγνώντας	0	0	0	8	31	82	103	130
Καλόγηρος	0	0	0	0	2	29	37	47
Μύλοι	0	0	0	0	0	47	59	75
Πάνορμος	0	0	0	0	27	129	163	206
Στάφυλος	0	0	0	0	0	82	104	131
Γλώσσα	1672	1614	1456	1280	1171	1062	703	450
Αθέατο	97	102	77	49	30	21	14	9
Αουτράκι	73	94	179	177	191	188	185	182
Νέο Κλήμα (Έλιος)	0	0	0	0	0	395	510	629
Κλήμα	628	543	487	417	331	20	1	0

Πηγή : Απογραφές και εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 4.2 : Ποσοστά πληθυσμιακών μεταβολών Νήσου Σκοπέλου και πληθυσμιακή ταξινόμηση των οικισμών της

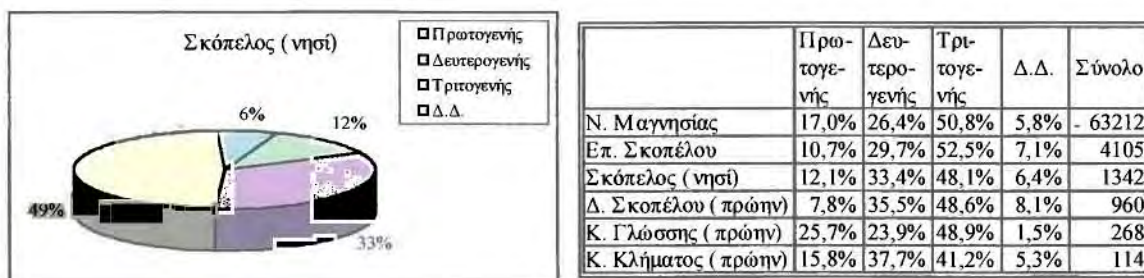
Πηγή : Απογραφές και εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ, ίδια επεξεργασία

Τέλος, θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα την δυναμική παρουσία του νέου οικισμού Έλιος, που προέρχεται από μεταφορά του οικισμού του Παλαιού Κλήματος, λόγω των σεισμών του '65, και που αναμένεται να γίνει το 2011 ο δεύτερος σε μέγεθος οικισμός του νησιού μετά την Χώρα Σκοπέλου, σε συνδυασμό με τη σημαντική και συνεχή πτώση του οικισμού της Γλώσσας. Εδώ πρέπει να σημειωθεί, ότι η εκτίμηση των πληθυσμών για τα έτη 2001 και 2011, έγινε με βάση τωρινά στοιχεία (*Ληξιαρχείο Σκοπέλου και εκτιμήσεις ΕΣΥΕ, για το 1998*) και την χρησιμοποίηση του Μέσου Ετήσιου Ρυθμού Μεταβολής (MEPM) που διαγράφεται, και για τις δύο εκτιμώμενες δεκαετίες.

4.8.5. Απασχόληση

Από το 1950 και μετά, παρατηρείται μία αύξηση του ενεργού πληθυσμού γενικά στην περιοχή των Βορείων Σποράδων, η οποία όμως είναι εις βάρος της πρωτογενούς παραγωγής. Με τους σεισμούς του '65 δημιουργείται ζήτηση για οικοδόμους και εργάτες, ενώ η εμφάνιση του τουρισμού είναι αυτή που θα αναδομήσει σταδιακά την οικονομία του νησιού. Την ίδια περίοδο, παρουσιάζεται η ανάγκη για εργασία των γυναικών στις συγκομιδές. Έτσι, έχουμε είσοδο του γυναικείου πληθυσμού στον ενεργό πληθυσμό, με ρυθμό αξιοσημείωτο, ως προς την *απαγόρευση* των γυναικών σε άλλα επαγγέλματα, πλην της οικιακής απασχόλησης. Στη συνέχεια, ακολουθεί μία συνεχής μείωση του συνόλου των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, η οποία συνεχίζεται και στις μέρες μας (*ΥΠΕΧΩΔΕ, 1987*).

Σήμερα, οι κάτοικοι του νησιού, εκτός από την γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία, απασχολούνται σε ναυτικά επαγγέλματα, αλλά κυρίως στον τουριστικό τομέα, ο οποίος βρίσκεται σε συνεχή ανοδική πορεία και καλύπτει το μεγαλύτερο ποσοστό των εσόδων του νησιού. Επίσης, σημαντικό και ελπιδοφόρο είναι ότι στη Σκόπελο επιβιώνουν ακόμα παραδοσιακά επαγγέλματα, όπως η ξυλογλυπτική, η μικροναυπηγική (μικρογραφίες καραβιών), η τέχνη της μαχαιροποιίας, η αγγειοπλαστική, η λαϊκή ζωγραφική και η κεντητική (χειροτεχνήματα και κεντήματα), τα οποία αποτελούν αξιόλογο αντιπροσωπευτικό δείγμα της καλλιτεχνικής δημιουργίας που χαρακτηρίζει τους κατοίκους της Σκοπέλου.

Διάγραμμα 4.3 : Κατανομή οικονομικά ενεργού πληθυσμού ανά κλάδο παραγωγής

Πηγή : Στοιχεία ΕΣΥΕ, 1991

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα, διαπιστώνεται σημαντική εγκατάλειψή του, λόγω του χαμηλού εισοδήματος που προσφέρει και των κοπιαστικών συνθηκών εργασίας που επικρατούν. Η τάση αυτή εκφράζεται κυρίως από τους νέους, οι οποίοι βρίσκουν απασχόληση σε άλλα επαγγέλματα, λιγότερο δύσκολα και περισσότερο επικερδή (τουρισμός, ναυτικά επαγγέλματα κ.ά). Σχετικά με την αλιευτική δραστηριότητα, το νησί της Σκοπέλου συνιστά από μόνο του ένα αξιόλογο αλιευτικό κέντρο παράκτιας αλιείας. Διαθέτει σημαντικό αριθμό σκαφών, τόσο στην πόλη της Σκοπέλου όσο και στη Γλώσσα, τα οποία απασχολούνται όλο το έτος, κατά κύριο λόγο στην περιοχή των Β. Σποράδων. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΛΣ Σκοπέλου, υπάρχουν λεμβολογημένα 721 σκάφη, εκ των οποίων τα 271 έχουν μεταλεμβολογηθεί ή έχουν καταστραφεί λόγω παλαιότητας. Από τα 450 σκάφη που απομένουν, τα 316 είναι σκάφη ερασιτεχνικής αλιείας, τα 25 σκάφη αναψυχής, τα 35 ενοικιαζόμενες λάτζες και τα 74 επαγγελματικής αλιείας. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί, ότι τα παράκτια σκάφη κυρίως της Γλώσσας, εκτός του γεγονότος ότι είναι μεγάλης ηλικίας, δε διαθέτουν και τον κατάλληλο εξοπλισμό. Τέλος, αξιόλογες είναι οι ενέργειες της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Πηλίου και Βορείων Σποράδων (που βρίσκεται στην Αγριά Βόλου), οι οποίες αποβλέπουν σε μία περισσότερο συστηματική διαχείριση των τοπικών αγροτικών προϊόντων. Η Ένωση αυτή, περιλαμβάνει : 40 πρωτοβάθμιους γεωργικούς πιστωτικούς συνεταιρισμούς, 3 πρωτοβάθμιους δασικούς συνεταιρισμούς και 2

πρωτοβάθμιους αλιευτικούς συνεταιρισμούς.

Σχετικά με τον δευτερογενή τομέα, είναι προφανές λόγω της νησιωτικής φυσιογνωμίας της περιοχής, ότι η οποιαδήποτε επένδυση σε αυτόν, κρίνεται μη παραγωγική σε σχέση με άλλες μορφές επένδυσης που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τον τουρισμό, δεδομένου ότι ο τουρισμός αποτελεί το βασικότερο μοχλό ανάπτυξης γενικά στις Βόρειες Σποράδες. Επιπλέον, οι παράγοντες που περιορίζουν την ανάπτυξη του τομέα είναι, τόσο η γεωγραφική θέση της περιοχής όσο και η έλλειψη βασικών πρώτων υλών ως κίνητρο για εκμετάλλευση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι διάφορες αποτυχημένες προσπάθειες, που έγιναν για εξόρυξη και εκμετάλλευση κοιτασμάτων βωξίτη στην περιοχή του Πανόρμου, λόγω της απουσίας οικονομικού ενδιαφέροντος. Τέλος, η μεταποιητική δραστηριότητα είναι επίσης περιορισμένη και κυρίως βιοτεχνικού χαρακτήρα (οικογενειακής μορφής, μικρής δυναμικότητας), όπως για παράδειγμα στη Γλώσσα, όπου λειτουργούν δύο σύγχρονες μονάδες επεξεργασίας της ελιάς με σκοπό την παραγωγή λαδιού, ενώ μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις ασχολούνται με την τυποποίηση τόσο της ελιάς όσο και διαφόρων φρούτων, τα οποία συσκευάζουν με τη μορφή γλυκών.

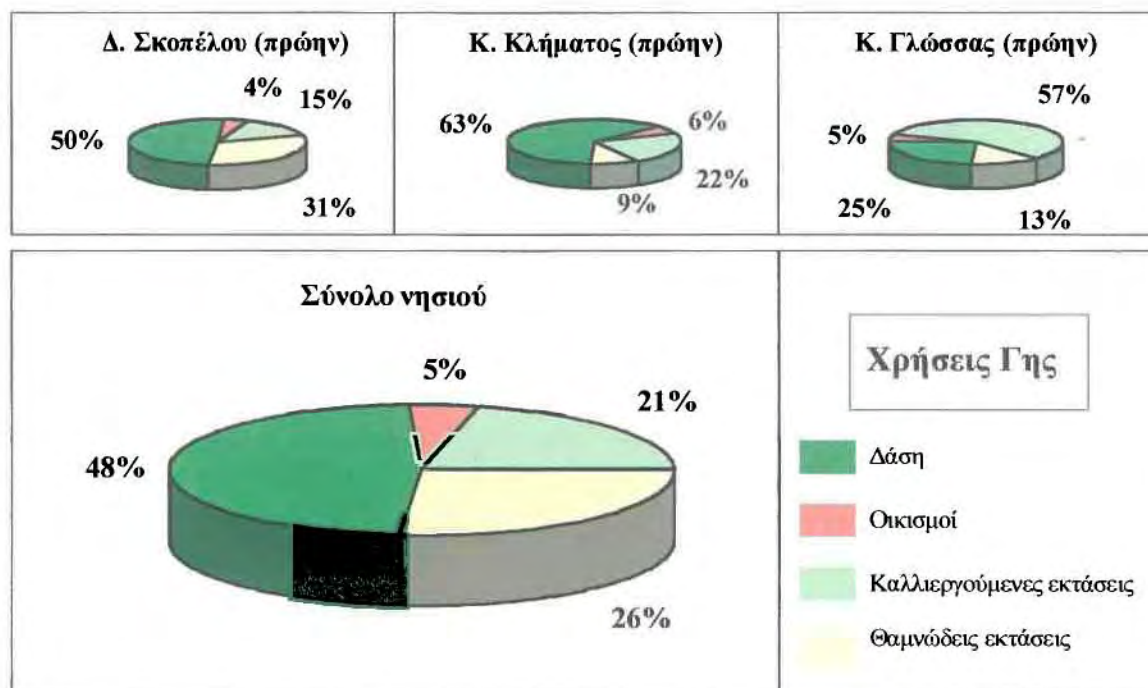
Τέλος, στον τριτογενή τομέα δεσπόζει η δραστηριότητα του τουρισμού, ο οποίος, όπως και στα περισσότερα νησιά της Ελλάδας, αποτελεί την βασικότερη επαγγελματική επιλογή των κατοίκων κατά την περίοδο του καλοκαιριού, οι οποίοι απασχολούνται σε ιδιόκτητα ή μη ξενοδοχειακά καταλύματα (ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα διαμερίσματα ή δωμάτια κλπ.) ή βρίσκουν εργασία πουλώντας χειροποίητα σουβενίρ, παραδοσιακά εδέσματα κ.ά., στους τουρίστες που επισκέπτονται το νησί. Επίσης, σχετικά με τον τομέα του Πολιτισμού, η κοινότητα οργανώνει σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπως μουσικές βραδιές, εκθέσεις ζωγραφικής, σεμινάρια, καθώς και λαϊκά πανηγύρια, καθ' όλη τη διάρκεια του καλοκαιριού. Γεγονός πάντως είναι, ότι υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες για τέτοιου είδους οργανώσεις που θα συμβάλλουν στην ανάδειξη των εθίμων και των ιστορικών μνημείων της περιοχής.

4.9. Χρήσεις Γης

4.9.1. Γενικά

Σύμφωνα με τις βασικές χρήσεις γης, που εντοπίζονται στο νησί από την EXM Προστασίας Πηλίου και Βορείων Σποράδων (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1987) και παρουσιάζονται παρακάτω (Διάγραμμα 4.3 & Πίνακας 4.2), είναι οφθαλμοφανές, ότι τα δάση και οι δασικές εκτάσεις καλύπτουν με μοναδικό τρόπο το μεγαλύτερο τμήμα του και κυρίως τις ορεινές και ημιορεινές εκτάσεις. Οι θαμνώδεις εκτάσεις, φαίνεται να καταλαμβάνουν το νοτιοανατολικό τμήμα του, ενώ οι καλλιεργούμενες εκτάσεις κυριαρχούν στην ευρύτερη περιοχή της Γλώσσας και της Χώρας. Τέλος, η οικιστική χρήση εντοπίζεται περιμετρικά στο νησί και εμφανώς περισσότερο εκτεταμένη στους οικισμούς της Χώρας και της Γλώσσας.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι οι παραπάνω χρήσεις γης εντοπίζονται κατά προσέγγιση, δεδομένου ότι ορισμένες από αυτές αλληλοεπικαλύπτονται και έτσι δημιουργούνται ανταγωνιστικές ή ασυμβίβαστες σχέσεις. Τέτοιου είδους σχέσεις παρουσιάζουν οι περιοχές τουριστικής ανάπτυξης, οι οποίες τα τελευταία χρόνια δημιουργούν σοβαρές πιέσεις εις βάρος των γεωργικών καλλιεργειών και των δασών. Για τον λόγο αυτό άλλωστε, δεν έχουν θεσμοθετηθεί ακόμη χρήσεις γης για το νησί της Σκοπέλου, ο καθορισμός των οποίων θα μπορούσε να βοηθήσει σημαντικά στην αντιμετώπιση τέτοιου είδους προβλημάτων.

Διάγραμμα 4.4 : Βασικές χρήσεις γης για το σύνολο του νησιού και για κάθε πρώην ΟΤΑ

Πηγή : Στοιχεία ΕΣΥΕ 1991

Πίνακας 4.2 : Βασικές χρήσεις γης (σε στρέμματα)

Χρήσεις γης	Δ. Σκοπέλου (πρώην)	Κ. Κλήματος (πρώην)	Κ. Γλώσσας (πρώην)	Σύνολο νησιού
Δάση	36,720	6,195	3,172	46,087
Οικισμός	3,200	0,600	0,610	4,410
Καλλιεργ. Εκτάσεις	11,112	2,186	7,245	20,543
Θαμνώδεις εκτάσεις	22,900	0,914	1,645	25,459
Σύνολο	73,932	9,895	12,672	96,499

Πηγή : Στοιχεία ΕΣΥΕ 1991

4.9.2. Ζώνες Προστασίας Περιβάλλοντος

Γενικά στο νομό Μαγνησίας, θεσμοθετημένη ΖΟΕ βάσει του Ν. 1337/83, προβλέπεται μόνο για την έκταση γύρω από το ΠΣ Βόλου, σύμφωνα με την ΚΥΑ 52368/2143 (ΦΕΚ 63 Δ' 18/02/86). Ιδιαίτερο όμως ενδιαφέρον παρουσιάζει η EXM Προστασίας Πηλίου και Βορείων Σποράδων, που εκπονήθηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ το 1987 και σύμφωνα με την οποία οριοθετείται ΖΟΕ, που περιλαμβάνει και το νησί της Σκοπέλου. Ειδικότερα για την περιοχή επέμβασης της EXM, οριοθετούνται 4 βασικοί τύποι ζωνών εντός της ΖΟΕ, με διαφορετικές χρήσεις - δραστηριότητες βάσει του Ν. 1650/86. Στο πλαίσιο των ζωνών αυτών, οι εκτάσεις που αφορούν τη Σκόπελο είναι οι εξής :

1) Η ζώνη περιοχών νήσου Σκοπέλου Α3, η οποία ανήκει στις ζώνες προστασίας εθνικών πάρκων (Α), περιλαμβάνει αισθητικά και παραγωγικά δάση, καθώς και δασικές εκτάσεις υψηλής περιβαλλοντικής αξίας. Αναλυτικότερα, αποτελείται από τη ζώνη (Α3α) που περικλείει τον ορεινό όγκο *Δέλφι* στο κέντρο του νησιού και περιλαμβάνει δάση και δασικές εκτάσεις, όπου κυριαρχεί η χαλέπιος πεύκη, και από τη ζώνη (Α3β) που περιλαμβάνει παράκτια δάση και δασικές εκτάσεις στις περιοχές *Αγνάντιο*, *Πλάκες* και *Ψαλίδι*, όπου κυριαρχούν οι θαμνώνες αείφυλλων πλατύφυλλων. Στόχος των ζωνών Α, οι οποίες καταλαμβάνουν εκτεταμένες χερσαίες εκτάσεις δασικού χαρακτήρα, που ελάχιστα έχουν επηρεαστεί από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, είναι να προστατευθεί το φυσικό περιβάλλον, τόσο από φυσικές αιτίες υποβάθμισης, όσο και από ανθρώπινες ενέργειες, επεμβάσεις και δραστηριότητες.

2) Η ζώνη περιοχής νήσου Σκοπέλου Β3, η οποία ανήκει στις ζώνες προστασίας της φύσης (Β), περιλαμβάνει σχηματισμούς δασών και δασικών εκτάσεων (όπου κυριαρχούν τα αείφυλλα - πλατύφυλλα), μέσα στους οποίους υπάρχουν διάσπαρτα εγκαταλελειμμένα τμήματα γεωργικής γης (ξέφωτα). Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει τα δάση και τις δασικές εκτάσεις που βρίσκονται στο ανατολικό τμήμα του νησιού, στις περιοχές : *Βάης*, *Παλούκι*, *Βοϊδίνη*, *Μπερντάνη*, *Σύρραχο* και *Καφάσι*. Στόχος των ζωνών Β, οι οποίες καταλαμβάνουν

εκτάσεις ανάμικτων δασών και γεωργικών χρήσεων, είναι να προστατευθεί το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση, που είναι δυνατόν να μεταβάλλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Πιο συγκεκριμένα, προστατεύεται : η γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας, τα δάση και οι δασικές συστάδες, το φυσικό τοπίο και το δομημένο περιβάλλον (παραδοσιακοί οικισμοί). Ειδικότερα στη ζώνη B3, επιβάλλεται η διατήρηση της δασικής μορφής των εκτάσεων, οι οποίες ασκούν ιδιαίτερη προστατευτική επίδραση στα εδάφη και υπόγεια εδάφη, καθώς και στο πολιτιστικό περιβάλλον του νησιού.

3) Οι ζώνες περιοχών νήσων Σκιάθου και Σκοπέλου Γ6, οι οποίες ανήκουν στις ζώνες προστασίας γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας - ανάπτυξης γεωργικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων (Γ), περιλαμβάνουν γεωργικές γαίες των νησιών Σκιάθου και Σκοπέλου. Πιο συγκεκριμένα για το νησί της Σκοπέλου, περιλαμβάνουν την περιοχή του Σταφύλου. Οι ζώνες Γ, περιλαμβάνουν εκτάσεις με εντατικές καλλιέργειες, εκτάσεις με παραδοσιακές και υπό αναδιάρθρωση καλλιέργειες, περιοχές ειδικών προγραμμάτων γεωργικής ανάπτυξης (αρδευόμενες και αρδεύσιμες εκτάσεις), γεωργικές εκτάσεις χαμηλότερης απόδοσης, που όμως λόγοι ιδιαιτερότητας επιβάλλουν τη διατήρησή τους (νησιά Βορείων Σποράδων) και δασικές εκτάσεις που βρίσκονται διάσπαρτες στις αμιγείς γεωργικές ζώνες. Στόχος τους είναι να προστατευθεί η γεωργική γη από ανταγωνιστικές οικονομικά δραστηριότητες, που θα οδηγήσουν στην υποβάθμιση των δυνατοτήτων της για παραγωγή. Ειδικότερα οι ζώνες Γ6, είναι περιορισμένου εμβαδού πεδινές εκτάσεις, κοντά σε ακτές, στις οποίες ασκούνται πιέσεις για αλλαγή χρήσης και συμβάλλουν στην οικολογική ισορροπία και στη διατήρηση του αξιόλογου αισθητικά τοπίου των νησιών.

4) Τα τμήματα της ΖΟΕ που απομένουν, πλην των εκτάσεων που ορίζουν οι παραπάνω ζώνες Α, Β και Γ, οριοθετούνται κυρίως γύρω από αυτές και ανήκουν στις ζώνες προστασίας τοπίου (Δ). Οι ζώνες Δ, χαρακτηρίζονται από έντονη βλάστηση, δασικό πλούτο, φυσικούς σχηματισμούς μνημειακού χαρακτήρα (φαράγγια, χαράδρες, ρέματα, χείμαρροι, πηγές, υδατοπτώσεις, σπηλιές, βράχια, παρόχθια και παράκτια βλάστηση, βιότοποι), που συνθέτουν μία σειρά από τοπία μεγάλης γραφικότητας και ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Η γεωργική γη

που περιλαμβάνεται στις ζώνες αυτές, χαρακτηρίζεται από περιοχές με μέση και χαμηλή παραγωγικότητα, με δενδρώδεις καλλιέργειες, που όμως είναι σημαντική η διατήρησή τους από περιβαλλοντική άποψη (εναλλαγή δάσους - ελαιώνων).

Τέλος, οι νησίδες Άγιος Γεώργιος, Δασιά και Στρογγυλό, ανήκουν στις ζώνες προστασίας νησίδων που περιλαμβάνονται στην ευρύτερη περιοχή προστασίας του ΕΘΠΑΒΣ (Ε). Στις ζώνες Ε, προβλέπεται απόλυτη προστασία του περιβάλλοντος και απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα, με εξαίρεση τη διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών και εκτέλεση εργασιών, που αποσκοπούν στη διατήρηση των χαρακτηριστικών τους, εφόσον εξασφαλίζεται υψηλός βαθμός προστασίας. Απαγορεύεται επίσης η κατάτμηση, ενώ η δόμηση επιτρέπεται μόνο για τα αναγκαία έργα προστασίας - ανάδειξης του ΕΘΠΑΒΣ.

Σημειώνεται ότι, στο διάστημα που μεσολάβησε από το 1987 μέχρι σήμερα, γνωμοδότησαν υπηρεσίες και τοπικοί φορείς, εστάλη εισήγηση για την εισαγωγή του θέματος στο ΣΧΟΠ (11/1991) και γνωμοδότησε το Συμβούλιο της Επικρατείας (7/1993). Ωστόσο, είναι γεγονός ότι εκκρεμεί ακόμη η τελική έγκριση και δημοσίευση του διατάγματος.

4.9.3. Εκτός Σχεδίου Δόμηση

Οι όροι και περιορισμοί δόμησης που ισχύουν για τις περιοχές του νησιού που βρίσκονται εκτός των ορίων των οικισμών, καθορίζονται από το ΠΔ 6/10/78 (ΦΕΚ 538 Δ' 17/10/78), όπως αυτό τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με το ΠΔ 24/5/85 (ΦΕΚ 270 Δ' 31/5/85). Δηλαδή, κατώτερο όριο κατάτμησης και αρτιότητας 4 στρέμματα, συντελεστής δόμησης 0,2, ποσοστό κάλυψης 10%, μέγιστος αριθμός ορόφων των κατοικιών δύο (2) και των γεωργικών αποθηκών ένας (1) κλπ., περιορισμοί που διαφοροποιούνται βέβαια, ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας. Ειδικά το άρθρο 8, που αφορά τις τουριστικές εγκαταστάσεις, τροποποιήθηκε αρχικά με το ΠΔ 12/5/84 (ΦΕΚ 380 Δ' 27/6/84), ακολούθως με το ΠΔ 16/2/85 (ΦΕΚ 58 Δ' 27/2/85) και τελικά με το ΠΔ 20/1/88 (ΦΕΚ 61 Δ' 28/1/88), όπως και ισχύει μέχρι σήμερα (βλ. ΤΕΕ - Τμήμα Νομού Μαγνησίας, 1992).

4.10. Τουριστική Υποδομή

Η Σκόπελος εξυπηρετείται από μονάδες μικρού και μεσαίου μεγέθους τουριστικών καταλυμάτων, οι οποίες στην πλειοψηφία τους είναι προσαρμοσμένες στο περιβάλλον και στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική του νησιού. Τα ενοικιαζόμενα δωμάτια (ή διαμερίσματα) είναι αρκετά διαδεδομένα στο νησί, λόγω των κερδών που αποφέρουν, χωρίς να διαθέτουν την οργανωμένη εξυπηρέτηση που παρέχουν τα ξενοδοχεία. Επιπλέον, εντοπίζεται ένα μεγάλο ποσοστό μη δηλωμένων ενοικιαζόμενων δωματίων, τα οποία εξυπηρετούν ως ένα σημείο κυρίως τους Έλληνες τουρίστες. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΕΟΤ Θεσσαλίας για το 1997, υπάρχουν και λειτουργούν 53 ξενοδοχειακές μονάδες με 2.571 κλίνες, 318 μονάδες δηλωμένων ενοικιαζόμενων δωματίων με 3.870 κλίνες και 3 βίλες - κατοικίες με 54 κλίνες. Τέλος, σημειώνεται ότι στο νησί δεν υπάρχουν οργανωμένες μονάδες camping. (Τα βασικά χαρακτηριστικά των 53 ξενοδοχειακών μονάδων του νησιού, παρουσιάζονται αναλυτικά στο Παράρτημα).

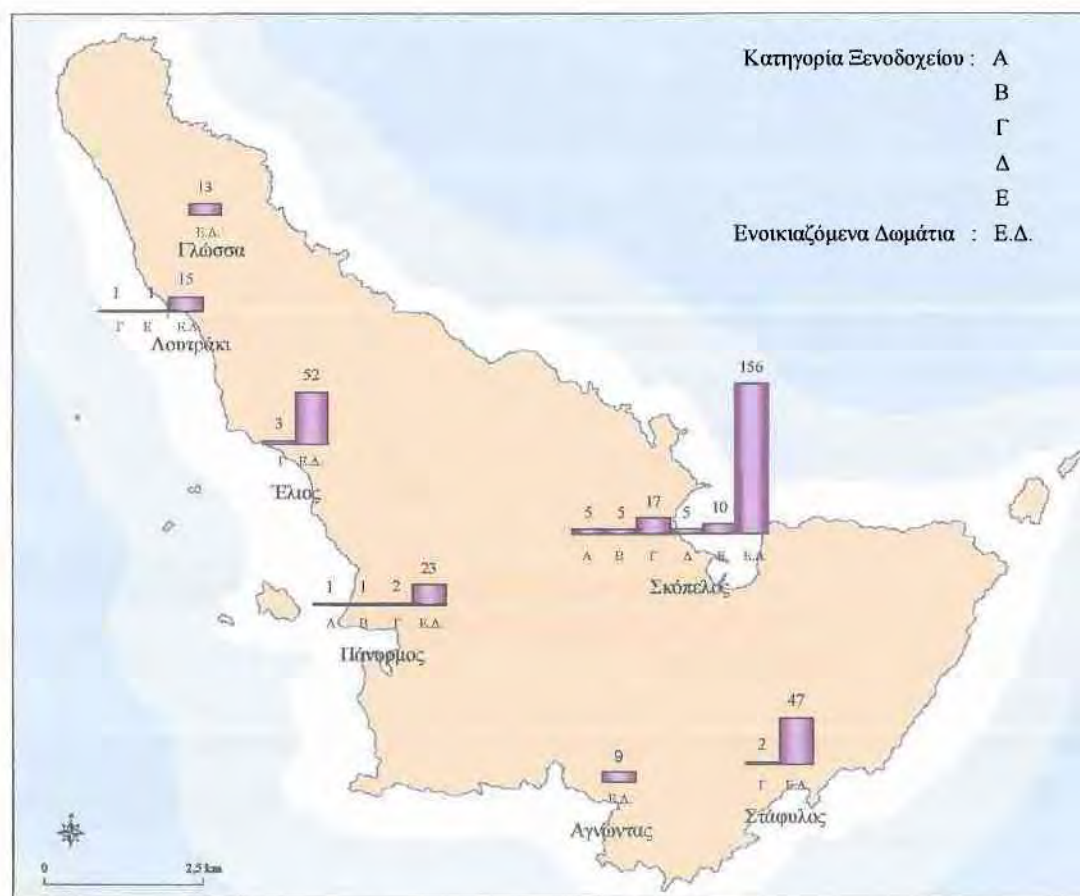
Η κατάσταση του οδικού δικτύου στο εσωτερικό του νησιού είναι ως προς ένα βαθμό καλή, παρόλα τα προβλήματα λειτουργικότητας που παρατηρούνται ως προς την ιεράρχησή του, η οποία έχει ως εξής : Ένας κεντρικός ασφαλτοστρωμένος δρόμος 35 χλμ. (επαρχιακή οδός) που ξεκινάει από την Χώρα, περνάει πάνω από τον Στάφυλο (4 χλμ.), διασχίζει τον Αγνώντα (8 χλμ.) και τον Πάνορμο (18 χλμ.), περνώντας πάνω από την παραλία της Μηλιάς, και συνεχίζει δίπλα από το Έλιος (24 χλμ.) και πάνω από το Κλήμα (28 χλμ.), όπου διασχίζοντας το χωριό της Γλώσσας (32 χλμ.) τερματίζει κατηφορίζοντας στο Λουτράκι. Επιπλέον, αγροτικοί δρόμοι συνδέουν την περιοχή του Καλόγηρου με την Χώρα, και τη Γλώσσα με την ευρύτερη περιοχή της, ενώ τα μονοπάτια που εντοπίζονται σε όλη την έκταση του νησιού, επιτρέπουν τη διαμπερή κίνηση των πεζών στις δασικές και άλλες εκτάσεις.

Επίσης, υπάρχει τακτική συγκοινωνία λεωφορείων και ταξί, ιδιαίτερα το καλοκαίρι, ενώ υπάρχουν μόνο 4 τουριστικά σκάφη που μεταφέρουν κόσμο, κυρίως στις παραλίες που βρίσκονται νότια και δυτικά του νησιού. Τα αυτοκίνητα, και σε μικρότερο βαθμό τα μηχανάκια, που μεταφέρουν τα Ferry-Boats ή που ενοικιάζονται στο νησί, είναι τα βασικά μεταφορικά μέσα που χρησιμοποιούνται, καθώς το μήκος του οδικού δικτύου κάνει εφικτή

και συμφέρουσα αυτή την επιλογή των επισκεπτών. Τέλος, σημειώνεται η σημαντική συμβολή του ελικοδρομίου Σκοπέλου (περιοχή *Ψαλίδι*) στην εξυπηρέτηση των κατοίκων και των τουριστών σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης (π.χ. άμεση μεταφορά ασθενών).

Ο αυξημένος φόρτος επιβατικής και εμπορευματικής κίνησης που παρουσιάζουν τα λιμάνια της περιοχής των Βορείων Σποράδων κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, καθώς και η ανεπάρκεια των λιμενικών εγκαταστάσεων, η οποία επιδεινώνει το πρόβλημα όταν έχει κακοκαιρία, είναι από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζει και το νησί της Σκοπέλου. Αναλυτικότερα, η υποδομή που διαθέτει το νησί, όσον αφορά τις λιμενικές εγκαταστάσεις είναι η παρακάτω (Στοιχεία Λιμενικού Ταμείου Βόλου, Τεχνικό Τμήμα) :

Χάρτης 4.5 : Χωροθέτηση των τουριστικών καταλυμάτων στο νησί της Σκοπέλου

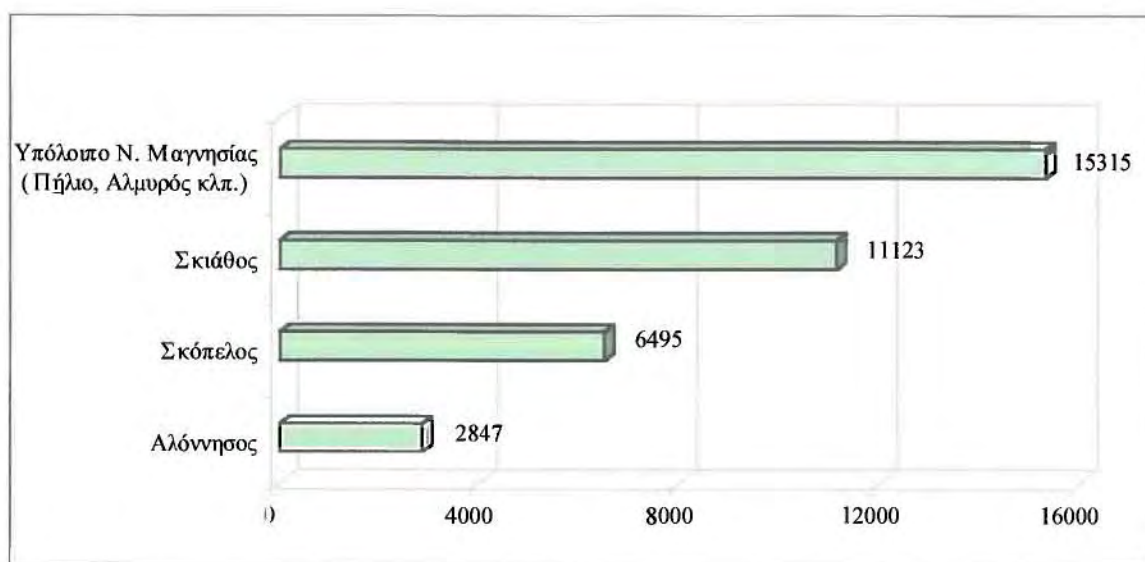

Πηγή : Στοιχεία ΕΟΤ Θεσσαλίας 1997, ιδία επεξεργασία.

Πίνακας 4.3 : Τουριστικά καταλύματα Σκοπέλου

ΕΙΔΟΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΡΙΘΜ. ΚΑΤ/ΤΩΝ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ
ΞΕΝΟΔ. - BUNGALOWS	A	1	52	104
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	B	5	228	426
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	Γ	20	432	843
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	Δ	3	82	159
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	E	10	104	213
ΠΑΡΑΔΟΣ. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	A	3	29	59
ΕΠΙΠΛ. ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	A	2	76	135
ΕΠΙΠΛ. ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	B	1	6	12
ΕΠΙΠΛ. ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	Γ	8	247	620
ΣΥΝΟΛΟ		53	1256	2571
ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ		318	1934	3870
ΒΙΛΛΕΣ - ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ		3	29	54
ΣΥΝΟΛΟ		321	1963	3924
ΣΥΝΟΛΟ		374	3219	6495

Πηγή : Στοιχεία ΕΟΤ Θεσσαλίας, 1997.

Διάγραμμα 4.5 : Σύγκριση αριθμού κλινών Σκοπέλου με άλλους τουριστικούς πόλους στο νομό Μαγνησίας

Πηγή : Στοιχεία ΕΟΤ Θεσσαλίας, 1997.

Το **λιμάνι της Σκοπέλου**, είναι το μεγαλύτερο του νησιού, από άποψη τουριστικού φόρτου (το δεύτερο στην περιοχή των Βορείων Σποράδων μετά το λιμάνι της Σκιάθου) και αποτελεί τον βασικότερο τρόπο προσέλευσης τουριστών. Διαθέτει προσήνεμο μόλο μήκους 250μ. και κρηπιδώματα μήκους 410μ. Ο βαθμός εξυπηρέτησής του είναι ικανοποιητικός, ενώ προβλέπεται σημαντική βελτίωση των λιμενικών εγκαταστάσεών του, μέσα από το ΠΕΠ Θεσσαλίας 1994 - 1999.

Το **λιμάνι Λουτρακίου - Γλώσσας**, είναι προφυλαγμένο από κάθε άνεμο με προσήνεμους μόλους, ενώ διαθέτει κρηπίδωμα 100μ. περίπου για την προσέγγιση υδροπτερυγών, επιβατηγών - οχηματαγωγών και μικρών δεξαμενόπλοιων. Επίσης, διαθέτει κρηπιδώματα μικρότερου βάθους για την υποδοχή των αλιευτικών της περιοχής, καθώς και πλωτή προβλήτα 40μ. για σκάφη αναψυχής. Λόγω της σημαντικής γεωγραφικής του θέσης (τα πλοία που έχουν προορισμό την Χώρα, σχεδόν πάντα ελλιμενίζονται πρώτα σε αυτό), μπορεί να πρωταγωνιστήσει στη δημιουργία ενός νέου τουριστικού πόλου στο νησί με επίκεντρο τη Γλώσσα.

Το φυσικό **λιμάνι του Αγνώντα**, το οποίο χρησιμεύει ως βοηθητικό των δύο προηγούμενων, κυρίως όταν φυσάει δυνατός βόρειος άνεμος (μελέμια) και το πλοίο της γραμμής είναι αδύνατο να πραγματοποιήσει το δρομολόγιό του με προορισμό την Χώρα. Ωστόσο, διαθέτει κρηπίδωμα 50μ. περίπου για προσέγγιση υδροπτερυγών και πρόσδεση θαλαμηγών, καθώς και κρηπίδωμα 30μ. περίπου για πρυμνοδέτηση επιβατηγών - οχηματαγωγών. Επιπλέον, μπορεί να υποδεχτεί μικρό αριθμό ελαφρών αλιευτικών σκαφών. Τέλος, σημειώνεται η παρουσία **αλιευτικού καταφυγίου** στο Έλιο, το οποίο χρησιμοποιείται κατά τους θερινούς μήνες και σαν μαρίνα μικρών σκαφών αναψυχής.

Σχετικά με την υπόλοιπη υποδομή του νησιού διαπιστώνονται τα εξής : Τα δίκτυα αποχέτευσης και ύδρευσης, τα οποία εξυπηρετούν κατά κύριο λόγο τους κατοίκους της Χώρας, δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα, πλην της θερινής περιόδου, όπου και η ζήτηση αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό. Η τηλεφωνική εξυπηρέτηση των κατοίκων, η οποία εντοπίζεται σχεδόν εξ' ολοκλήρου στον οικισμό της Χώρας, δεν είναι και η καλύτερη δυνατή (δυσκολία επικοινωνίας, λίγα κοινόχρηστα τηλέφωνα), ενώ όσον αφορά την ηλεκτρική ενέργεια, υπάρχει σύνδεση με το δίκτυο του Νομού Μαγνησίας, μέσω υποβρύχιων

καλωδίων. Επίσης, οξύτατο παραμένει το πρόβλημα της αστυνόμευσης στους τομείς καθαριότητας, ελεύθερης κατασκήνωσης, κυκλοφορίας και στάθμευσης οχημάτων, αγορανομίας,, ηχορύπανσης κλπ.

Τέλος, στο νοτιοδυτικό τμήμα του νησιού, όπου είναι συγκεντρωμένοι και οι περισσότεροι οικισμοί, οι ακτές είναι αμμώδεις και εύκολα προσπελάσιμες, χωρίς απότομα βαθιά νερά, γεγονός που επιτρέπει την τουριστική αξιοποίησή τους. Αντίθετα, οι βορειοανατολικές ακτές είναι ως επί το πλείστον βραχώδεις και απότομες, με αποτέλεσμα η προσέγγισή τους να είναι δύσκολη, τόσο λόγω των μεγάλων κλίσεων του εδάφους, όσο και των ισχυρών μετεμιών που επικρατούν στην περιοχή αυτή. Οι μετακινήσεις σε αυτές τις απομακρυσμένες ακτές γίνονται από μονοπάτια ή με καϊκια. Σημαντικότερες παραλίες που συναντούμε στο νησί, όπως εντοπίζονται και στον Χάρτη 4.2, είναι οι παρακάτω :

Ανατολικά, ξεκινώντας από το βόρειο τμήμα του νησιού, συναντούμε τις παραλίες Λιμνονάρι, Γούρνες, Αγ. Ιωάννης και Γλυστέρι, καθώς και τις παραλίες Γλυφονέρι, Αγ. Κωνσταντίνος, Σπητάλια και Σάρες, που βρίσκονται κοντά στην Χώρα. Στο νότιο τμήμα συναντούμε τις παραλίες Βελανιό, Στάφυλος, Αγνώντας, Λιμνονάρι, Γλυφάδα, Καναπίτσα και Αμμουδίτσα, ενώ στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού συναντούμε τις παραλίες Λιναράκια, Αντρίνα, Μηλιά, Χόβολο, Έλιος, Αλμυρόπετρα, Δάφνη, Κώστα, Κατακάλου, Παρασκευά, Μουτριά, Κούτρια και Καϊκάκι.

4.11. Πολιτιστική Παράδοση Σκοπέλου

4.11.1. Γενικά

Η σπουδαία πολιτιστική κληρονομιά της Σκοπέλου, όπως επανειλημμένα έχει ειπωθεί, είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία που προσελκύουν το ενδιαφέρον των τουριστών που επισκέπτονται το νησί. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, η παρουσία του **Λαογραφικού Μουσείου Σκοπέλου**, το οποίο φιλοξενεί αντιπροσωπευτικά δείγματα λαϊκού πολιτισμού και λειτουργεί ως πνευματικός πυρήνας, αντάξιος των παραδόσεων και της

ιστορίας του νησιού. Στο εσωτερικό του τριώροφου κτιρίου στο οποίο στεγάζεται, υπάρχει αναπαράσταση της σκοπελίτικης κατοικίας, που περιγράφεται με όλα τα χαρακτηριστικά στοιχεία του οικιακού εξοπλισμού, εργαλεία, αντικείμενα και λειτουργικούς χώρους. Παράλληλα, το **Φωτογραφικό Κέντρο Σκοπέλου** είναι μία εστία πολιτιστικής και καλλιτεχνικής δραστηριότητας, που σκοπεύει να γίνει σημείο αναφοράς στον τομέα της φωτογραφίας, όχι μόνο σε πανελλήνιο αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Αξιοσημείωτη είναι η συμμετοχή του σε εθνικά και ευρωπαϊκά πολιτιστικά δίκτυα, αποτελώντας έναν από τους σημαντικότερους φορείς στήριξης της φωτογραφικής τέχνης.

4.11.2. Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Οικισμών

Ο μοναδικός οικισμός στο νησί που έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός, σύμφωνα με το ΠΔ 19/10/78 (ΦΕΚ 594 Δ' 15/11/78), είναι η Χώρα. Στενά ανηφορικά δρομάκια, αυλές με όμορφες παραλίες, αρχοντικά με αιγαιοπελαγίτικο χρώμα, κατάσπρες γραφικές εκκλησίες και ξωκλήσια, είναι στοιχεία που την χαρακτηρίζουν. Ωστόσο, υπάρχουν σημαντικά δείγματα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στους οικισμούς Κλήμα και Γλώσσα, τα οποία θα πρέπει άμεσα να ενταχθούν σε ένα σύστημα προστασίας, κατόπιν εκπόνησης ανάλογης μελέτης. Είναι σίγουρο ότι οι οικισμοί αυτοί διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο αλλοίωσης των χαρακτηριστικών τους, λόγω του γεγονότος ότι θα πρέπει να προσαρμοστούν στις συνθήκες τουριστικής ανάπτυξης.

Γενικά, η λαϊκή αρχιτεκτονική των οικισμών του νησιού, η οποία έχει σταθεί ως ο βασικότερος πόλος έλξης για την τουριστική ανάπτυξή του, έχει τις ρίζες της στην εποχή της Ενετοκρατίας, γι' αυτό και η αμφιθεατρική δόμηση έχει καθαρά οχυρωματικό χαρακτήρα. Επιπλέον, η μορφή των σπιτιών διαφέρει από αυτή των άλλων νησιών του Αιγαίου, γεγονός που οφείλεται στις Πηλιορείτικες, Μακεδονικές και Ενετικές επιδράσεις. Τα διώροφα ή τριώροφα σπίτια, τα οποία είναι χτισμένα σε πολύ περιορισμένο χώρο, συχνά καλύπτονται από την ίδια στέγη, ενώ μερικά από αυτά διαθέτουν και ιδιωτική αυλή. Είναι διακοσμημένα με φουρούσια, σχιστόλιθους, κεραμίδια βυζαντινού τύπου και τα περισσότερα διαθέτουν εξώστες κατασκευασμένους από ξύλο. Οι δρόμοι είναι εξαιρετικά στενοί, λιθόστρωτοι, χωρίς

ρείθρο, χρησιμοποιώντας τις εδαφικές κλίσεις για την απορροή των ομβρίων. Τέλος, οι πλατείες είναι μικρές και σχηματίζονται κατά κύριο λόγο γύρω από εκκλησίες ή στις συμβολές δρόμων ή ακόμη και σε απόκρημνα σημεία, δημιουργώντας κρεμαστά μπαλκόνια με θέα τη θάλασσα (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1987, Held, 1994; Σαμψών, 1983).

Τέλος, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στην ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού *Καλυβιών*, κυρίως στο νοτιοανατολικό τμήμα της Χώρας, τα οποία χρησιμοποιούνται ως αποθήκες από τους Σκοπελίτες, όπου συγκεντρώνουν τις ελιές που μαζεύουν από τα κτήματά τους. Τα κτίσματα αυτά έχουν ιστορική σημασία για το νησί, καθώς σε αυτά κατέφευγαν οι κάτοικοι της Σκοπέλου (στο εσωτερικό του νησιού), όπου ήταν αθέατοι από τη θάλασσα, για τον φόβο των πειρατικών επιδρομών. Σήμερα και η πιο φτωχή οικογένεια στην Χώρα έχει το καλύβι της, ενώ άλλες έχουν δύο ή και τρία σε διαφορετικά μέρη του νησιού (Σαμψών, 1983, σελ. 65).

4.11.3. Θρησκευτική Παράδοση

Η πληθώρα των μικρών παλιών εκκλησιών και ιερών μονών, που εντοπίζονται μέσα στο μοναδικό φυσικό περιβάλλον σε ολόκληρη την έκταση του νησιού (360 συνολικά, 120 βρίσκονται στην Χώρα), παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εξωτερική χαρακτηριστική απλή μορφή τους, αλλά και για τις παλιές εικόνες και τοιχογραφίες που ακόμη διατηρούν. Οι κυριότερες από αυτές είναι οι παρακάτω (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1987) :

Ι.Ν. Αγ. Ιωάννη Θεολόγου, Ι.Ν. Αγ. Νικολάου Βράχου, Ναϊσκος Αγ. Αθανασίου του εν Άθω, Παρεκκλήσι Αγ. Πάντων, Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου, Ι.Ν. Αγ. Αντωνίου, Ι.Ν. Αγ. Ανδρέου, Ι.Ν. Αγ. Ταξιάρχη, Ι.Ν. Ζωοδόχου Πηγής, Ι.Ν. Αγ. Κυριακής, Ι.Ν. Αγ. Νικολάου, Ι.Ν. Αγ. Παρασκευής, Ι.Ν. Αγ. Τριάδας, Ι.Ν. Αγ. Βασιλείου, Ι.Ν. Αγ. Μερκουρίου, Ναός Ταξιάρχων Νεκροταφείου, Ι.Ν. Αγ. Πάντων του Αλούπη, Ι.Ν. Αγ. Νικολάου των Κήπων, Ναός του Χριστού στα πλατανάκια, Ι.Ν. Παναγίας στο Λιβάδι, Ι.Ν. Αγ. Γεωργίου, Ι.Ν. Αγ. Σπυρίδωνος, Ι.Ν. Αγ. Αναργύρων, Ι.Ν. Αγ. Δημητρίου στο Χριστό, Ι.Ν. Γεννήσεως του Χριστού στο Χριστό, Ι.Ν. Παναγίτσας του Πύργου, Ι.Ν. Αγ. Αθανασίου στο Κάστρο, Ι.Ν. Αγ. Ρηγίνου, Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου τα καμπανέλλια, Ι.Ν. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στο

Χριστό, Ι.Ν. Αγ. Μιχαήλ των Συνάδων, Ι.Ν. Αγ. Αποστόλων του Βράχου της Ρίζαινας, Ναός Φανερωμένης, Ι.Ν. Αγ. Γεωργίου του Κυρατού, Ι.Ν. Παναγίας Παπαμελετίου, Ι.Ν. Γεννήσεως Θεοτόκου *Ελευθερώτρια*, Μονή Αγ. Ιωάννη Προδρόμου, Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος, Μονή Ξενοφώντος Άθω στο μετόχι, Μονή Αγ. Βαρβάρας, Μονή Ευαγγελισμού του Δαπόντε.

Ενδιαφέρον για τον επισκέπτη παρουσιάζουν και οι τοπικές γιορτές και εκδηλώσεις, που οργανώνονται με τον παραδοσιακό νησιώτικο τρόπο στη Σκόπελο, με τη συμμετοχή ντόπιων και ξένων. Αξιοσημείωτες καλοκαιρινές εκδηλώσεις είναι : 1) Η γιορτή του δαμάσκηνου, όπου προσφέρονται ψημένα δαμάσκηνα και κρασί και γίνονται χοροί, κάτω από τους ήχους λαϊκών οργάνων. Η γιορτή αυτή διοργανώνεται στο τέλος Αυγούστου, στα πλαίσια εβδομαδιαίων μουσικών εκδηλώσεων. 2) Το πανηγύρι του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου στις 24 Ιουνίου και 3) Το πανηγύρι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου. Από τις χειμερινές εκδηλώσεις σημαντικές είναι : 1) Το πανηγύρι του Αγίου Ρηγίνου στις 25 Φεβρουαρίου, όπου σύσσωμο το νησί γιορτάζει τον πολιούχο του Άγιο, 2) Το πανηγύρι της Αγίας Βαρβάρας στις 4 Δεκεμβρίου και 3) Η γιορτή της Αποκριάς, που έχει επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Εξίσου σημαντικοί είναι και οι παραδοσιακοί γάμοι στη Σκόπελο, όπου στο ανοιχτό γλέντι μπορούν να συμμετέχουν και οι ξένοι.

4.11.4. Προστατευόμενοι χώροι - Μνημεία

Τα μνημεία και οι αρχαιολογικοί χώροι που προστατεύονται επίσημα από το κράτος βάσει διαταγμάτων ή υπουργικών αποφάσεων, που δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως, είναι τα εξής :

Βάσει της ΥΑ 9448/19/4/63 (ΦΕΚ Β΄ 172/24/6/63) : 1) Τα λείψανα τείχους και οικημάτων της αρχαίας Πεπαρήθου και 2) Ο όρμος και η χερσόνησος Στάφυλος.

Βάσει της ΥΑ 23181/12/9/69 (ΦΕΚ Β΄ 653/6/10/69) : 3) Ο όρμος Αγνώντας και 4) Ο όρμος Πάνορμος.

Βάσει της ΥΑ 6631/21/9/65 (ΦΕΚ 645/2/10/65) : 5) Η θέση Παλαιόκαστρο στον Πάνορμο,

6) Τα ερείπια της αρχαίας Ακρόπολης, 7) Ο ναός της Αγίας Σοφίας, 8) Ο ναΐσκος του Αγίου Αθανασίου, 9) Ο ναός του Αγίου Αθανασίου στο Κάστρο, 10) Το ξυλόγλυπτο τέμπλο των Αγίων Αναργύρων, 11) Ο ναός των Αγίων Αποστόλων του Βράχου, 12) Ο Άγιος Γεώργιος της Κυρατσούς, 13) Ο Άγιος Ιωάννης του Θεολόγου, 14) Ο Άγιος Δημήτριος, 15) Ο Άγιος Νικόλαος του Βράχου, 16) Ο Άγιος Μιχαήλ του Συννάδου, 17) Ο ναός της Γεννήσεως, 18) Ο ναός των εισοδίων της Θεοτόκου (Παναγίτσα του Πύργου), 19) Ο ναός της Γεννήσεως της Θεοτόκου (Ελευθερώτρια), 20) Η Παλαιά Επισκοπή, 21) Ο ναός του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, 22) Η Μονή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, 23) Ο ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (Καμπανέλλια), 24) Η Παναγιά του Παπαμελετίου, 25) Η Μονή Μεταμορφώσεως και 26) Ο ναός της Φανερωμένης.

Βάσει του ΒΔ 24/7/36 (ΦΕΚ 332/6/8/36) : 27) Η Μονή της Αγίας Βαρβάρας, 28) Ο ναός του Αγίου Αθανασίου, 29) Οι Άγιοι Απόστολοι πόλης Σκοπέλου, 30) Ο Άγιος Δημήτριος πόλης Σκοπέλου (στο Χριστό), 31) Η Μονή Προδρόμου, 32) Ο ναός του Αγίου Ρηγίνου, 33) Η Ευαγγελίστρια πόλης Σκοπέλου και 34) Η Μονή Ευαγγελιστρίας.

Βάσει του ΒΔ 12211/9/9/65 (ΦΕΚ 618/Β/17/9/65) : 35) Η οικία Νικ. Λιόση, 36) Η οικία Δ. Σοφικίτου, 37) Η οικία Π. Κριεζή, 38) Η οικία Ι. Κασσιάνη και 39) Η οικία Α. Βαλσαμάκη.

Βάσει της ΥΑ 221/15821/11/4/85 (ΦΕΚ 219/Β/23/5/85) : 40) Η οικία Αικ. Σιμιτσιάδη.

Βάσει της ΥΑ 474/12108/20/4/82 (ΦΕΚ 270/Β/18/5/82) : 41) Το ελαιοτριβείο του Α. Ψαριανού.

Βάσει της ΥΑ 3118/13112/6/3/80 (ΦΕΚ 327/Β/29/3/80) : 42) Το κτίριο του ΟΤΕ Σκοπέλου.

Βάσει του ΒΔ 11223/1445/26/6/77 (ΦΕΚ 763/Β/10/8/77) : 43) Ολόκληρη η πόλη της Σκοπέλου.

Τέλος, ιδιαίτερο αρχαιολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα **Σεντούκια**, που είναι 4 λαξευτοί τάφοι ρωμαϊκής εποχής στο βουνό Δέλφι, σε βορειοδυτική κατεύθυνση από την πόλη της Σκοπέλου.

4.12. Αξιολόγηση της υφιστάμενης κατάστασης (ερμηνεία)

4.12.1. Γενικά

Με βάση τη γενικότερη ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης στο νησί της Σκοπέλου που προηγήθηκε, με ιδιαίτερη έμφαση βέβαια στην τουριστική δραστηριότητα, η οποία αναμφισβήτητα κατέχει τον πρώτο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη ολόκληρης της περιοχής των Βορείων Σποράδων, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν στη συνέχεια μερικά βασικά χαρακτηριστικά του νησιού. Με τον τρόπο αυτό, θα έχουμε μια πληρέστερη εικόνα, που θα μας βοηθήσει στον εντοπισμό, τόσο των οικονομικών δυνατοτήτων του νησιού όσο και των προδιαγραφόμενων απειλών της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξής του.

Όπως περιγράφηκε παραπάνω αναλυτικά, η Σκόπελος είναι ένα από τα πιο πράσινα και ομορφότερα νησιά σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου, αποτελώντας αντιπροσωπευτικότατο δείγμα της ελληνικής νησιώτικης φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Η ιδιαιτερότητά της οφείλεται, στην παρουσία του μοναδικού πευκοδάσους, που καλύπτει το σύνολο του σημαντικού ορεινού της όγκου, σε συνδυασμό με τη νησιωτική ιδιαιτερότητα του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου. Παράλληλα, η γειτνίασή της, αφενός μεν, με τους σημαντικούς τουριστικούς πόλους της Σκιάθου και του Πηλίου και αφετέρου δε, με το μοναδικό φυσικό περιβάλλον του ΕΘΠΑΒΣ, σε συνδυασμό με την ιδιαίτερα κεντροβαρική γεωγραφική της θέση στον ελλαδικό χώρο, μας κάνουν να είμαστε αρκετά αισιόδοξοι για το μέλλον της τουριστικής της ανάπτυξης. Μία ανάπτυξη όμως, που δεν πρόκειται να έρθει από μόνη της, αλλά προϋποθέτει άμεσα τον Σχεδιασμό της περιοχής στα πλαίσια της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.

4.12.2. Πίνακες Ανάλυσης SWOT (ΠΑΕΑ)

Οι Πίνακες Ανάλυσης **SWOT** (**S**trengths, **W**eaknesses, **O**pportunities, **T**hreats) είναι

μία αποτελεσματική μέθοδος προσδιορισμού των Πλεονεκτημάτων και των Αδυναμιών, με σκοπό τον εντοπισμό και τη μελέτη των Ευκαιριών και των Απειλών που παρουσιάζονται. Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε επιτυχώς, για διάφορους τομείς δραστηριοτήτων, στο ΣΑΚΧ, το οποίο προέκυψε από την άτυπη συνάντηση των αρμοδίων για τη Χωροταξία Υπουργών των Κρατών - Μελών της ΕΕ, τον Ιούνιο του 1997. Στη συνέχεια, επιχειρείται να γίνει μία τέτοιου είδους ανάλυση (πολύ συνοπτική) και για το νησί της Σκοπέλου, πιστεύοντας ότι θα βοηθήσει σημαντικά στο να τεθούν οι στόχοι και τα πεδία δράσεως, πάνω στα οποία πρέπει να στηριχθεί ο Σχεδιασμός της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης του νησιού.

Πίνακας 4.4 : Ανάλυση SWOT για το νησί της Σκοπέλου

Πλεονεκτήματα/ευκαιρίες	Αδυναμίες/απειλές
<p>Μολονότι η Σκόπελος βρίσκεται εκτός των ορίων του ΕΘΠΑΒΣ, μπορεί, με την κατάλληλη προβολή και αξιοποίηση των φυσικών της πλεονεκτημάτων, να αποτελέσει την προπύλη και το οικοτουριστικό θέρετρό του, με ποιοτικά ειδικευμένα ενδιαφέροντα στα πλαίσια της οικοτουριστικής ανάπτυξης.</p>	<p>Η εφαρμογή της οικοτουριστικής ανάπτυξης σε συγκεκριμένα τμήματα του νησιού, εκφράζει πάντα ενδοιασμούς για το κατά πόσο μπορεί να προστατευθεί το μοναδικό φυσικό περιβάλλον της ευρύτερης περιοχής, αλλά και του ίδιου του νησιού.</p>
<p>Οι μοναδικές ακτές του νησιού, με το πευκοδάσος να περιβάλλει τα πεντακάθαρα νερά τους, δημιουργούν τις προϋποθέσεις να τις επισκέπτονται περισσότεροι τουρίστες υψηλού εισοδήματος, μέσω της κατάλληλης διαφήμισης και της βασικής υποδομής που απαιτείται.</p>	<p>Η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού ή ακόμη η πρόχειρη οριοθέτηση ζωνών προστασίας στο νησί, τόσο στο σχεδιασμό όσο και στην εφαρμογή των περιορισμών που θέτουν αυτές, εγκυμονούν σοβαρούς κινδύνους για την παρουσία τουριστών σε περιοχές, των οποίων θα πρέπει να διατηρηθεί στο ακέραιο το μοναδικό φυσικό και πολιτισμικό τους ενδιαφέρον. Τα παραδείγματα της κορεσμένης τουριστικά Σκιάθου, λόγω της σταδιακής αλλοίωσης του φυσικού της πλούτου από μοντέρνα τουριστικά συγκροτήματα, όπως επίσης και της Αλοννήσου, η οποία έχει υποβαθμιστεί τοπικά από την άναρχη και απρογραμματίστη δόμηση, είναι αρκετά για να μας πείσουν για την αποφυγή ενός τέτοιου αποτελέσματος και στην παραδοσιακή Σκόπελο.</p> <p>Διαπιστώνεται αρνητική στάση των κατοίκων απέναντι στους αλλοδαπούς τουρίστες και κοινωνική εσωστρέφεια.</p>

<p>Η Σκόπελος, αλλά και τα υπόλοιπα νησιά των Βορείων Σποράδων, αποτελούν ιδανική περιοχή για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού (yachting, καταδύσεις, υποβρύχιο ψάρεμα κλπ.).</p>	<p>Η έλλειψη βασικών θαλάσσιων υποδομών, όπως η απουσία οργανωμένης μαρίνας, η ανεπαρκής γνώση των κατοίκων στα νέα ενδιαφέροντα των τουριστών κλπ., αποτελούν τροχοπέδη για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού στο νησί.</p>
	<p>Έλλειψη θεσμοθετημένων ζωνών προστασίας και ειδικότερα τουριστικών ζωνών, που θα κατευθύνουν τον τουρισμό σε καθορισμένες περιοχές, χωρίς να αλλοιώνεται το φυσικό περιβάλλον.</p> <p>Έλλειψη κτηματολογίου για το νησί της Σκοπέλου, με αποτέλεσμα να επικρατεί μία χαοτική κατάσταση σχετικά με τις ιδιοκτησίες.</p>
<p>Τα ξινά δαμάσκηνα, οι ελιές και τα αχλάδια, αποτελούν τα ισχυρότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα ανάπτυξης του αγροτικού τομέα στο νησί, αλλά λόγω, τόσο της ολοένα και περιορισμένης έκτασης που καταλαμβάνουν, όσο και των λίγων εσόδων που αποφέρει η καλλιέργειά τους, αφήνουν αδιάφορους τους κατοίκους του νησιού, οι οποίοι στρέφονται αποκλειστικά στον τουρισμό. Ωστόσο, με την κατάλληλη προώθηση και προβολή τους, πιστεύεται ότι έχουν δυνατότητες να αξιοποιηθούν σημαντικά.</p>	<p>Διαπιστώνεται σοβαρή παραγωγική υποβάθμιση (εγκατάλειψη της καλλιεργήσιμης γης και ιδιαίτερα των παραδοσιακών καλλιεργειών), με αποτέλεσμα την ενθάρρυνση της μονοκαλλιέργειας του τουρισμού.</p>
<p>Τα 360 μοναστήρια και μονές που βρίσκονται διάσπαρτα σε όλη την έκταση του νησιού, θα μπορούσαν, μέσω της χάραξης των κατάλληλων μονοπατιακών διαδρομών, να αποτελέσουν σημαντική αφορμή για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού και του περιπατητικού τουρισμού.</p>	<p>Η διάσπαρτη χωροθέτησή τους σε όλη την έκταση του νησιού, δημιουργεί προβλήματα στον χωροταξικό σχεδιασμό και ειδικότερα στην εφαρμογή των περιορισμών που θέτουν οι ζώνες προστασίας.</p>

Πηγή : Ιδία επεξεργασία

5. Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης και θεωρητικές προσεγγίσεις

5.1. Γενικά

Οι αναζητήσεις διαφορετικών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης έναντι της καθολικής κυριαρχίας του μοντέλου του μαζικού τουρισμού στις περισσότερες χώρες, κυρίως στις δεκαετίες του '70 και του '80, οδήγησαν στην προώθηση πολιτικών και προγραμμάτων, στοχεύοντας σε μία περισσότερο φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη. Ιδιαίτερα στη δεκαετία του '90, οι αναζητήσεις αυτές επικεντρώθηκαν στην έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, βασικά χαρακτηριστικά της οποίας αποτελούν τα εξής (Οικονόμου, 1998) :

- ⇒ Η λειτουργική διασύνδεση της τουριστικής ανάπτυξης με τους άλλους παραγωγικούς κλάδους της τοπικής οικονομίας.
- ⇒ Η συσχέτιση της βιώσιμης ανάπτυξης με την οργάνωση υποδομών και δραστηριοτήτων εναλλακτικού τουρισμού, οι οποίες αποτελούν τη βάση στην οποία συχνά στηρίζεται αυτός ο τύπος ανάπτυξης.
- ⇒ Η προώθηση οργανωτικών σχημάτων, τα οποία προγραμματίζουν αλλά και ενισχύουν τις διαδικασίες ανατροφοδότησης της βιώσιμης παραγωγικής διαδικασίας.

Παρόμοια μοντέλα ανάπτυξης υιοθετούνται στα πλαίσια της διεθνούς τουριστικής πολιτικής, τα οποία ενισχύονται από πολλούς διεθνείς οργανισμούς (ΠΟΤ, ΟΗΕ, ΟΟΣΑ κ.ά.) (Οικονόμου, 1998). Τα μοντέλα αυτά, αφενός μεν, έχουν ως βασικά τους χαρακτηριστικά τα παραπάνω, αφετέρου δε, ερμηνεύουν διαφορετικά, ανάλογα με τον βαθμό τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής στην οποία εφαρμόζονται, την έννοια του Βιώσιμου Τουρισμού. Ωστόσο, κοινή διαπίστωση όλων, αποτελεί το γεγονός ότι, η προσέγγιση της βιώσιμης

ανάπτυξης θα πρέπει να βασίζεται στην ανάγκη σύγκλισης των πολιτικών ανάπτυξης και του περιβάλλοντος, συνδυάζοντας τρεις επιμέρους επιδιώξεις (Λαγός, 1996) :

- ⇒ την αποτελεσματικότητα της οικονομίας (efficiency),
- ⇒ την κοινωνική ισότητα και δικαιοσύνη (equity),
- ⇒ την προστασία του περιβάλλοντος (conservation).

Η συνεκτίμηση (στάθμιση) αυτών των επιδιώξεων αποτελεί την πλέον επίπονη, αλλά ταυτόχρονα και τη σημαντικότερη διαδικασία, που απαιτείται στα πλαίσια ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, η οποία μέχρι στιγμής ακούγεται από πολλούς, αλλά στην ουσία δεν εφαρμόζεται πάντα. Όσον αφορά την αναζήτηση της σχέσης τουρισμού και βιώσιμης ανάπτυξης, όπως χαρακτηριστικά μπορούμε να διακρίνουμε και στο Διάγραμμα 5.1, αυτή ακολουθεί τέσσερις διαφορετικές προσεγγίσεις (Edwards - Coccossis, 1996, σελ. 8 - 10) :

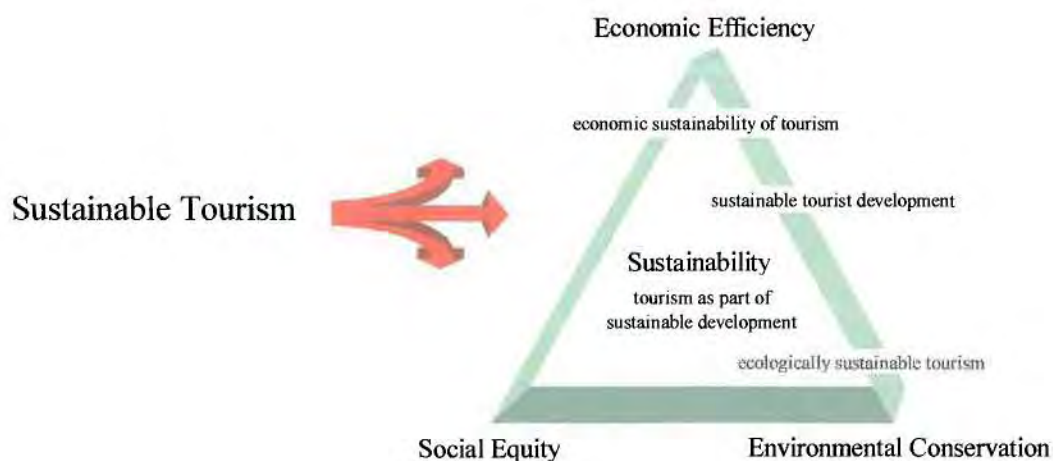
- ⇒ την τομεακή, με την έννοια της οικονομικής βιωσιμότητας του τουρισμού (economic sustainability of tourism). Η προσέγγιση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για περιοχές, οι οποίες έχουν αναπτυχθεί ως τουριστικοί προορισμοί και παρουσιάζουν σημεία κορεσμού, και στοχεύει σε μια πολιτική αναδιάρθρωσης του τουριστικού προϊόντος ή διατήρησης της τουριστικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η τεχνολογία και τα οργανωτικά και θεσμικά μέσα έχουν σημαντικό ρόλο για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων του τουρισμού (π.χ. συνεδριακοί χώροι, θεματικά πάρκα κλπ.).
- ⇒ την περιβαλλοντική, με την έννοια της οικολογικής τουριστικής ανάπτυξης, στην οποία η έμφαση δίνεται στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς (ecologically sustainable tourism). Η προσέγγιση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για περιοχές που δεν έχουν αναπτύξει μεγάλη τουριστική δραστηριότητα και που παρουσιάζουν ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε μορφές ήπιου τουρισμού, οι οποίες θα μπορούσαν να ενταχθούν σε κάποια πολιτική προστασίας των φυσικών οικοσυστημάτων.

- ⇒ τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη (sustainable tourist development), όπου η βιωσιμότητα εστιάζεται στη διατήρηση της μακροχρόνιας τουριστικής δραστηριότητας και επικεντρώνεται σε συγκεκριμένες πτυχές του περιβάλλοντος. Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει την προστασία του περιβάλλοντος ως την απαραίτητη προϋπόθεση για τουριστική ανάπτυξη, ενώ επεκτείνεται ταυτόχρονα και στην άμεση προώθηση του τουριστικού προϊόντος. Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερο ρόλο έχουν τα θεσμικά και οργανωτικά μέτρα όπως διευθετήσεις ροής των επισκεπτών, περιβαλλοντική σήμανση (eco-labeling) κλπ.
- ⇒ την αειφορική, με την έννοια της οικολογικά βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης (tourism and sustainable development), όπου ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα και η βιωσιμότητα ορίζεται με βάση το σύστημα συνολικά. Η προσέγγιση αυτή είναι πιο σύνθετη και εξισορροπημένη από πλευράς διάρθρωσης των προτεραιοτήτων ανάπτυξης και προστασίας του περιβάλλοντος και έχει ενδιαφέρον για περιοχές που αναπτύσσονται με βάση τον τουρισμό αλλά στο πλαίσιο κάποιας στρατηγικής ανάπτυξης που δεν στηρίζεται αποκλειστικά στον τουρισμό. Η προστασία του περιβάλλοντος είναι ένας στόχος ισότιμης σημασίας με την οικονομική αποτελεσματικότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ οι τουριστικές πολιτικές λαμβάνονται με βάση αυτούς τους τρεις βασικούς στόχους. Η παραπάνω άποψη συγκροτεί μια πιο ισορροπημένη και ολοκληρωμένη προσέγγιση, που είναι πιο κοντά στη σύγχρονη αντίληψη του τουρισμού.

Στα πλαίσια της εξελικτικής πορείας της τουριστικής ανάπτυξης, η στρατηγική της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί την καλύτερη προσέγγιση στο πρόβλημα της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που προκαλεί στο δομημένο περιβάλλον η τουριστική ανάπτυξη στα διάφορα στάδια αυτής. Ιδιαίτερα για το νησιωτικό χώρο, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να αντιμετωπιστεί στα πλαίσια ενός μακροχρόνιου ολοκληρωμένου αναπτυξιακού σχεδιασμού, βασικά στοιχεία του οποίου θα αποτελούν : η οριοθέτηση και αξιολόγηση των τουριστικών πόρων, ο καθορισμός της φέρουσας τουριστικής

ικανότητας, ο καθορισμός και ο αυστηρός έλεγχος των χρήσεων γης με κατάλληλες χωροταξικές ρυθμίσεις και πάταξη της αυθαίρετης δόμησης, η προστασία και η ανάδειξη των οικοσυστημάτων και των βιοτόπων, όπως και των ιστορικών μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των παραδοσιακών οικισμών, η κατασκευή των αναγκαίων έργων περιβαλλοντικής προστασίας (αποχετευτικά δίκτυα, βιολογικοί καθαρισμοί κλπ.) και έργων υποδομής που θα στηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη (αεροδρόμια, λιμάνια, μαρίνες, τηλεπικοινωνίες κλπ.), η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η εφαρμογή νέων τεχνολογιών για τη λειτουργία των έργων υποδομής και των τουριστικών μονάδων, η ευαισθητοποίηση των κατοίκων αλλά και των τουριστών σε θέματα περιβάλλοντος και η επιμόρφωση των εργαζομένων στον τουρισμό, η εφαρμογή εργαλείων και θεσμών που ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα του τουρισμού και προστατεύουν το περιβάλλον (Μπελιβάνης, 1995).

Διάγραμμα 5.1 : Οι προσεγγίσεις του Βιώσιμου Τουρισμού

Πηγή : Edwards - Coccossis, 1996.

5.2. Η Διεθνής Εμπειρία

Η μεγάλη γεωγραφική πολυμορφία που χαρακτηρίζει γενικά τον πλανήτη, έχει δημιουργήσει από μόνη της σημαντικούς τουριστικούς πόλους έλξης, που ανέκαθεν συγκεντρώναν και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον πολλών τουριστών να τις επισκεφθούν, για διάφορους λόγους. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, οι προτιμήσεις σημαντικού ποσοστού τουριστών προσανατολίζονται σε ολοένα και περισσότερους νέους εξωτικούς τουριστικούς προορισμούς, οι οποίοι αντιμετωπίζουν έντονα προβλήματα διατήρησης του φυσικού και πολιτιστικού τους περιβάλλοντος, που προέρχονται από την καθολική απουσία σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης, εναρμονισμένου με τον φυσικό τους πλούτο. Μεγάλο πρόβλημα παρουσιάζεται σε νησιά ή συμπλέγματα νησιών, στα οποία λόγω κυρίως της γεωγραφικής τους απομόνωσης, είναι δύσκολο και δαπανηρό να εφαρμοστεί ad hoc χωροταξικός σχεδιασμός, με αποτέλεσμα να βρίσκουν μοναδική οικονομική διέξοδο στον τουρισμό.

Επιπλέον, είναι γεγονός ότι όλα τα νησιά δε βρίσκονται στην ίδια θέση ώστε να μπορούν να επωφεληθούν από τον τουρισμό, όπως θα επιθυμούσαν. Στα μεγάλα νησιά, όπου η οικονομία βασίζεται ήδη στον τουρισμό, προσφέρονται σημαντικές δυνατότητες για την ανάπτυξη άλλων δραστηριοτήτων και τη διαφοροποίηση των οικονομιών τους. Απεναντίας, τα μικρά νησιά έχουν δυσκολίες να βασίσουν την ανάπτυξή τους σε μία τέτοια στρατηγική και εξαρτώνται περισσότερο από τον τουρισμό. Μερικά από αυτά, κατορθώνουν και συμπληρώνουν το τουριστικό τους εισόδημα από άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η αλιεία ή η διύλιση του πετρελαίου (π.χ. τα νησιά της Βόρειας Θάλασσας), ενώ άλλα δεν έχουν τέτοια εναλλακτική λύση και εξαρτώνται αποκλειστικά από τον τουρισμό (π.χ. τα νησιά του Νότου της Ευρωπαϊκής Ένωσης) (ΕΕΚ, 1992).

Σύμφωνα με τα παραδείγματα που μας δίνεται η δυνατότητα να συγκεντρώσουμε από το διεθνή χώρο, διαπιστώνουμε ότι ο Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης εισάγεται ολοένα και περισσότερο στην αναπτυξιακή πολιτική των περισσότερων τουριστικών προορισμών, ως το καταλληλότερο πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης για τον 21ο αιώνα. Όσον αφορά όμως την ουσιαστική προσέγγιση της έννοιας, αυτή είναι λογικό να λαμβάνει χώρα ανάλογα με το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον, είναι γεγονός

ότι η υιοθέτηση του μοντέλου μαζικού τουρισμού από έναν μεγάλο αριθμό χωρών, η οποία οδήγησε στην αλλοίωση των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών τους αξιών, καθιστά μονόδρομο την εφαρμογή μιας τέτοιου είδους σύγχρονης τουριστικής πολιτικής. Χαρακτηριστική είναι η τακτική ανεξέλεγκτης (υπέρμετρης και συχνά άναρχης) τουριστικής ανάπτυξης που αναπτύχθηκε πριν από 30 χρόνια, στη νότια Γαλλία, την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Το αποτέλεσμα είναι γνωστό : *«ύστερα από μία πρώτη περίοδο ευφορίας, στη διάρκεια της οποίας ο τουρισμός έριξε το εξ ουρανού μάννα, κι ύστερα από την κάλυψη κάθε τετραγωνικού μέτρου ελεύθερης γης, τη μεταμόρφωση κάθε παλιού οικήματος, τη σπορά των λόφων με εξοχικά ή και πολυκατοικίες, οι τουρίστες άρχισαν να λιποτακτούν απ' αυτούς τους τόπους, σε αναζήτηση άλλων, περισσότερο αυθεντικών και λιγότερο πολυσύχναστων» (Held, 1994).*

Στη συνέχεια, αναφέρονται μερικά ενδεικτικά παραδείγματα Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης, από αυτά που μπορούσαν να εντοπιστούν στο διεθνή χώρο, μέσα από δημοσιεύματα, έγγραφα, βιβλία κλπ. (στο Παράρτημα αναφέρονται και χαρτογραφικές απεικονίσεις τέτοιων περιπτώσεων) :

Τα **νησιά των Βερμούδων**, όπως και τα περισσότερα νησιά του Ατλαντικού στην Κεντρική Αμερική, αποτελούν έναν από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς διεθνώς, συγκεντρώνοντας κάθε χρόνο πάνω από 500.000 τουρίστες. Ωστόσο όμως, το μοναδικό φυσικό περιβάλλον που χαρακτηρίζει γενικά όλα τα εξωτικά αυτά νησιά, απειλείται να αλλοιωθεί από τις αρνητικές επιπτώσεις, που έχει επιφέρει η καθολική παρουσία μέχρι σήμερα του μαζικού τουρισμού. Έτσι, σύμφωνα με τις αρχές της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης, έχει καθιερωθεί από την Κυβέρνηση ένα ρυθμιστικό πλαίσιο σχεδιασμού, το οποίο στοχεύει στον περιορισμό μιας πληθώρας δραστηριοτήτων (οι οποίες συμβάλλουν στην τουριστική συμφόρηση εις βάρος του περιβάλλοντος) : π.χ. περιορίζει τους κατοίκους στην ιδιοκτησία ενός αυτοκινήτου, απαγορεύει την ενοικίαση αυτοκινήτων, περιορίζει τον αριθμό των πλοίων στο λιμάνι, παρέχει νομική προστασία στις φάλαινες, τα δελφίνια, τις θαλάσσιες χελώνες και τα κοράλλια κάθε τύπου, τιμωρώντας με μεγάλα χρηματικά πρόστιμα τους παραβάτες, επιβάλλει στα νέα κτίρια να είναι εναρμονισμένα με το τοπικό αρχιτεκτονικό στυλ, ενώ σημαντική είναι η δημιουργία εθνικών πάρκων, φυσικών θερέτρων και ενός δικτύου μονοπατιών, τα οποία επιτρέπουν στους επισκέπτες να εξερευνούν, χωρίς να

καταστρέφουν το ευαίσθητο οικοσύστημα (EC, 1997).

Το **Συμβούλιο Τουρισμού της Αυστραλίας** καθιέρωσε *Βασικές Περιβαλλοντικές Αρχές για την Τουριστική Ανάπτυξη*, τις οποίες θα πρέπει να ακολουθούν οι διάφοροι αναπτυξιακοί φορείς, καθώς και αυτοί που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, με σκοπό να ελέγχεται η δράση τους στις περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές. Επιπλέον, ο **ΠΟΤ** και η **UNEP** δημοσίευσαν *Βασικές Αρχές για την Ανάπτυξη Εθνικών Πάρκων και Προστατευόμενων Περιοχών για Τουρισμό*, όπου δίνονται παραδείγματα μεθόδων σχεδιασμού που χρησιμοποιούνται σε όλο τον κόσμο και προβάλλονται οι αρχές για τη διαχείριση του Βιώσιμου Τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές. Επίσης, η **Ομοσπονδία των Φυσικών και Εθνικών Πάρκων της Ευρώπης** “*Τα Αγαπάμε μέχρι Θανάτου ; Βιώσιμος Τουρισμός της Φύσης της Ευρώπης και των Εθνικών Πάρκων*”, δίνει παρόμοια καθοδήγηση για τη διαχείριση των Πάρκων στην Ευρώπη (EC, 1997).

Το **Συμβούλιο Τουρισμού της Φινλανδίας** δημοσίευσε το “*Βιώσιμος Τουρισμός : Η Πρόκληση της δεκαετίας του '90 για τον Φινλανδικό Τουρισμό*”, όπου παρουσιάζονται οι αρχές για την τουριστική ανάπτυξη, τα αντικείμενα της επόμενης δεκαετίας και οι αρμόδιοι οργανισμοί που είναι υπεύθυνοι για την επίτευξη αυτών. Το έγγραφο, επικεντρώνεται περισσότερο στην ανάγκη ύπαρξης αποτελεσματικής συνεργασίας μεταξύ όλων αυτών που εμπλέκονται στον τουρισμό. Το **Κέντρο Ταξιδιωτικών Πληροφοριών των ΗΠΑ** και η **Ομάδα Εκπλήρωσης Αποστολής Ανακάλυψης της Αμερικής**, αναγνώρισαν τις προτεραιότητες δράσης στην αναφορά τους “*Ανακαλύπτοντας την Αμερική*”. Η αναφορά αυτή, παρουσιάζει τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες στον τομέα του τουρισμού, συμπεριλαμβάνοντας και προτεινόμενες κυβερνητικές δράσεις. Η **Κυβέρνηση των Φιλιππίνων**, στην προσπάθειά της να αυξήσει τα εισοδήματα και τα οφέλη της κοινωνίας προστατεύοντας ταυτόχρονα το περιβάλλον, σχεδίασε ένα συνοπτικό σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης. Το σχέδιο αυτό, αναγνωρίζει βραχυχρόνιους και μακροχρόνιους στόχους, με δράσεις στο οικονομικό, το κοινωνικοπολιτιστικό και το φυσικό περιβάλλον, όπως και μέτρα για τις αντίστοιχες αυτές δράσεις (EC, 1997).

Άλλες παρόμοιες περιπτώσεις περιοχών είναι οι εξής : Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη του τουρισμού στη **Montagnana**, μιας περιοχής της Πάδουας στην Ιταλία, η οποία στοχεύει στη δημιουργία τουριστικού πόλου που θα συμπεριλαμβάνει ξενοδοχειακό δυναμικό,

αποκατάσταση μνημείων, προώθηση πολιτιστικών και καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων κλπ. Η ανάπτυξη ενός τουρισμού περιπάτων και ορεινού τουρισμού στο **Chamina** (περιοχή της Κεντρικής Οροσειράς στη Γαλλία), από τοπικό αθλητικό και πολιτιστικό σύλλογο. Η διευθέτηση των διωρύγων για τα ναυτικά αθλήματα, με σεβασμό στη διατήρηση των υδροβιοτόπων στην επαρχία **Friesland** στις Κάτω Χώρες (EEK, 1994).

Τέλος, δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε τη σημαντική προσπάθεια που γίνεται στην **Ισπανία**, για διαφοροποίηση του τουριστικού της προϊόντος. Εκεί, ενωμένοι κράτος και λαός, άλλαξαν την εικόνα του παλιού τουρισμού. Άφησαν τον κόσμο να ανακαλύψει τις πόλεις και τον φυσικό πλούτο της χώρας (κουλτούρα - πολιτισμό - ιστορία) και να απολαύσει έναν υγιεινό τρόπο ζωής με άθληση, ναυτικά σπορ, γκολφ κλπ. Με αυτόν κυρίως τον τρόπο, η Ισπανία κέρδισε την πρώτη θέση στον Ευρωπαϊκό Τουρισμό για το 1997.

5.3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τον Τουρισμό

Ο τουρισμός, είναι ένα θέμα που δεν έχει απασχολήσει μέχρι στιγμής την Ευρωπαϊκή Ένωση όσο ίσως θα έπρεπε και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να παραμένει εκτός Κοινοτικών θεσμών, καλυπτόμενος μόνο από την αρχή της επικουρικότητας (Κραντονέλλης, 1995). Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι αφενός μεν, η λειτουργία του κλάδου υπήρξε από μόνη της ομαλή, αφετέρου δε, όλα τα κράτη δε δείχνουν το ίδιο ενδιαφέρον (π.χ. τα κράτη της Βόρειας Ευρώπης) και βλέπουν τον τουρισμό από διαφορετική οπτική γωνιά. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ο τουρισμός να συμπεριλαμβάνεται στις *ελαφριές δραστηριότητες*, παρά το γεγονός ότι 18 εκατομμύρια άτομα απασχολούνται στην Κοινότητα με το αντικείμενό του.

Τα τελευταία χρόνια όμως, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της μελλοντικής ολοκλήρωσης της Ευρώπης, ο ρόλος του τουρισμού μπορούμε να πούμε ότι αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για την Κοινότητα. Τα σημαντικότερα γεγονότα που αφορούν την Κοινοτική Τουριστική Πολιτική μπορούν να συνοψιστούν χρονικά ως εξής (Καλοκάρδου, 1995, ΣΕΠ - ΤΟΠΟΣ) :

⇒ 1982 : πρωτοδιατυπώνεται Κοινοτική Πολιτική για τον τουρισμό (Αναφορά σε θέματα

- τουριστών και εργαζομένων στον κλάδο, μεταφορών, περιφερειακής ανάπτυξης και περιβάλλοντος).
- ⇒ 1984 : πρώτες κατευθύνσεις για μια Κοινοτική Πολιτική στον τουρισμό (Ψήφισμα του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με αναφορά σε δράσεις περιφερειακής ανάπτυξης, ανάπτυξης συμπληρωματικών δραστηριοτήτων με τις αγροτικές σε ορεινές μειονεκτικές περιοχές, διαφύλαξης πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, προστασίας περιβάλλοντος).
 - ⇒ 1986 : προωθούνται Κοινοτικές Προτάσεις (για την εποχική και γεωγραφική κατανομή της τουριστικής κίνησης, τη λειτουργική τυποποίηση και κωδικοποίηση της ξενοδοχίας και το συντονισμό των εθνικών πολιτικών για τον τουρισμό).
 - ⇒ 1990 : εορτασμός του Ευρωπαϊκού Έτους Τουρισμού.
 - ⇒ 1992 : προωθείται σχέδιο δράσης για τον τουρισμό 1993 - 95 (Κύριες επιδιώξεις του : η ισοκατανομή του χρονικού προγραμματισμού των διακοπών, η ενίσχυση της τουριστικής ανταγωνιστικότητας, της Ευρώπης, η προσέλκυση τουριστών από τρίτες χώρες, η προώθηση νέων μορφών τουρισμού και η προστασία του περιβάλλοντος και των τοπικών πληθυσμών).
 - ⇒ 1995 : εγκρίνεται η “Πράσινη Βίβλος” σχετικά με το ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του τουρισμού (μειώνονται οι ειδικές κοινοτικές δράσεις, ενώ ο κλάδος ενισχύεται έμμεσα από την άσκηση πολιτικών σε άλλους τομείς της οικονομίας, διατηρείται το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο, όπως αυτό προσδιορίζεται από τη συνθήκη του Μάαστριχτ και θεσπίζεται κοινοτική πολιτική για τον τουρισμό, συντονιστικού και συμπληρωματικού χαρακτήρα).

Επιπλέον, πεδίο τουριστικών δράσεων εμφανίζεται έμμεσα και σε προγράμματα Κοινοτικών Πρωτοβουλιών, όπως π.χ. το Enpireg για προστασία περιβάλλοντος (μέσω ήπιων μορφών τουρισμού και χρήσης υλικών και τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον), το Leader για αγροτική ανάπτυξη (μέσω αγροτουρισμού) κλπ. Η συνέχιση των προγραμμάτων αυτών προβλέπεται και για τα επόμενα χρόνια (Καλοκάρδου, 1995, ΣΕΠ, σελ. 221 - 222).

Ειδικότερα για τη χώρα μας και το εύθραυστο φυσικό νησιωτικό της χώρο, βασική επιδίωξη σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (Β΄ ΚΠΣ 1994 - 1999) είναι η διατήρηση και η

αύξηση της ανταγωνιστικότητας των δυναμικών παραγωγικών δραστηριοτήτων, αλλά και η αξιοποίηση άλλων αναπτυξιακών δυνατοτήτων της περιφέρειας, με τρόπους όμως, οι οποίοι θα είναι συμβατοί με την προστασία του περιβάλλοντος (*Καλοκάρδου, 1995, ΤΕΕ Αν. Κρήτης, κ.ά.*).

Όσον αφορά την ανάπτυξη του τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα, μέσω του ΜΟΠ και του ΠΕΠ, παραμένει συνολικά περιορισμένη σε σύγκριση με τις υπάρχουσες δυνατότητες. Βασίζεται κατά μεγάλο ποσοστό σε ημεδαπούς και όχι αλλοδαπούς τουρίστες και είναι άνισα κατανομημένη χρονικά (έντονη εποχικότητα) και χωροταξικά. Κύριοι ανασταλτικοί παράγοντες είναι : 1) οι ανεπάρκειες των υπερτοπικών συγκοινωνιακών συνδέσεων, 2) το χαμηλό επίπεδο των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών και 3) η ανεπαρκής τουριστική υποδομή. Τέλος, το ΠΕΠ Θεσσαλίας δίνει έμφαση στην τουριστική ανάπτυξη, μέσω της αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και της άρσης των μειονεκτημάτων. (βλ. *ΚΕΠΕ, 1997*).

5.4. Στόχοι της Τουριστικής Πολιτικής στην Ελλάδα

Είναι γεγονός, ότι η ανεξέλεγκτη επικράτηση μέχρι σήμερα του μαζικού μοντέλου τουρισμού στην χώρα μας, με μοναδικό στόχο τη μεγιστοποίηση του κέρδους, παρουσιάζει πλέον εμφανή σημεία κορεσμού, ύστερα από τα σοβαρά προβλήματα που σημειώθηκαν, τόσο στο περιβάλλον όσο και στους ίδιους τους κατοίκους των περιοχών τουριστικού προορισμού. Ιδιαίτερα στο νησιωτικό χώρο, όπου εντοπίζεται και το μεγαλύτερο πρόβλημα, το τουριστικό προϊόν των νησιών είναι πλέον γνωστό, με αποτέλεσμα η ανταγωνιστικότητά του να μειώνεται ολοένα και περισσότερο, προς όφελος άλλων διεθνών τουριστικών προορισμών, οι οποίοι επιχείρησαν τη σταδιακή διαφοροποίησή του. Έτσι λοιπόν, με βάση τις νέες συνθήκες που διαγράφονται σχετικά με τον σχεδιασμό της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, η τουριστική πολιτική της χώρας μας προσανατολίζεται σε μεθόδους διαφορετικής αντιμετώπισης του φαινομένου (βλ. παραπάνω : *Τουριστική Πολιτική*).

Αναλυτικότερα, οι βασικοί στόχοι που τίθενται σήμερα για την αναβάθμιση του τουρισμού μας σε εθνικό επίπεδο είναι οι εξής (*Παπανδρέου, 1998*) :

⇒ **ποιοτική αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών.** Στηρίζεται στη διαπίστωση ότι η ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών για να είναι ουσιαστική πρέπει, αφενός μεν, να συνοδεύεται με αλλαγή νοοτροπίας και επαγγελματική συνείδηση, αφετέρου δε να είναι συνολική και να επεκτείνεται σε όλη την κλίμακα των εν λόγω υπηρεσιών. Ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος περιλαμβάνει τις παρακάτω βασικές δράσεις :

- ◆ Εκσυγχρονισμός των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων
- ◆ Κατάρτιση και εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού στον κλάδο
- ◆ Εγκατάσταση δικτύου πληροφορικής υψηλών αποδόσεων για την παροχή υπηρεσιών σε επαγγελματικούς φορείς και ιδιώτες
- ◆ Υλοποίηση μεγάλων έργων υποδομής (όπως το μετρό, οι εθνικοί αυτοκινητόδρομοι, η Εγνατία, οι σιδηρόδρομοι, οι παρεμβάσεις σε όλα τα αεροδρόμια κ.ά.)
- ◆ Σωστή και αποτελεσματική προβολή του τουριστικού προϊόντος

Επίσης, επιχειρείται η άμεση λήψη μέτρων για υποχρεωτικό έλεγχο και ένταξη όλων των ενοικιαζόμενων δωματίων (δηλωμένων και μη), που πληρούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις λειτουργίας, στο τουριστικό δυναμικό και καθορισμός των σχετικών με τη λειτουργία τους υποχρεώσεων.

⇒ **διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος.** Ο στόχος αυτός στηρίζεται στη διαπίστωση, αφενός μεν, ότι το μοντέλο του μαζικού τουρισμού παρουσιάζει εμφανή σημεία κόπωσης και αφετέρου δε, ότι οι μετακινήσεις των επισκεπτών προς τη χώρα μας αναμένεται να αυξηθούν, με την προϋπόθεση όμως, ότι ο προορισμός του ταξιδιού παρουσιάζει κάποιο εξειδικευμένο ενδιαφέρον. Συνεπώς, σύμφωνα με την τουριστική πολιτική της χώρας μας, το μοντέλο μαζικού τουρισμού υποκαθίσταται εν μέρει ή και συμπληρώνεται με ειδικές μορφές τουρισμού, για τις οποίες η χώρα μας διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Για το λόγο αυτό έχει συσταθεί από το 1996

Εθνικό Συμβούλιο Τουρισμού, το οποίο επεξεργάζεται μία ολοκληρωμένη πρόταση για τις ειδικές μορφές τουρισμού, που υπάρχει η δυνατότητα και πρέπει να αναπτυχθούν στη χώρα μας. Πρόκειται για τις εξής κατηγορίες : 1) Προώθηση ειδικών μορφών θαλάσσιου τουρισμού. 2) Προώθηση του ορειβατικού, οικολογικού, πολιτιστικού, αγροτικού και θεραπευτικού τουρισμού. 3) Ανάπτυξη εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής, όπως γήπεδα γκολφ, συνεδριακά κέντρα, θαλασσοθεραπεία και χιονοδρομικά κέντρα.

⇒ **επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.** Στηρίζεται στη διαπίστωση, αφενός μεν, ότι η περίοδος τουριστικής κίνησης στη χώρα μας εμφανίζεται ιδιαίτερα περιορισμένη κατά τους μήνες του καλοκαιριού, σε σχέση με τις σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξής της καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, και αφετέρου δε, ότι ο αυξημένος αυτός τουριστικός φόρτος προκαλεί σοβαρά προβλήματα, τόσο στο κοινωνικό όσο και στο φυσικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών. Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας και κατά τους υπόλοιπους μήνες, πλην τους καλοκαιρινούς, πιστεύεται ότι θα συμβάλει αποφασιστικά, τόσο στην μείωση του καλοκαιρινού τουριστικού φόρτου των περιοχών, όσο και στην αύξηση της μέσης πληρότητας των τουριστικών κλινών. Επιπλέον, θα συμβάλει στη συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού, αυξάνοντας έτσι και τα εισοδήματα των κατοίκων. Η εκπλήρωση του στόχου αυτού, απαιτεί την κατασκευή μεγάλων έργων υποδομής (όπως αεροδρόμια, οδικό δίκτυο, σιδηρόδρομοι κλπ.), αλλά ταυτόχρονα και την κατασκευή έργων ειδικής τουριστικής υποδομής (όπως αίθουσες συνεδρίων, γήπεδα γκολφ, χιονοδρομικά κέντρα κλπ.), ενέργειες δηλαδή, που αποσκοπούν στην προώθηση των χειμερινών εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

⇒ **εκσυγχρονισμός των θεσμών.** Η πολιτική της χώρας μας όσον αφορά το στόχο αυτό, εστιάζεται περισσότερο στην αναδιάρθρωση του ΕΟΤ, με τη δημιουργία δύο θυγατρικών του εταιριών, στις οποίες θα μεταφερθούν ορισμένες αρμοδιότητες και δραστηριότητες για μεγαλύτερη ευελιξία και αποτελεσματικότητα στη λειτουργία του. Επιπλέον, οι ανώνυμες αυτές εταιρίες θα αναλάβουν, η μεν πρώτη τη διοργάνωση του φεστιβάλ Αθηνών, η δε δεύτερη τη διαχείριση και αξιοποίηση της περιουσίας του ΕΟΤ,

η οποία περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό τουριστικών μονάδων (ξενοδοχεία, τουριστικά περίπτερα, camping, μαρίνες κλπ.) και ακινήτων, τα περισσότερα από τα οποία είναι σήμερα εγκαταλελειμμένα. Επίσης, στα πλαίσια της αποκέντρωσης και της δημιουργίας ενός σύγχρονου φορέα προώθησης του τουριστικού προϊόντος της χώρας μας, τα γραφεία εσωτερικού του ΕΟΤ μεταφέρονται στην Περιφερειακή και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Σημειώνεται τέλος, ότι οι παραπάνω στόχοι αλληλοσυμπληρώνονται και έχουν άμεση ή έμμεση σχέση μεταξύ τους. Ωστόσο, λόγω της μεγάλης σημασίας που έχει ο Τουρισμός για τη χώρα μας, όσον αφορά κυρίως τις πολλές δυνατότητες που υπάρχουν για οργάνωση και διαφοροποίηση του τουριστικού μας προϊόντος, οι στόχοι αυτοί θα πρέπει να εντάσσονται στις αρχές του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.

Από τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι βρισκόμαστε στη σωστή κατεύθυνση, όσον αφορά την προσπάθεια για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του τουρισμού μας, η οποία όμως θα πρέπει να συνεχιστεί και να αντιμετωπιστεί με μεγαλύτερη σοβαρότητα από τους αρμόδιους παράγοντες. Θα πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση σε παρεμβάσεις για τον περιορισμό της θαλάσσιας ρύπανσης, την ολοκληρωμένη διαχείριση των φυσικών πόρων, την προστασία και ανάδειξη τόσο της φυσικής μας κληρονομιάς όσο και των πολιτισμικών μας πόρων, τη βιώσιμη ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων, τον σχεδιασμό και την κατασκευή των υποδομών και τη διοικητική οργάνωση και δομή.

5.5. Ο υπολογισμός της Φέρουσας Τουριστικής Ικανότητας

Η Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα (Carrying Capacity) αποτελεί ένα από τα βασικότερα σύγχρονα εργαλεία για τον Σχεδιασμό της Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης. Η έννοιά της προέρχεται από τον χώρο των επιστημών διαχείρισης (management), στην προσπάθεια αναζήτησης ενός ορίου για την χρήση συγκεκριμένων πόρων (Loukissas, 1997). Ειδικότερα για την τουριστική δραστηριότητα και την ανεξέλεγκτη συνήθως εξάπλωσή της σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά ευαίσθητες περιοχές, όπως είναι η περιορισμένη

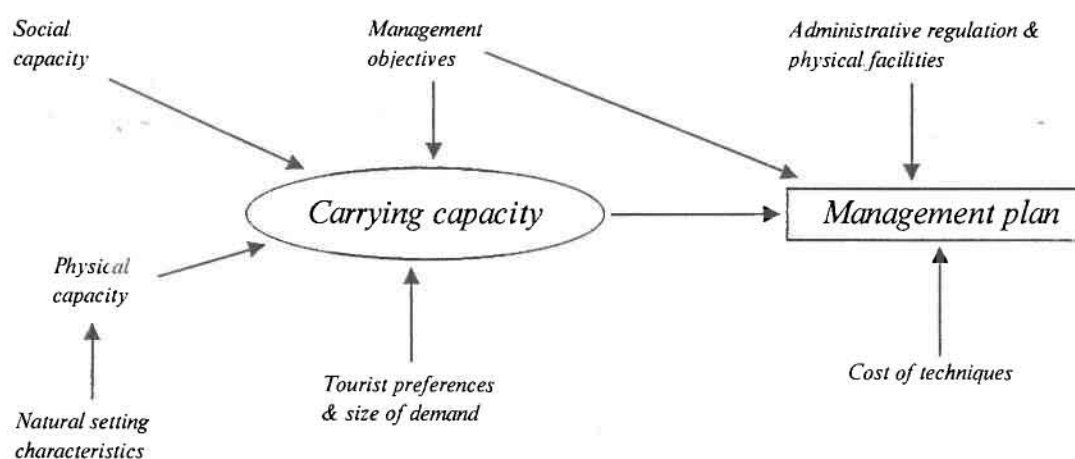
γεωγραφική έκταση ενός νησιού, η χρησιμοποίηση ενός τέτοιου σχεδιαστικού εργαλείου, το οποίο θα καθορίζει τον μέγιστο αριθμό τουριστών που είναι σε θέση να φιλοξενήσει η συγκεκριμένη περιοχή, είναι πλέον αναγκαία (*Edwards - Coccossis, 1996, σελ. 17 - 19*).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ανεξέλεγκτης τουριστικής ανάπτυξης, χωρίς να ληφθεί υπόψη η ΦΤΙ της περιοχής, αποτελεί η γνωστή σε όλους *Κυανή Ακτή*, στις μεσογειακές ακτές της νότιας Γαλλίας. Η ακτή αυτή, που κάποτε συγκέντρωνε την παγκόσμια *ελίτ* κοινωνία, σήμερα έχει κορεστεί τουριστικά τόσο πολύ, ώστε να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί άνετα για κολύμβηση. Παρόμοια κατάσταση παρατηρήθηκε και στο Τόρε Μολίνος της Ισπανίας, όπου για παρατεταμένο χρονικό διάστημα, δύο αεροπλάνα της Thomson φόρτωναν *μπουλούκια* τουριστών και τους εγκαθιστούσαν στους ουρανοξύστες, που ήταν χτισμένοι μπροστά στη θάλασσα, αδιαφορώντας για την τουριστική *αντοχή* της περιοχής (*Βλάικος, 1995*).

Ο υπολογισμός του μεγέθους της ΦΤΙ γίνεται αρκετά πολύπλοκος, αν σκεφτούμε ότι εκτός από το περιβαλλοντικό κόστος, που σαφώς θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, θα πρέπει επίσης να συνυπολογιστεί τόσο η οικονομική επίδραση όσο και το κοινωνικό κόστος που αφορά τους κατοίκους που ζουν στην ίδια την περιοχή. Έτσι λοιπόν, υπό αυτή την έννοια, η ΦΤΙ μπορεί να οριστεί ως εξής (*βλ. και Κοκκώσης - Παρπαϊρης, 1995*) :

“Ο αριθμός των επισκεπτών που μπορεί να φιλοξενήσει ένας συγκεκριμένος γεωγραφικός χώρος, για να είναι αποδεκτή και επωφελής η παρουσία τους για τους ντόπιους, χωρίς να διαταράσσεται η ισορροπία του χώρου (οικολογικού, κοινωνικού, οικονομικού), σε σχέση με τον άνθρωπο που ζει μόνιμα σε αυτόν”. Το όριο δηλαδή της τουριστικής ανάπτυξης φθάνει μέχρι το σημείο όπου το κοινωνικό όφελος από την αύξηση των τουριστών αρχίζει να γίνεται μικρότερο από το κοινωνικό κόστος.

Παρακάτω παρουσιάζεται μία σχεδιαστική άποψη των παραγόντων που διαμορφώνουν την ΦΤΙ, συμφωνώντας με την ουσία των όσων αναφέρθηκαν προηγουμένως. Επιπλέον, το σχήμα μας δίνει και μία σαφή εικόνα της πολυπλοκότητας του υπολογισμού της ΦΤΙ

Διάγραμμα 5.2 : Στοιχεία που επηρεάζουν την ΦΤΙ

Πηγή : Loukissas, 1993.

Όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο μπορούμε να υπολογίσουμε και να καθορίσουμε έναν μέγιστο αριθμό τουριστών για μία τουριστική περιοχή, πέραν του οποίου, έστω και η παρουσία ενός μόνο τουρίστα στην περιοχή, είναι δυνατό να προκαλέσει διαφόρων τύπων προβλήματα στο περιβάλλον, δεν υπάρχει δεσμευτική προσέγγιση (Loukissas, 1997). Η καλύτερη περίπτωση είναι να συγκεντρωθούν σε ένα τραπέζι όλοι οι αντιπρόσωποι των στοιχείων που εμπλέκονται σε έναν τέτοιο υπολογισμό (φυσικοί επιστήμονες, περιβαλλοντολόγοι, τοπική αυτοδιοίκηση κλπ.) και κατόπιν ειδικής έρευνας και συζητήσεως, να καταλήξουν σε ένα συγκεκριμένο νούμερο. Δεδομένου όμως των δυσκολιών που υπάρχουν σε αυτόν τον τρόπο υπολογισμού, προτείνονται και άλλοι εμπειρικοί τρόποι, όπως :

ο υπολογισμός της απλής χωρητικότητας τουριστών για τη συνολική έκταση των ακτών της περιοχής σε μία ημέρα τουριστικής αιχμής (ο τρόπος αυτός εφαρμόζεται ενδεικτικά και από την εργασία αυτή για το νησί της Σκοπέλου), ο καθορισμός μίας μέγιστης τιμής για την αναλογία του μόνιμου πληθυσμού προς τον αριθμό των τουριστών σε μία ημέρα τουριστικής αιχμής, ο υπολογισμός των δυνατοτήτων σε τεχνική υποδομή (μέχρι ποιον αριθμό τουριστών

μπορεί να ικανοποιήσει η περιοχή), ο καθορισμός ορίου όσον αφορά κοινωνικούς και ψυχολογικούς παράγοντες κλπ. Βεβαίως, θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι, οι παραπάνω εμπειρικοί τρόποι υπολογισμού, δεν μπορούν σε καμία περίπτωση από μόνοι τους να έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα για μία συγκεκριμένη περιοχή, αφού θα πρέπει να συνδυαστούν, αφενός μεν μεταξύ τους, και αφετέρου δε, τόσο με τις συνολικές δυνατότητες της περιοχής όσον αφορά την απαιτούμενη υποδομή (ύδρευση, αποχέτευση, ρεύμα, τηλέφωνο κλπ.) όσο και με τις ιδιαιτερότητες που αυτή παρουσιάζει (αντιμετώπιση των τουριστών από τους κατοίκους, όριο αντοχής του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος κλπ).

5.6. Ο θεσμός των ΠΟΤΑ (Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης)

Ο θεσμός των ΠΟΤΑ εντάσσεται στον Αναπτυξιακό Νόμο 2234/94, κατόπιν πρότασης του ΕΟΤ, την οποία αποδέχθηκε το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Πρόκειται για περιοχές, στις οποίες υπάρχει η δυνατότητα για ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη, αλλά οι ίδιες δεν διαθέτουν την κατάλληλη τουριστική υποδομή. Στις περιοχές αυτές προβλέπεται η εγκατάσταση ξενοδοχειακών μονάδων υψηλών κατηγοριών, καθώς και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών του τουριστικού τομέα, που θα στοχεύουν στην προσέλκυση υψηλού επιπέδου τουριστών. Σε γενικές γραμμές, οι βασικές αρχές που διέπουν τον θεσμό αυτό είναι οι εξής :

- ⇒ Αφορά τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές.
- ⇒ Στοχεύει στην προσφορά ολοκληρωμένου τουριστικού προϊόντος.
- ⇒ Αποτελεί ήπια παρέμβαση στο χώρο.
- ⇒ Απευθύνεται σε ιδιωτικές εκτάσεις, κατ' ελάχιστο 800 στρέμματα.
- ⇒ Η επένδυση, όπως ορίζεται από την προκήρυξη, πρέπει να είναι τουλάχιστον 20 δις δρχ.

Οι περιοχές αυτές, δεν είναι στην ουσία τίποτα περισσότερο από ζώνες ειδικής τουριστικής ανάπτυξης, με ξενοδοχεία, εστιατόρια, καταστήματα, κέντρα διασκέδασης, μαρίνες, γκολφ και συνεδριακά κέντρα, σύμφωνα με τα πρότυπα των αντίστοιχων τουριστικών συγκροτημάτων του εξωτερικού, όπως για παράδειγμα η Κόστα Εσμεράλντα στη Σαρδηνία (*Οικονομική Επιλογή, Ιούλιος 1995*). Αυτό το μοντέλο ανάπτυξης προβλέπεται να λειτουργεί συμπληρωματικά με την ήδη υπάρχουσα τουριστική βιομηχανία, προσφέροντας μία εναλλακτική λύση ποιότητας και διευρύνοντας την τουριστική προσφορά της χώρας μας. Σε μικρότερη κλίμακα, ανάλογα μοντέλα ανάπτυξης είναι ήδη γνωστά με τη μορφή τουριστικών χωριών.

Η δημιουργία ΠΟΤΑ έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί στοχεύει κυρίως στην προσέλκυση υψηλού επιπέδου τουριστών, αλλά λόγω της γραφειοκρατικής διαδικασίας έγκρισής τους και των δεσμευτικών περιορισμών του θεσμικού πλαισίου που τους διέπει, απωθείται η επενδυτική δράση των ενδιαφερομένων επιχειρηματιών. Παρόλ' αυτά, στα πλαίσια του επιχειρησιακού προγράμματος "Τουρισμός - Πολιτισμός" (Β' ΚΠΣ, Μέτρο 1.4), έχει δεσμευθεί, για ένα έργο που ακόμη δεν έχει ξεκινήσει, ένα ιδιαίτερα μεγάλο χρηματικό ποσό, το οποίο θα οδηγηθεί για την κατασκευή μιας και μόνο επένδυσης, της **ΠΟΤΑ Μεσσηνίας**. Επιπλέον, προωθούνται από τον ΕΟΤ τρεις ακόμη ΠΟΤΑ σε ιδιόκτητες εκτάσεις του, στο Αφάντου Ρόδου, στην Ανάβυσσο Αττικής και στο Παλιούρι Χαλκιδικής.

6. Πιλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου

6.1. Γενικά

Το νησί της Σκοπέλου, σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του ελληνικού νησιώτικου χώρου μεσαίας τουριστικής ανάπτυξης, όπου το στοιχείο της εξαιρετικής φυσικής και πολιτιστικής του κληρονομιάς, κατορθώνει σήμερα και διατηρείται σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτο. Το σπουδαίο αυτό συγκριτικό πλεονέκτημα που χαρακτηρίζει το νησί, στοιχείο που από μόνο του συνιστά ένα ισχυρό και ανταγωνιστικό τουριστικό προϊόν, θα πρέπει όχι μόνο να προστατευθεί από μία μελλοντική ανεξέλεγκτη τουριστικοποίηση της περιοχής, αλλά και να αποτελέσει ταυτόχρονα αφορμή για την εφαρμογή ενός μακροχρόνιου σχεδιασμού, ο οποίος θα εντάσσεται στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η αντίληψη αυτή υιοθετείται και από την εργασία αυτή, στην οποία γίνεται μία προσπάθεια να εφαρμοστούν οι αρχές που διέπουν τον βιώσιμο τουρισμό στην περίπτωση της Σκοπέλου.

6.2. Στρατηγική και Στόχοι

Βάσει των θεωρητικών προσεγγίσεων του σχεδιασμού βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που προηγήθηκαν, η βασική στρατηγική που πιστεύεται ότι θα πρέπει να ακολουθηθεί, αφορά την τουριστική ανάπτυξη της Σκοπέλου και γενικότερα της ευρύτερης περιοχής των Βορείων Σποράδων, η οποία θα βασίζεται στην **προστασία, διατήρηση και αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και στη διαφοροποίηση και ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.**

Οι επιμέρους στόχοι που τίθενται και εντάσσονται στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής, όπως προκύπτουν από την μελέτη των πλεονεκτημάτων αλλά και των αδυναμιών του νησιού και εντοπίζονται στους Πίνακες Ανάλυσης SWOT, συμφωνούν εν μέρει με τους

στόχους της εθνικής τουριστικής πολιτικής που αναφέρθηκαν παραπάνω και έχουν ως εξής :

- ⇒ **Προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.** Ο καθορισμός και η σωστή διαχείριση των βασικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων του νησιού της Σκοπέλου, θα πρέπει να αποτελέσει την πρώτη προτεραιότητα για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, τόσο για το ίδιο το νησί όσο και για την ευρύτερη περιοχή μελέτης, καθώς η μελλοντική τουριστική ζήτηση εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το ποσοστό υλοποίησης του στόχου αυτού. Για το λόγο αυτό, προτείνεται η θεσμοθέτηση και η απόλυτη εφαρμογή ζωνών προστασίας και ελέγχου, εντός των οποίων θα ισχύουν αυστηροί περιορισμοί για την πάταξη της αυθαίρετης δόμησης και θα ορίζονται οι κατευθυντήριες γραμμές της τουριστικής δραστηριότητας (βλ. παρακάτω : *Σχεδιασμός Χρήσεων Γης και Οριοθέτηση Ζωνών Προστασίας*). Παράλληλα, υπολογίζεται ένας ενδεικτικός αριθμός τουριστών, ο οποίος θα μπορούσε κατά προσέγγιση να αποτελέσει τη ΦΤΙ για το νησί (βλ. παρακάτω : *Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα*).
- ⇒ **Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.** Η έντονη εποχικότητα της τουριστικής κίνησης που διακρίνει το νησί της Σκοπέλου, όπως και τα περισσότερα ελληνικά νησιά, αποτελεί και το βασικότερο πρόβλημα, τόσο για τους ίδιους τους κατοίκους όσο και για το φυσικό περιβάλλον, το οποίο επιβαρύνεται σημαντικά από ένα τέτοιο μαζικό τουριστικό κύμα. Αν και το νησί σε όλη του την έκταση διαθέτει ιδανικές περιοχές, στις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί ποιοτική τουριστική δραστηριότητα χωρίς βέβαια να βλάπτεται το περιβάλλον (βλ. παρακάτω : *Σχεδιασμός Χρήσεων Γης και Οριοθέτηση Ζωνών Προστασίας, Οριοθέτηση τουριστικής ζώνης στην περιοχή Έλιος*), ο κύριος όγκος των τουριστών συγκεντρώνεται στην Χώρα με τα γνωστά αρνητικά αποτελέσματα. Επιπλέον, υπάρχουν οι δυνατότητες προώθησης εναλλακτικών μορφών τουρισμού, οι οποίες είναι σε θέση να προσελκύσουν σημαντικό αριθμό τουριστών και σε άλλους μήνες, μη τουριστικής αιχμής (βλ. παρακάτω : *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*). Γενικά, η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, δηλαδή η αύξηση του αριθμού των τουριστών στους μήνες μη τουριστικής αιχμής (ως γνωστόν, η τουριστική

αιχμή εκδηλώνεται από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο και κορυφώνεται την περίοδο 20 Ιουλίου - 20 Αυγούστου), θα οδηγήσει σε μία περισσότερο ορθολογική λειτουργία των τουριστικών καταλυμάτων του νησιού.

⇒ **ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών καταλυμάτων.** Η μέχρι σήμερα καθολική παρουσία του μαζικού μοντέλου τουρισμού στο νησί της Σκοπέλου, έχει οδηγήσει τους κατοίκους του να εξαρτώνται αποκλειστικά (επαγγελματικά) από την ποσότητα των τουριστών που θα επισκεφθούν το νησί, η οποία βέβαια μεταφράζεται σε αύξηση των εισοδημάτων τους. Έτσι όμως, εκτός από την περιβαλλοντική και κοινωνική επιβάρυνση που δέχεται κάθε καλοκαίρι το νησί, παρατηρούνται και σημαντικά προβλήματα σχετικά με τη λειτουργία των τουριστικών καταλυμάτων, λόγω μεγάλου τουριστικού φόρτου. Η ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών καταλυμάτων (δημιουργία καταλυμάτων παροχής υψηλού επιπέδου υπηρεσιών) στοχεύει στην προσέλκυση υψηλού εισοδήματος τουριστών, οι οποίοι όχι μόνο θα ενισχύσουν τα εισοδήματα των κατοίκων, αλλά και δεν θα φορτίσουν την περιοχή με προβλήματα που επιφέρει ο μαζικός τουρισμός.

⇒ **εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση στον τουρισμό.** Οι απασχολούμενοι στον τουρισμό οφείλουν να εκπαιδεύονται επαγγελματικά και να ενημερώνονται διαρκώς, σχετικά με τις νέες προδιαγραφόμενες τάσεις της τουριστικής δραστηριότητας, όπως αυτές παρουσιάζονται στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης. Με τον τρόπο αυτό θα αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα και η γνώση πάνω στις αξίες του τουρισμού από κοινωνική, πολιτιστική, θρησκευτική, μορφωτική και πολιτική άποψη. Συνεπώς, προτείνεται η ένταξη των τουριστικών μονάδων σε προγράμματα επιμόρφωσης του προσωπικού τους, κυρίως σε θέματα management, κατάρτισης στελεχών τμήματος υποδοχής, φαγητού κλπ., όπως και η ενίσχυση της επαγγελματικής κατάρτισης με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του κλάδου (βλ. παρακάτω : *Κατάρτιση - Εκπαίδευση*).

6.3. Προτάσεις

6.3.1. Βασικό Πλαίσιο Δράσεων και Προτάσεων για τη Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη του νησιού

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση του συγκεκριμένου πλαισίου δράσεων και προτάσεων, στο οποίο μας οδηγούν να εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας οι παραπάνω στόχοι προτεραιότητας, θα ήταν σκόπιμο να αναφερθούμε στο γενικότερο πλαίσιο ένταξής τους και στις κατευθύνσεις που επιλέγονται να δοθούν μέσα από την εργασία αυτή.

Όπως περιγράφηκε αναλυτικά σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλ. παραπάνω : *Η Τουριστική Κίνηση*), ο αριθμός των 29.072 συνολικά τουριστών που επισκέφθηκαν το νησί της Σκοπέλου για το 1997, σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα (με βάση τον αριθμό αφίξεων ανά έτος, διαπιστώνουμε ότι η Σκόπελος ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τους ρυθμούς μεταβολής που σημειώνονται σε επίπεδο χώρας), τις εκτιμήσεις των αρμόδιων τοπικών φορέων (*Δημαρχείο Σκοπέλου, Δημοτική Επιχείρηση Τουριστικής Ανάπτυξης Σκοπέλου*) και τη γενικότερη αναμενόμενη αύξηση της ζήτησης σε εθνικό επίπεδο που αναμένεται για τα επόμενα χρόνια (βλ. παραπάνω : *Τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα & Τουριστική ζήτηση*), δείχνει να αυξάνεται σταθερά ανά έτος, αναμένοντας για το 2001 να φθάσει (και ενδεχομένως να ξεπεράσει) τους 40.000 περίπου τουρίστες. Οι επιπλέον αυτοί τουρίστες, που προβλέπεται να επισκεφθούν σταδιακά το νησί μέχρι το 2001, αναμένεται να είναι κατά το μεγαλύτερο ποσοστό τους μαζικός τουρισμός, ο οποίος θα ενισχύσει τον περιβαλλοντικό και τον κοινωνικό φόρτο, οδηγώντας προς μία τουριστική ανάπτυξη (όμοιας με εκείνη της κορεσμένης τουριστικά Σκιάθου), η οποία έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης. Αυτή η συνεχής αύξηση των τουριστών (10% περίπου ανά έτος), η οποία βέβαια είναι δύσκολο, αλλά ταυτόχρονα και μη επιθυμητό από οικονομική άποψη, να ανακοπεί, θα ήταν προτιμότερο αν μπορούσε να μετατραπεί (σταδιακά) από μαζικής μορφής τουρισμός, σε τουρισμό υψηλού εισοδήματος τουριστών (ποιοτικός τουρισμός). Είναι γεγονός, ότι οι υψηλού εισοδήματος τουρίστες, εκτός του ότι κατά την

πλειοψηφία τους προτιμούν να επισκέπτονται για τις διακοπές τους τουριστικούς προορισμούς, στους οποίους η τουριστική δραστηριότητα δεν έχει αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό (η Σκόπελος είναι τέτοιος τουριστικός προορισμός μεσαίας τουριστικής ανάπτυξης), δεν υποβαθμίζουν το περιβάλλον όπως ο μαζικός τουρισμός, ενώ παράλληλα συνεισφέρουν κατά πολύ περισσότερο στην αύξηση των εισοδημάτων των κατοίκων.

Η σταδιακή αυτή μετατροπή μπορεί να επιτευχθεί με ενέργειες που αποσκοπούν, αφενός μεν, στην ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη του νησιού (αποσυμφόρηση της Χώρας), και αφετέρου δε, τόσο στην αναδιάρθρωση του τουριστικού προϊόντος (προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού εξειδικευμένου ενδιαφέροντος) όσο και στην ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών καταλυμάτων (περισσότερες μονάδες ΑΑ΄ και Α΄ Κατηγορίας, με πάνω από 100 κλίνες η καθεμία).

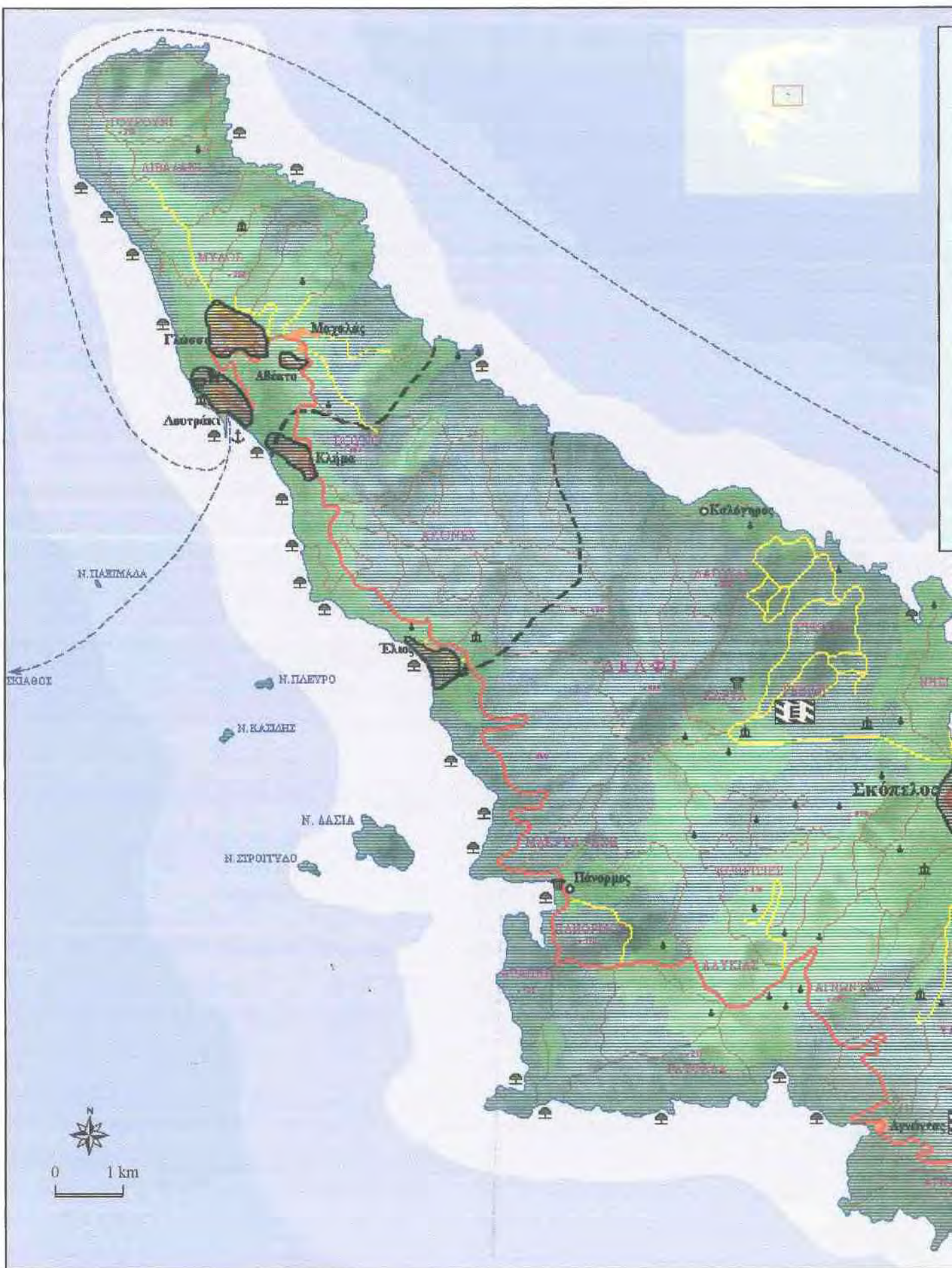
Τέλος, ο τουρισμός, όπως επανειλημμένα έχει τονιστεί, αποτελεί το σημαντικότερο έσοδο για τους κατοίκους του νησιού, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να ανταγωνίζεται ή να υποκαθιστά άλλες παραγωγικές δραστηριότητες. Αντιθέτως, θα πρέπει να συνυπάρχει με αυτές, αφενός μεν, επειδή παραμένει ως εποχιακή απασχόληση για τους κατοίκους και αφετέρου δε, επειδή ελέγχεται κατά μεγάλο ποσοστό από τις οικονομικές επιδιώξεις ξένων ΤΟs, οι αποφάσεις των οποίων είναι ανεξάρτητες από τις εθνικές προσδοκίες. Η στροφή αυτή που επιδιώκεται να γίνει, μέσω της ποιοτικής αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος του νησιού, πιστεύεται ότι θα βοηθήσει τους κατοίκους να απασχοληθούν και σε άλλες δραστηριότητες που σήμερα τείνουν να εγκαταλειφθούν, όπως η γεωργική παραγωγή, τα παραδοσιακά επαγγέλματα, η κτηνοτροφία, η αλιεία κλπ., οι οποίες σήμερα θυσιάζονται προς όφελος του μαζικού τουρισμού.

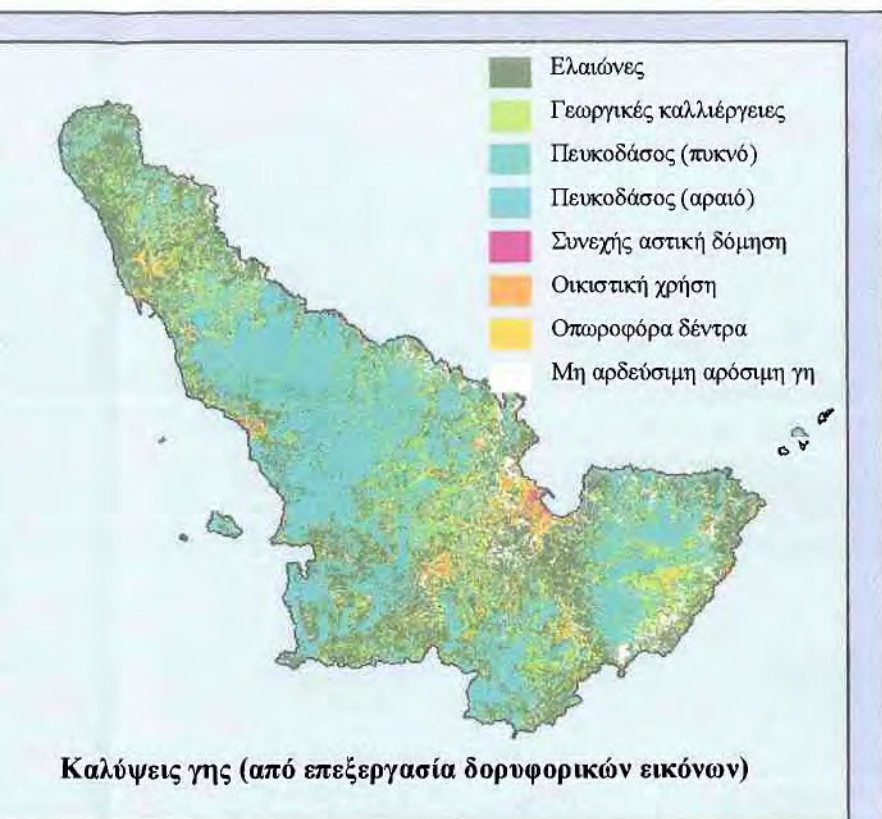
Σύμφωνα με τα παραπάνω, η εφαρμογή του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης στο νησί της Σκοπέλου, πιστεύεται ότι θα πρέπει να περιλαμβάνει τα εξής :

Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα (ΦΤΙ). Ας υποθέσουμε ότι από τα 67χλμ. που είναι η ακτογραμμή του νησιού της Σκοπέλου, τα 4χλμ. αντιστοιχούν (κατά μήκος) σε αμμόδεις ακτές, οι οποίες είναι ικανές να υποδεχθούν συγκεκριμένο αριθμό τουριστών (γνωστές ή λιγότερο γνωστές και προσπελάσιμες παραλίες του νησιού, βλ. παραπάνω : Ακτές -

Παραλίες). Επίσης, ας υποθέσουμε ένα μέσο πλάτος για την κάθε ακτή 15μ., στο οποίο μπορεί με άνεση να ξαπλώσει ο κάθε τουρίστας και να απολαύσει ευχάριστα το μπάνιο του. Έτσι, δημιουργείται μία έκταση 60χλμ.² αξιοποιημένης ή μη αξιοποιημένης παραλίας (όσον αφορά την αντίστοιχη υποδομή), διαθέσιμης για την υποδοχή τουριστών. Αν στη συνέχεια αναλογιστούμε ότι κάθε τουρίστας χρειάζεται μία έκταση 4μ.² περίπου, προκύπτει, πολύ χοντρικά, ένας αριθμός **15.000 τουριστών**, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει και το ανώτατο φυσικό όριο τουριστών που είναι σε θέση να δεχθεί σήμερα το νησί σε μία ημέρα τουριστικής αιχμής (ΦΤΙ). Σύμφωνα με αυτόν τον απλό υπολογισμό, διαπιστώνουμε ότι **το νησί σήμερα δέχεται ακριβώς τον μέγιστο αριθμό τουριστών που του επιτρέπουν τα φυσικά του όρια** (σε σύγκριση με τους 15.000 τουρίστες που μπορεί να υπάρχουν σήμερα στο νησί σε μία ημέρα τουριστικής αιχμής, βλ. και παραπάνω : *Τουριστική Κίνηση*). Καταλαβαίνουμε λοιπόν πόσο μεγάλη ανάγκη υπάρχει για μελλοντική σταδιακή μετατροπή του αναμενόμενου αριθμού τουριστών στο νησί σε ποιοτικό τουρισμό, γεγονός που θα του επιτρέψει να κατευθύνει την τουριστική δραστηριότητα σε συγκεκριμένες περιοχές, χωρίς να παρατηρηθεί άμεση αλλοίωση στο περιβάλλον. Επιπλέον, η ενέργεια αυτή θα ωφελήσει και τους κατοίκους του νησιού, αρκεί βέβαια οι ίδιοι, μέσα από ειδικά σεμινάρια ενημέρωσης που προβλέπονται να γίνουν, να συνειδητοποιήσουν ότι έτσι θα βελτιωθεί το επίπεδο ποιότητας ζωής και θα αυξηθούν τα εισοδήματά τους (κοινωνική και οικονομική ωφέλεια).

Σχεδιασμός Χρήσεων Γης και Οριοθέτηση Ζωνών Προστασίας. Από μία πρώτη σύγκριση μεταξύ του Χάρτη 6.1 με τις χρήσεις γης του νησιού, όπως αυτές παρουσιάζονται στην EXM Προστασίας Πηλίου και Βορείων Σποράδων, και του Χάρτη που επισυνάπτεται σε αυτόν με τις καλύψεις γης, όπως αυτές προκύπτουν από την επεξεργασία δορυφορικών εικόνων (για το έτος 1986), μπορούμε εύκολα να διακρίνουμε πόσο πρόχειρα και με πόση γενικότητα είναι καθορισμένες οι πρώτες σε όλη την έκταση του νησιού. Επιπλέον, όσον αφορά πάντα τις χρήσεις γης, διαπιστώνεται ότι δεν γίνεται διαχωρισμός μεταξύ της δασικής έκτασης και των βοσκοτόπων (θαμνώδεις εκτάσεις - υποβαθμισμένες δασικές περιοχές), ενώ ιδιαίτερη αίσθηση προκαλεί το γεγονός, ότι μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει νεότερος σχεδιασμός χρήσεων γης για το νησί της Σκοπέλου. Σημειώνεται ότι, οι εκτάσεις του νησιού που

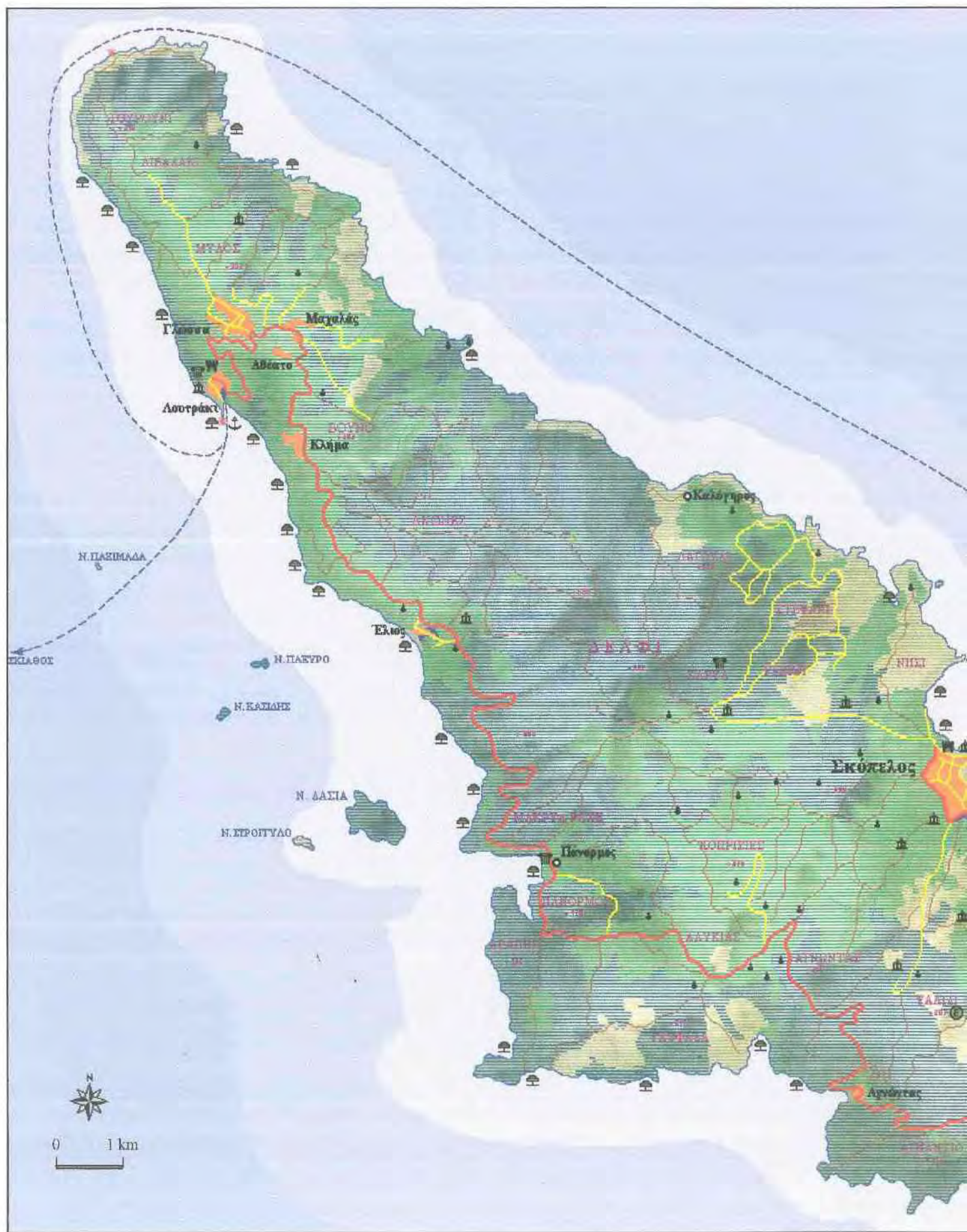
ΥΠΟΜΝΗΜΑ	
	Οικιστική χρήση
	Οικισμός χωρίς όριο
	Πρώην όριο Ο.Τ.Α.
	Επαρχιακός δρόμος
	Αγροτικός δρόμος
	Μονοπάτι
	Γραμμή πλοίων
	Λιμάνι
	Μοναστήρι
	Μονή
	Κάστρο
	Αρχαιολογικός χώρος
	Ακτή
	Οικιστική χρήση Ε.Χ.Μ.
	Επέκταση οικιστικής χρήσης
	Γεωργική γη
	Δάσος
	Μεταλλείο, Λατομείο κλπ.
	Όριο οικιστικής χρήσης
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ	
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ	
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	
Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης :	
Πιλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου	
Χάρτης 6.1	Βασικές Χρήσεις Γης βάσει της Ε.Χ.Μ. Προστασίας Πηλίου και Β. Σποράδων
Πατούης Κων/νος	
επιβλέποντες καθηγητές :	
Οικονόμου Δημήτρης	
Χριστοπούλου Ολγα	
Βόλος, Φεβρουάριος 1999	

χαρακτηρίζονται ως βοσκότοποι, είναι δάση και δασικές εκτάσεις, που ανήκουν στη δημοτική αρχή, όπως και σε ιδιώτες ή στο Δημόσιο. Το γεγονός αυτό, κάνει επιτακτική την ανάγκη άμεσης σύνταξης κτηματολογίου σε όλη την έκταση του νησιού, με σκοπό να μην καταστραφεί παντελώς ολόκληρη η δασική του έκταση. Επίσης, στον Χάρτη που προκύπτει από την επεξεργασία δορυφορικών εικόνων, μπορούμε να διακρίνουμε, κυρίως στα νοτιοανατολικά της Χώρας, τον μεγάλο αριθμό *Καλυβιών* (βλ. παραπάνω : *Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική Οικισμών*), τα οποία εντοπίζονται ως οικιστική χρήση.

Δεδομένου ότι ο σωστός σχεδιασμός χρήσεων γης είναι απαραίτητο εργαλείο όχι μόνο για την υλοποίηση των στόχων στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και για κάθε ενέργεια που προϋποθέτει χωροταξικό σχεδιασμό, επιχειρείται στο σημείο αυτό να γίνει χαρτογράφηση των χρήσεων γης του νησιού, χρησιμοποιώντας : τον 1: 50.000 Χάρτη της Σκοπέλου της ΓΥΣ (2 φύλλα), τον Ορθοφωτοχάρτη του νησιού από το Δασαρχείο Σκοπέλου και σύγχρονους τουριστικούς οδηγούς που αφορούν όλη την έκταση του νησιού (βλ. *Χάρτη 6.2*).

Με σκοπό τη διαφύλαξη της φυσικής κληρονομιάς και τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας, στο πλαίσιο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, προτείνεται η θεσμοθέτηση της ΖΟΕ που καθορίζεται από την EXM Προστασίας Πηλίου και Βορείων Σποράδων, η οποία εκπονήθηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ το 1987, βάσει του Ν. 1337/83. Η παραπάνω ΖΟΕ περιλαμβάνει την ευρύτερη περιοχή του Πηλίου, καθώς και όλο το νησιωτικό χώρο που ανήκει στις Βόρειες Σποράδες. Δεν περιλαμβάνονται στο όριο αυτό οι περιοχές που υπάγονται στο ΠΣ Βόλου και αυτές που το περικλείουν, οι οποίες ήδη προστατεύονται από θεσμοθετημένη ΖΟΕ (βλ. παραπάνω : *Ζώνες Προστασίας Περιβάλλοντος*). Εντός της προτεινόμενης ΖΟΕ και ειδικότερα για το νησί της Σκοπέλου, προτείνεται η οριοθέτηση 7 διαφορετικού τύπου Ζωνών βάσει του Ν. 1650/86, οι οποίες περιγράφονται παρακάτω (βλ. *Χάρτη 6.3*) :

Στη **Ζώνη 1** και σε συμφωνία με τις Ζώνες Α3α και Α3β που προβλέπονται από την EXM Πηλίου και Βορείων Σποράδων (βλ. παραπάνω : *Ζώνες Προστασίας Περιβάλλοντος*) προτείνονται τα εξής :

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Οικισμός χωρίς όριο
- Επαρχιακός δρόμος
- Αγροτικός δρόμος
- Μονοπάτι
- Γραμμή πλοίων
- Λιμάνι
- Μοναστήρι
- Μονή
- Κάστρο
- Αρχαιολογικός χώρος
- Ακτή
- Φάρος
- Ελικοδρόμιο
- Σπήλαιο

- Οικιστική χρήση
- Επέκταση οικιστικής χρήσης
- Δάσος και δασικές εκτάσεις
- Γεωργικές καλλιέργειες
- Θαμνώδεις εκτάσεις

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης :
Πιλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου

Χάρτης 6.2

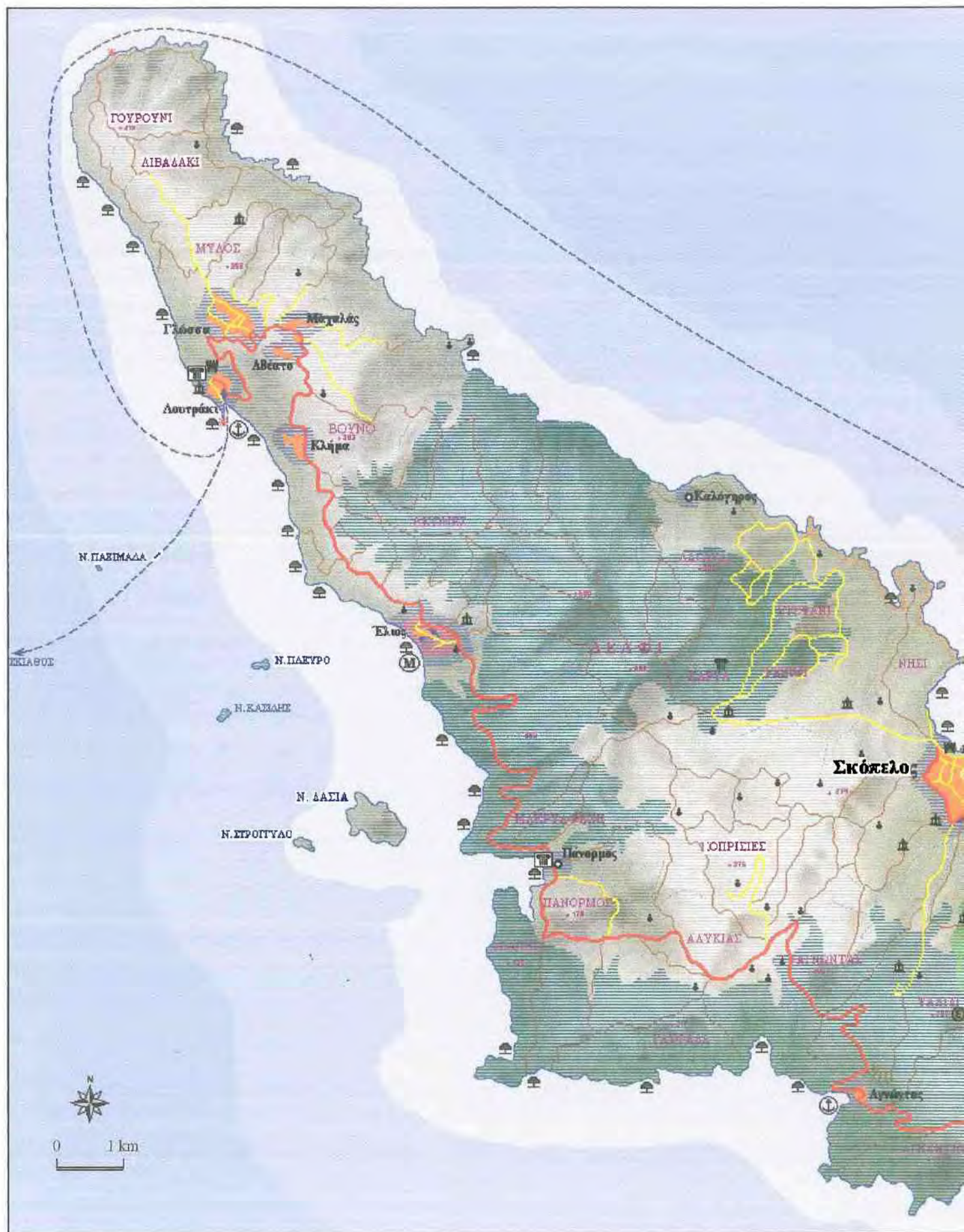
Προτεινόμενες Χρήσεις Γης Νήσου
Σκοπέλου

Πατσης Κων/νος

επιβλέποντες καθηγητές :

Οικονόμου Δημήτρης
Χριστοπούλου Όλγα

Βόλος, Φεβρουάριος 1999

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Οικιστική χρήση
- Οικισμός χωρίς όριο
- Επαρχιακός δρόμος
- Αγροτικός δρόμος
- Μονοπάτι
- Γραμμή πλοίων
- Λιμάνι
- Μοναστήρι
- Μονή
- Κάστρο
- Αρχαιολογικός χώρος
- Ακτή
- Φάρος
- Ελικοδρόμιο
- Σπήλαιο

- Προτεινόμενη δημιουργία μαρίνας
- Προτεινόμενη αναβάθμιση λιμανιού
- Προτεινόμενη ανάδειξη αρχαιολογικού χώρου
- Ζώνη 1
- Ζώνη 2
- Ζώνη 3
- Ζώνη 4
- Ζώνη 5
- Ζώνη 6
- Ζώνη 7
- Επέκταση οικιστικής χρήσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης :

Πιλοτική Εφαρμογή στο νησί της Σκοπέλου

Χάρτης 6.3

Προτεινόμενος Σχεδιασμός
Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης
Νήσου Σκοπέλου

Πατσηςς Κων/νος

επβλέποντες καθηγητές :

Οικονόμου Δημήτρης
Χριστοπούλου Ολγα

Βόλος, Φεβρουάριος 1999

- 1) Οριοθέτηση της δασικής έκτασης της χαλεπίου πεύκης στο κέντρο του νησιού, με σκοπό την προστασία του μοναδικού φυσικού πλούτου που προσφέρει, αποτελώντας το σημαντικότερο ίσως συγκριτικό πλεονέκτημα του νησιού.
- 2) Οριοθέτηση των παράκτιων δασικών εκτάσεων στις ευρύτερες περιοχές του Αγνώντα και του Πανόρμου.

Στόχος της ζωνών αυτών είναι να προστατευθεί ο κυριότερος όγκος του αξιόλογου πευκοδάσους του νησιού, τόσο από φυσικές αιτίες υποβάθμισης, όσο και από ανθρώπινες ενέργειες, επεμβάσεις και δραστηριότητες. Εντός της ζώνης επιτρέπονται τα εξής : κατοικία, η άσκηση δραστηριοτήτων που αφορούν την προστασία των δασικών εκτάσεων και η διαμόρφωση χώρων με εγκαταστάσεις αναψυχής. Κατώτερο όριο κατάτμησης και αρτιότητας ορίζονται τα 20 στρέμματα, ενώ για τους υπόλοιπους όρους δόμησης ισχύουν οι διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης, όπως έχουν (βλ. παραπάνω : *Εκτός Σχεδίου Δόμησης*).

Στη **Ζώνη 2** και σε συμφωνία με τη Ζώνη B3 που προβλέπεται από την EXM Πηλίου και Βορείων Σποράδων (βλ. παραπάνω : *Ζώνες Προστασίας Περιβάλλοντος*) προτείνεται το εξής :

- 1) Οριοθέτηση του ανατολικού τμήματος του νησιού, στην ευρύτερη περιοχή του όρους *Παλούκι*.

Στόχος της ζώνης αυτής, η οποία περιλαμβάνει έκταση ανάμικτου δάσους και γεωργικών χρήσεων, είναι να προστατευθεί το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση, που είναι δυνατόν να μεταβάλλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του. Για τα δασικά τμήματα της ζώνης, ισχύουν όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για τη Ζώνη 1. Όσον αφορά τα μη δασικά τμήματα της ζώνης, επιτρέπονται οι εξής χρήσεις : κατοικία, εγκαταστάσεις γεωργικών εκμεταλλεύσεων (βοηθητικά κτίρια, αποθήκες και δεξαμενές), αντλητικές εγκαταστάσεις, υδατοδεξαμενές, φρέατα, θερμοκήπια και εγκαταστάσεις αναψυχής. Επιπλέον, κατώτερο όριο κατάτμησης και αρτιότητας για τις μη δασικές εκτάσεις ορίζονται τα 6 στρέμματα, ενώ για τους υπόλοιπους όρους δόμησης ισχύουν οι διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης, όπως έχουν (βλ. παραπάνω : *Εκτός Σχεδίου Δόμησης*).

Στη **Ζώνη 3** και σε συμφωνία με τη Ζώνη Γ6 που προβλέπεται από την EXM Πηλίου και Βορείων Σποράδων (βλ. παραπάνω : *Ζώνες Προστασίας Περιβάλλοντος*) προτείνεται το εξής :

1) Οριοθέτηση της ευρύτερης περιοχής του Σταφύλου.

Στόχος της ζώνης αυτής, η οποία περιλαμβάνει έκταση με εντατικές και παραδοσιακές γεωργικές καλλιέργειες (γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας), είναι να προστατευθεί η γεωργική γη από ανταγωνιστικές οικονομικά δραστηριότητες, που θα οδηγήσουν στην υποβάθμιση των δυνατοτήτων της για παραγωγή. Εντός της ζώνης επιτρέπονται οι εξής χρήσεις : κατοικία, εγκαταστάσεις γεωργικών εκμεταλλεύσεων (βοηθητικά κτίρια, αποθήκες, και δεξαμενές), αντλητικές εγκαταστάσεις, υδατοδεξαμενές, φρέατα, θερμοκήπια και εγκαταστάσεις αναψυχής. Σχετικά με τους όρους δόμησης ορίζονται : κατώτερο όριο κατάτμησης και αρτιότητας τα 10 στρέμματα, μέγιστος αριθμός ορόφων των κατοικιών οι δύο (2) και των γεωργικών αποθηκών ο ένας (1), ενώ για τους υπόλοιπους όρους δόμησης ισχύουν οι διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης, όπως έχουν (βλ. παραπάνω : *Εκτός Σχεδίου Δόμηση*).

Στη **Ζώνη 4** προτείνεται το εξής :

1) Οριοθέτηση τουριστικής ζώνης στην περιοχή Έλιος και παροχή κινήτρων στο επενδυτικό ενδιαφέρον των ντόπιων κυρίως επιχειρηματιών (ξενοδόχων), να έχουν αυτοί τον πρώτο λόγο στη δημιουργία ενός σημαντικού τουριστικού πόλου έλξης υψηλού εισοδήματος τουριστών στην περιοχή αυτή, με σκοπό την ποιοτική διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος του νησιού. Εντός της ζώνης αυτής, θα υπάρχει η δυνατότητα ανάπτυξης μιας ολοκληρωμένης τουριστικής δραστηριότητας, στο πλαίσιο των προδιαγραφών των ΠΟΤΑ (βλ. παραπάνω : *Ο θεσμός των ΠΟΤΑ*), η οποία όμως θα εντάσσεται απόλυτα στη λαϊκή αρχιτεκτονική του νησιού.

Στόχος της ζώνης αυτής είναι να συντελέσει στη δημιουργία μιας περισσότερο ισόρροπης τουριστικής ανάπτυξης στο νησί, γεγονός που θα επιτρέψει την “ανακούφιση” της Χώρας, όσον αφορά τον τουριστικό φόρτο, χωρίς βέβαια η ίδια να πάψει να αποτελεί το σημαντικότερο τουριστικό κέντρο του νησιού. Επιπλέον, με την οριοθέτηση της παραπάνω τουριστικής ζώνης, περιορίζεται η τουριστική δραστηριότητα σε συγκεκριμένη περιοχή και

δε διασπείρεται ανεξέλεγκτα σε όλη την έκταση του νησιού. Οι αντίστοιχοι όροι και περιορισμοί δόμησης που θα ισχύσουν εντός της ζώνης, προτείνεται να καθοριστούν κατόπιν συνεννόησης της δημοτικής αρχής και της πολεοδομίας του νησιού, με σκοπό την απονομή κοινωνικής δικαιοσύνης στην περιοχή.

Στη **Ζώνη 5** προτείνονται τα εξής :

- 1) Οριοθέτηση περιαστικής ζώνης 200μ. γύρω από τους οικισμούς : Χώρα Σκοπέλου, Αγνώντας, Γλώσσα, Λουτράκι, Μαχαλάς - Αθέατο, Κλήμα και Μύλοι, με σκοπό τον έλεγχο της δόμησης γύρω από τα όριά τους. Επίσης, παρόμοια ζώνη 200μ. καθορίζεται και για τους οικισμούς : Πάνορμος, Στάφυλος και Καλόγηρος, για τους οποίους μολονότι δεν υπάρχει όριο οικισμού (απεικονίζονται σημειακά στον Χάρτη), η αναγκαιότητα ελέγχου της δόμησης σε αυτούς είναι εξίσου σημαντική με τους υπόλοιπους.
- 2) Οριοθέτηση παρόμοιας ζώνης 200μ. γύρω από την προτεινόμενη τουριστική ζώνη στο Έλιο, με στόχο την απαγόρευση της τουριστικής δραστηριότητας έξω από αυτή.

Εντός των ζωνών αυτών επιτρέπονται οι εξής χρήσεις : κατοικία, καταστήματα, εστιατόρια, κέντρα αναψυχής, καθώς και (μόνο για την πρώτη ζώνη) ξενοδοχεία ΑΑ ή Α Κατηγορίας. Επίσης, οι όροι και περιορισμοί δόμησης που θα ισχύουν, αφήνονται ως έχουν, σύμφωνα με τις διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης (βλ. παραπάνω : *Εκτός Σχεδίου Δόμησης*). Ειδικότερα για τη ζώνη γύρω από την προτεινόμενη τουριστική ζώνη στο Έλιο, απαγορεύεται κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα, με σκοπό την προστασία της κεντρικής δασικής έκτασης του νησιού, από τυχόν ανεπιθύμητη εξάπλωση της τουριστικής δραστηριότητας.

Στη **Ζώνη 6** προτείνεται το εξής :

- 1) Οριοθέτηση παράκτιας ζώνης 50μ. (χερσαία έκταση) κατά μήκος της ανατολικής ακτογραμμής του νησιού, με σκοπό την προστασία των σημαντικών βιοτόπων της μεσογειακής φώκιας (βλ. παραπάνω : *Η παρουσία της μεσογειακής φώκιας στη Σκόπελο*).

Στόχος της ζώνης αυτής είναι να διατηρηθεί η φυσικότητα του τοπίου, στο οποίο βρίσκεται καταφύγιο σήμερα ο απειλούμενος προς εξαφάνιση πληθυσμός της μεσογειακής φώκιας (*monachus monachus*). Στην έκταση αυτή, προβλέπεται απόλυτη προστασία του

περιβάλλοντος και απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα, με εξαίρεση τη διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών και εκτέλεση εργασιών, που αποσκοπούν στη διατήρηση του είδους. Επίσης, απαγορεύεται η κατάτμηση, ενώ η δόμηση επιτρέπεται μόνο για τα αναγκαία έργα προστασίας της μεσογειακής φώκιας.

Στη **Ζώνη 7** προτείνεται το εξής :

1) Οριοθέτηση της έκτασης του νησιού που απομένει κατόπιν τον καθορισμό των παραπάνω ζωνών.

Όσον αφορά τους όρους και τους περιορισμούς δόμησης που θα ισχύουν για τις περιοχές αυτές του νησιού, αφήνονται ως έχουν, σύμφωνα με τις διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης (βλ. παραπάνω : *Εκτός Σχεδίου Δόμηση*).

Τέλος, σχετικά με τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία, τα οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική φυσιογνωμία του νησιού (βλ. και παραπάνω : *Προστατευόμενοι Χώροι - Μνημεία*), προτείνεται η άμεση ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων Πανόρμου, Σταφύλου και Σελινούντας (Γλώσσας). Προτείνεται επίσης, ο καθορισμός γύρω από αυτούς ζώνης προστασίας 50μ., όπου για την κατασκευή, επισκευή ή επέκταση των κτιρίων των επιτρεπόμενων χρήσεων εντός αυτής, θα απαιτείται έγκριση από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Στον Χάρτη 6.3, οι περιοχές αυτές είναι πολύ μικρές εκτατικά και απεικονίζονται σημειακά, για να διακρίνονται εύκολα. Επιπλέον, προτείνεται η έκδοση τουριστικού αρχαιολογικού οδηγού του νησιού σε συνεργασία με την ΙΙ΄ Εφορία Αρχαιοτήτων, την Εφορία Νεωτέρων Μνημείων και την Ζ΄ Εφορία Βυζαντινών Μνημείων (*Δημαρχείο Σκοπέλου*).

Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Το νησί της Σκοπέλου προσφέρεται ιδιαίτερα για την ανάπτυξη διαφόρων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Αυτές που προτείνονται να προωθηθούν είναι οι εξής : 1) Ο **πολιτιστικός τουρισμός**, με επίκεντρο το Φωτογραφικό Κέντρο Σκοπέλου, το οποίο όπως προαναφέρθηκε διαθέτει σύγχρονο εξοπλισμό και είναι γνωστό διεθνώς για την πολιτιστική του δράση, σε συνδυασμό με το Λαογραφικό Μουσείο

Σκοπέλου, μπορούν να συντελέσουν στη δημιουργία ενός πολιτιστικού κέντρου στην πόλη της Σκοπέλου. 2) Ο **οικοτουρισμός** σε συνδυασμό με τον **αγροτουρισμό** και τον **περιπατητικό τουρισμό**, όπου θα μπορεί κανείς να θαυμάσει και να ζήσει από κοντά το μοναδικό φυσικό περιβάλλον του νησιού, είτε μέσα από τις μονοπατιακές διαδρομές, όπως αυτές εντοπίζονται και καταγράφονται χαρακτηριστικά στη “Μελέτη Μονοπατιακών και Πεζοπορικών Διαδρομών” (Ζόγκαρης - Βλάμη, 1997), είτε μέσα από την φιλοξενία των ντόπιων στις αγροτικές κατοικίες τους. Η δραστηριότητα αυτή προτείνεται να εφαρμοστεί κυρίως στην περιοχή της Γλώσσας, όπου θα μπορεί να συνδυαστεί με τις μονοπατιακές εκείνες διαδρομές, οι οποίες οδηγούν στο δασικό πλούτο του ορεινού όγκου του βουνού Δέλφι. 3) Ο **θαλάσσιος τουρισμός**, ο οποίος έχει τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης, τόσο όσον αφορά τις αθλητικές δραστηριότητες (yachting, ιστιοπλοΐα - Κύπελλο Ιστιοπλοΐας Βορείου Αιγαίου σε συνεργασία με τον Ν.Ο. Θεσσαλονίκης -, ιστιοσανίδα κλπ.), όσο και την γνωριμία με το εξαιρετικό φυσικό περιβάλλον του βυθού (καταδύσεις, υποβρύχιο ψάρεμα, φωτογράφιση του βυθού κλπ.). Το παράδειγμα της μοναδικής εξαιρετικά οργανωμένης παραλίας του νησιού, της Μηλιάς (στην περιοχή του Πανόρμου), όσον αφορά την ανάπτυξη τέτοιου τύπου δραστηριοτήτων, μπορούν να ακολουθήσουν επίσης οι παραλίες του Σταφύλου, του Έλιους και οι παραλίες που βρίσκονται στην Χώρα. Άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού που μπορούν να προωθηθούν στο νησί είναι ο **θρησκευτικός τουρισμός** (επισκέψεις στις εκκλησίες και τα μοναστήρια της Σκοπέλου και γνωριμία με την πλούσια πολιτιστική της παράδοση) και ο **τουρισμός υγείας** στην περιοχή της Γλώσσας (πρόταση του Δημάρχου Σκοπέλου κ. Περίσση, για δημιουργία κέντρου δαμασκηνοθεραπείας στη Γλώσσα, δεδομένου των θεραπευτικών ιδιοτήτων των ξινών δαμάσκηνων που ευδοκιμούν στην περιοχή).

Κατάρτιση - Εκπαίδευση. Προτείνεται η προώθηση προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης με έμφαση στις Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού. Τα προγράμματα αυτά θα περιλαμβάνουν κυρίως σεμιναριακού τύπου ενημέρωση, όπου θα αναλύονται έννοιες σχετικά με τις επαγγελματικές διεξόδους που θα προσφέρει ο Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης. Ως καταλληλότερος χώρος για την διεξαγωγή των σεμιναρίων αυτών επιλέγονται

οι οικισμοί της Γλώσσας και της Χώρας, ενώ η παρακολούθησή τους θα απευθύνεται σε όλους τους κατοίκους του νησιού και ιδιαίτερα σε αυτούς που απασχολούνται στον τουρισμό. Συγκεκριμένα, γι' αυτούς που απασχολούνται σε τουριστικά καταλύματα, προτείνεται η ενίσχυση της ειδικής εκπαίδευσής τους, η οποία θα αφορά την παραδοσιακή ελληνική φιλοξενία και ειδικότερα θέματα ταχύτητας εξυπηρέτησης, καλής συμπεριφοράς, καθαριότητας σε δωμάτια, εστιατόρια, χώρους υγιεινής κλπ., καθώς και θέματα επικοινωνίας με τον ξένο τουρίστα.

Τουριστική Προβολή. Προτείνεται η έκδοση από τον ΕΟΤ Θεσσαλίας τουριστικού οδηγού για τα νησιά των Β. Σποράδων, προβολή τους με αφίσες και λοιπό διαφημιστικό υλικό, δημοσιεύματα στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο κάθε χώρας στόχου, προβολή τηλεοπτικών spots, συμμετοχή σε διεθνείς εκθέσεις, καθιέρωση σήματος περιοχής, ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού να φιλοξενήσει ΤΟs από το εξωτερικό (*Δημαρχείο Σκοπέλου, Προτάσεις Επιμελητηρίου Μαγνησίας, 26/5/1998*). Η προσπάθεια να προβληθούν όλες οι τουριστικές περιοχές συνολικά της περιφέρειας Θεσσαλίας (όπως φυσικά και της Σκοπέλου), που έχει ξεκινήσει μέσα από το ΠΕΠ 1994 - 1999, με την έκδοση τουριστικών οδηγών ανά περιοχή, τη διαφήμιση από τα ΜΜΕ και του Internet, χαρακτηρίζεται μεν καλή, αλλά ταυτόχρονα πολύ περιορισμένη. Επίσης, προτείνεται η ουσιαστικότερη πληροφόρηση των επισκεπτών, τόσο για τα φυσικά και πολιτιστικά ενδιαφέροντα όσο και για τις διαδρομές περιήγησης του νησιού.

Γενικότερες Προτάσεις. 1) Προτείνεται να αναδειχθεί η πόλη της Σκοπέλου σε κέντρο της περιοχής των Βορείων Σποράδων, με τη δημιουργία νέων υπηρεσιών και τη βελτίωση των υφιστάμενων (κυρίως όσον αφορά την εκπαίδευση και την υγεία), ώστε να ενισχυθούν οικονομικά και τα υπόλοιπα νησιά πλην της Σκιάθου, έχοντας ως γενικότερο στόχο να ξεπεραστεί το πρόβλημα της απομόνωσης των Βορείων Σποράδων από τον υπόλοιπο νομό Μαγνησίας και να δημιουργηθεί μία περισσότερο ισόρροπη ανάπτυξη στο χώρο. 2) Προτείνεται η δημιουργία ενός είδους κριτικής επιτροπής, που θα την αποτελούν αρχιτέκτονες μηχανικοί, λαογράφοι, τεχνίτες και μέλη του τοπικού δημοτικού συμβουλίου, η

οποία θα μπορούσε να απονέμει κάθε χρόνο βραβεία για τις καλύτερες αποκαταστάσεις σπιτιών, τις καλύτερες οικοδομικές επινοήσεις, τις καλύτερες εντάξεις στο περιβάλλον κλπ., με σκοπό τη διατήρηση, τόσο των παραδοσιακών επαγγελμάτων όσο και της λαϊκής αρχιτεκτονικής του νησιού. Παρόμοιες ενέργειες στη Γαλλία και αλλού, έχουν στεφθεί με μεγάλη επιτυχία (βλ. Held, 1994).

6.3.2. Υποδομές

Σχετικά με τις **θαλάσσιες συγκοινωνίες** και την ακτοπλοϊκές συνδέσεις του νησιού με την ευρύτερη περιοχή μελέτης, προτείνονται τα εξής :

- ⇒ Η ανάδειξη του λιμανιού Λουτρακίου - Γλώσσας σε κύριο λιμάνι του νησιού, με την υποχρεωτική προσέγγιση σε αυτό όλων των δρομολογίων στην περιοχή των Βορείων Σποράδων. Με τον τρόπο αυτό, πιστεύεται ότι θα αποσυμφορηθεί το λιμάνι της Χώρας από την έντονη τουριστική κίνηση που παρατηρείται σήμερα σε αυτό, ενώ ταυτόχρονα η ενέργεια αυτή θα συμβάλει στη δημιουργία μιας περισσότερο ισόρροπης ανάπτυξης στο νησί. Επίσης, προτείνεται η αναβάθμιση των λιμενικών εγκαταστάσεων στον όρμο του Αγνώντα, με σκοπό την καλύτερη προσέγγιση και εξυπηρέτηση των πλοίων της γραμμής σε αυτόν, όταν λόγω καιρικών συνθηκών δεν είναι δυνατό να ελλιμενιστούν στο λιμάνι της Χώρας.
- ⇒ Η κατασκευή μαρίνας στο Έλιος (στη θέση του σημερινού αλιευτικού καταφυγίου). Το νησί της Σκοπέλου έχει ανάγκη από την ύπαρξη ενός μεγαλύτερου λιμένα, ειδικά κατασκευασμένο για να δέχεται σκάφη αναψυχής και να προσφέρει όλες τις υπηρεσίες που είναι απαραίτητες για τον άνετο και ασφαλή ελλιμενισμό των σκαφών. Επιπλέον, όπως έχει ήδη αναφερθεί, το Έλιος αποτελεί ένα νέο και δυναμικό οικισμό, που συγκεντρώνει όλες τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία μιας τουριστικής περιοχής, την οποία θα επισκέπτονται υψηλού εισοδήματος τουρίστες.
- ⇒ Τέλος, προτείνεται η ακτοπλοϊκή σύνδεση της περιοχής των Βορείων Σποράδων, μέσω Σκιάθου, με τις ακτές του Πηλίου (Αγ. Ιωάννης, Χορευτό), με σκοπό, αφενός μεν, τη δημιουργία μιας μελλοντικής ενιαίας τουριστικής ζώνης Πηλίου - Βορείων Σποράδων,

και αφετέρου δε, τη μείωση του κόστους της απόστασης, αλλά και της ταλαιπωρίας, που υφίστανται οι επιβάτες των σημερινών δρομολογίων.

Όσον αφορά το **οδικό δίκτυο** του νησιού, οι νέες χαράξεις που προβλέπονται από τη δημοτική αρχή να γίνουν, θεωρείται απαραίτητο να είναι απόλυτα ενταγμένες στο περιβάλλον και να σέβονται ιδιαίτερα τις δασικές εκτάσεις. Επιπλέον, θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στις εδαφικές κλίσεις με όσο το δυνατό περιορισμό του πλάτους του οδοστρώματος και να αποφεύγεται η χάραξή τους κατά μήκος των ακτών για τη διατήρηση των παραθαλάσσιων χώρων. Στην εργασία αυτή, δεν κρίνεται αναγκαίο να γίνουν νέες χαράξεις στο νησί, αφενός μεν, γιατί το υπάρχον οδικό δίκτυο μπορεί να εξυπηρετήσει και επιπλέον αριθμό τουριστών από αυτόν που επισκέπτεται σήμερα το νησί και αφετέρου δε, γιατί έτσι θα διατηρηθεί και θα προστατευθεί το φυσικό τοπίο από την ανεπιθύμητη και συνήθως άναρχη δόμηση. Τα προβλήματα που σημειώνονται σχετικά με τη λειτουργικότητα του οδικού δικτύου, πιστεύεται ότι μπορούν να αντιμετωπιστούν με έργα βελτίωσης και συντήρησης του υφιστάμενου οδοστρώματος, και πάλι, εκεί όπου είναι αναγκαίο να γίνουν. Τέλος, προτείνεται η λειτουργία μικρών λεωφορείων, άνετων και ικανών σε αριθμό για συχνά δρομολόγια, με σκοπό τον περιορισμό του αριθμού των Ι.Χ. και των μοτοποδηλάτων στο νησί.

Σχετικά με το θέμα δημιουργίας **αεροδρομίου** στο νησί της Σκοπέλου (η δημοτική αρχή έχει προβεί σε ανάλογες ενέργειες προς την κατεύθυνση αυτή και συγκεκριμένα βρίσκεται στη διαδικασία εξασφάλισης οικοπέδου με σκοπό τη δημιουργία αεροδρομίου στην περιοχή της Γλώσσας), πιστεύεται ότι μια τέτοια ενέργεια, αφενός μεν, θα ενίσχυε την ανταγωνιστικότητα και την προβολή του νησιού ως τουριστικός προορισμός, λόγω της άμεσης προσέγγισής του κυρίως από τους ευρωπαϊούς τουρίστες (πτήσεις charter), αφετέρου δε, κάτι τέτοιο θα σήμαινε τον ερχομό κυρίως μαζικού τουρισμού, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τις επιδιώξεις των προτεινόμενων στόχων της εργασίας και δεν επικροτείται. Επιπλέον, η άμεση γειτνίαση του νησιού με το αεροδρόμιο της Σκιάθου, προσφέρει σε έναν αρκετά μεγάλο αριθμό τουριστών να επισκεφθούν με πλοίο ή υδροπτερυγό το νησί της Σκοπέλου.

Όσον αφορά τις ανάγκες του νησιού για **ύδρευση**, δεν παρατηρούνται άμεσα οξυμένα προβλήματα, πλην της περιόδου τουριστικής αιχμής, όπου και η ζήτηση παρουσιάζεται ιδιαίτερα αυξημένη. Ωστόσο όμως, θα πρέπει να παρθούν οι απαραίτητες αποφάσεις για να προχωρήσει η εφαρμογή της αφαλάτωσης, πριν διαπιστωθούν και στη Σκόπελο σοβαρά προβλήματα έλλειψης νερού, όπως συμβαίνει στα περισσότερα από τα πλέον κοσμοπολίτικα νησιά μας μεσαίου μεγέθους (Σκιάθος, Μύκονος, Σαντορίνη κλπ.). Η εκπόνηση της ερευνητικής υδρογεωλογικής μελέτης εφαρμογής από το ΕΜΠ και την Πολυτεχνειακή Σχολή του ΑΠΘ για όλο το νησί, πιστεύεται ότι θα δώσει λύσεις για την μακροπρόθεσμη αντιμετώπιση του προβλήματος ύδρευσης. Έμφαση θα δοθεί στην περιοχή της Γλώσσας, όπου παρουσιάζεται και το μεγαλύτερο πρόβλημα (*Στοιχεία Δημαρχείου Σκοπέλου*). Επιπλέον, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στη διασφάλιση της ποιότητας του νερού, στην ασφάλεια του δικτύου και τη βελτίωση της λειτουργίας του. Όσον αφορά την **αποχέτευση**, η λειτουργικότητα του αντίστοιχου δικτύου θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, για τη διαφύλαξη της ποιότητας ζωής των κατοίκων και των τουριστών που επισκέπτονται το νησί. Η αντικατάσταση του παλαιού δικτύου, τόσο της αποχέτευσης όσο και της ύδρευσης, βρίσκεται σε πορεία υλοποίησης, ενώ πρώτη προτεραιότητα θα δοθεί στην αντικατάσταση των αγωγών αμιάντου όπου υπάρχουν (*Στοιχεία Δημαρχείου Σκοπέλου*). Οι παραπάνω ενέργειες θα πρέπει να συνδυαστούν με την κατασκευή **μονάδων βιολογικού καθαρισμού** των λυμάτων στους οικισμούς Σκόπελος, Λουτράκι, Έλιος, Αγνώντας και Πάνορμος. Επιπλέον, προτείνεται η επέκταση του δικτύου ηλεκτροδότησης και ηλεκτροφωτισμού προς όλες τους οικισμούς του νησιού. Τέλος, προτείνεται η δημιουργία συστήματος **αντιπυρικής ζώνης** για την προστασία του βασικού όγκου του πευκοδάσους στο κέντρο του νησιού (βουνό Δέλφι). Η αντιπυρική ασφάλεια θα εξασφαλιστεί με την ενίσχυση των υφιστάμενων πυροσβεστικών κρουνών για άμεση υδροληψία σε περίπτωση πυρκαγιάς, την εγκατάσταση υδατοδεξαμενών, τη διάνοιξη δασικών δρόμων για τη διέλευση πυροσβεστικών οχημάτων όπου χρειάζεται κλπ.

6.3.3. Θεσμική υποστήριξη

Προτείνεται η βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου που ισχύει για τους παραδοσιακούς οικισμούς, και ειδικότερα στη συγκεκριμένη περίπτωση για τον μοναδικό παραδοσιακό οικισμό του νησιού, την Χώρα Σκοπέλου, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητές τους, αλλά και τις σύγχρονες ανάγκες. Μόνο με την ουσιαστική ενδυνάμωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, μέσω της μεταφοράς αρμοδιοτήτων, αλλά και οικονομικών πόρων, στις τοπικές αρχές, θα μπορέσει να προστατευθεί και να αναδειχθεί αυτή η σπουδαία πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά μας. Πιο συγκεκριμένα για την Χώρα, αλλά και για τους υπόλοιπους οικισμούς του νησιού, θα πρέπει οι όροι και οι περιορισμοί δόμησης που ισχύουν, όχι μόνο να είναι αυστηρώς προσαρμοσμένοι με την παραδοσιακή φυσιογνωμία του νησιού, αλλά και να ελέγχεται η σωστή εφαρμογή τους. Είναι πραγματικά λυπηρό να βλέπουμε μοντέρνα και νεοκλασικά κτίρια να ξεπροβάλλουν κυριολεκτικά εκεί που δεν πρέπει, ή στη χειρότερη περίπτωση να αντικαθιστούν άλλα παραδοσιακά. Το εντυπωσιακό βιβλίο του Marc Held *“Σπίτια της Σκοπέλου”*, όπου αναφέρονται και προτάσεις για την διατήρηση αυτής της εύθραυστης πολιτιστικής κληρονομιάς, μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό οδηγό προς τη σωστή κατεύθυνση.

7. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την εμπειρία που αποκτήθηκε κατά την εκπόνηση της εργασίας, κρίνεται σκόπιμο εν κατακλείδι, να συνοψιστούν τα βασικά συμπεράσματα και οι προβληματισμοί που προκύπτουν, σχετικά με τις προοπτικές και τις δυνατότητες ανάπτυξης του τουρισμού στη χώρα μας, στα πλαίσια του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης.

Καταρχήν, ο τρόπος με τον οποίο έχει αναπτυχθεί η τουριστική δραστηριότητα στη χώρα μας, δεν διαφέρει σημαντικά από αυτόν με τον οποίο αναπτύχθηκε τουριστικά ένας μεγάλος αριθμός χωρών με παρόμοια τουριστική προσφορά. Είναι οφθαλμοφανές, ότι η αποκλειστική και παρατεταμένη προβολή του γνωστού φυσικού τουριστικού προϊόντος “ήλιος και θάλασσα”, ελλείπει βέβαια του απαραίτητου χωροταξικού σχεδιασμού, ευνόησε σε μεγάλο βαθμό το μοντέλο μαζικού τουρισμού, συγκεντρώνοντας την τουριστική δραστηριότητα σε συγκεκριμένες περιοχές, ενώ παράλληλα ενισχύθηκε ιδιαίτερα η εποχικότητα του φαινομένου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, εκτός από την αύξηση του κοινωνικού φόρτου, να επηρεαστεί αρνητικά το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον, κυρίως των ήδη ανεπτυγμένων τουριστικά περιοχών, αλλά και άλλων, όπου η τουριστική δραστηριότητα αναπτύχθηκε ανεξέλεγκτα. Οι λύσεις που αναζητήθηκαν για την αντιμετώπιση του προβλήματος ήταν αποσπασματικές και επικεντρώνονταν στην ενίσχυση των προβληματικών περιοχών, αλλά λόγω διοικητικών και θεσμικών αδυναμιών, ευνοήθηκαν εκ νέου οι ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές, στις οποίες υπήρχε και η απαιτούμενη υποδομή. Στη συνέχεια, η εμφάνιση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού προς απάντηση στην αλματώδη εξάπλωση του μαζικού τουρισμού, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα για αναδιάρθρωση του κλάδου, καθώς οι μορφές αυτές εφαρμόστηκαν αποσπασματικά, άνευ στρατηγικού πλαισίου και χωροταξικού σχεδιασμού.

Κατόπιν των παραπάνω, συνειδητοποιούμε, πως η άμεση εφαρμογή ενός ενιαίου εθνικού στρατηγικού πλαισίου για τον τουρισμό, αποτελεί μονόδρομο πλέον για τη χώρα μας. Είναι απαραίτητο να καθοριστούν πρώτα οι συνολικές κατευθυντήριες γραμμές της τουριστικής μας πολιτικής και στη συνέχεια να τεθούν οι επιμέρους στόχοι για κάθε

τουριστικό προορισμό της χώρας μας ξεχωριστά. Κοινή διαπίστωση όμως, αποτελεί το γεγονός, ότι στα πλαίσια μιας συνολικής στρατηγικής για την τουριστική ανάπτυξη, θα πρέπει να περιλαμβάνεται η δημιουργία ενός ξεχωριστού Υπουργείου για τον Τουρισμό (ή έστω τον διορισμό Υφυπουργού Τουρισμού), δεδομένου της μεγάλης σημασίας του κλάδου για τον ελλαδικό χώρο, γεγονός το οποίο θα βοηθήσει τη χώρα μας να γίνει περισσότερο ανταγωνιστικός τουριστικός προορισμός σε διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, θα πρέπει να υπάρξει και εκσυγχρονισμός του υφιστάμενου Θεσμικού Πλαισίου που διέπει την τουριστική πολιτική της χώρας μας (σύγχρονα όργανα, διαδικασίες και μέσα άσκησης χωροταξικής πολιτικής, λειτουργική σύνδεση του χωροταξικού με τον αναπτυξιακό σχεδιασμό, συστηματική παρακολούθηση και αξιολόγηση του σχεδιασμού), το οποίο κρίνεται από πολλούς αρμόδιους φορείς, αφενός μεν, αρκετά λεπτομερειακό και τυπικό, και αφετέρου δε, λιγότερο αποτελεσματικό και ουσιαστικό. Τέλος, όταν αναφερόμαστε στην ουσιαστική αναδιάρθρωση του τουριστικού μας προϊόντος, δεν μπορούμε να παραλείψουμε την ανάγκη του κλάδου από έργα γενικότερης υποδομής σε εθνικό επίπεδο, η οποία υποδομή ως γνωστόν, αποτελεί το υπόβαθρο για κάθε είδους αναπτυξιακή πολιτική και πολύ περισσότερο για τον τουρισμό.

Η υιοθέτηση του Σχεδιασμού Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης από τη χώρα μας, είναι μία ισχυρή λύση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του μαζικού μοντέλου τουρισμού, που ωστόσο όμως δεν θα πρέπει να αποτελεί πανάκεια για την αναδιάρθρωση του κλάδου. Ουσιαστικότεροι παράγοντες που σχετίζονται με την εμπορευματοποίηση της τουριστικής δραστηριότητας, όπως ο πλήρης έλεγχος της τουριστικής κίνησης από τους μεγάλους ξένους Τορ και το αρνητικό κλίμα που δημιουργείται στη χώρα μας από τις συνεχείς οικονομικές και πολιτικές αλλαγές, υπεισέρχονται κατά μεγάλο ποσοστό στη διαμόρφωση της τουριστικής μας εικόνας και είναι στην ουσία υπεύθυνοι για την κατεύθυνση της τουριστικής δραστηριότητας γενικότερα στο διεθνή χώρο. Ωστόσο, η εφαρμογή ενός ορθολογικού και μακροχρόνιου σχεδιασμού της τουριστικής δραστηριότητας από τη χώρα μας, ο οποίος θα στοχεύει στην προστασία του περιβάλλοντος, την κοινωνική δικαιοσύνη και την οικονομική αποτελεσματικότητα, είναι σίγουρο ότι θα θέσει τις βάσεις για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού μας προϊόντος, υπό την έννοια πάντα της βιώσιμης ανάπτυξης.

Μέσα από το παράδειγμα εφαρμογής στο νησί της Σκοπέλου, φάνηκε μεταξύ των άλλων, η αναγκαιότητα ύπαρξης μιας τέτοιου είδους αναπτυξιακής τουριστικής πολιτικής, η οποία θα στοχεύει στην προστασία του περιβάλλοντος και των φυσικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων του νησιού, δεδομένου ότι μία τέτοια ενέργεια αποτελεί επένδυση για τον τουρισμό ως οικονομική δραστηριότητα, η οποία θα επιφέρει τόσο οικονομικά οφέλη όσο και οφέλη ποιότητας ζωής. Τέλος, ο Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης για το νησί της Σκοπέλου, θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει πιλοτική εφαρμογή όχι μόνο για τον υπόλοιπο νησιωτικό ελληνικό χώρο, αλλά και για το σύνολο των περιοχών που παρουσιάζουν συγκέντρωση τουριστικής δραστηριότητας.

¹ και οι δύο οι όροι χρησιμοποιούνται εξίσου, χωρίς καμιά ουσιαστική διαφορά. Ωστόσο, έχει επικρατήσει ένας τυπικός διαχωρισμός σχετικά με την προέλευση των δύο εννοιών, από τη μια η αειφορία να χρησιμοποιείται κυρίως σε θέματα διαχείρισης του περιβάλλοντος και από την άλλη η βιωσιμότητα σε οικονομικά θέματα και επιχειρήσεις.

² αυτό είναι φυσικό. αφού, όλες οι χώρες, νικητές και νικημένοι, βγήκαν από τον πόλεμο με κατεστραμμένες οικονομίες, με ισοπεδωμένες πόλεις και σαφώς με μειωμένο εργατικό δυναμικό από τους χιλιάδες νεκρούς. προσπάθησαν να σβήσουν τις πικρές αναμνήσεις του πολέμου, εισάγοντας στη ζωή τους την έννοια της ανάπτυξης.

³ Πολλοί μελετητές συμπεριλαμβάνουν και την Σκύρο στις Βόρειες Σποράδες, η οποία όμως υπάγεται διοικητικά στο νομό Ευβοίας (επαρχία Καρυστίας). Κατά συνέπεια, θεωρείται ότι αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση και γι' αυτόν τον λόγο δεν εξετάζεται από την εργασία αυτή.

⁴ Η πραγματική, ίσως, Αλόννησος των αρχαίων.

Παράρτημα

Τουριστική κίνηση. Αφίξεις ξένων περιηγητών κατά υπηκοότητα και κατά ομάδες περίπλου : 1989 - 1995

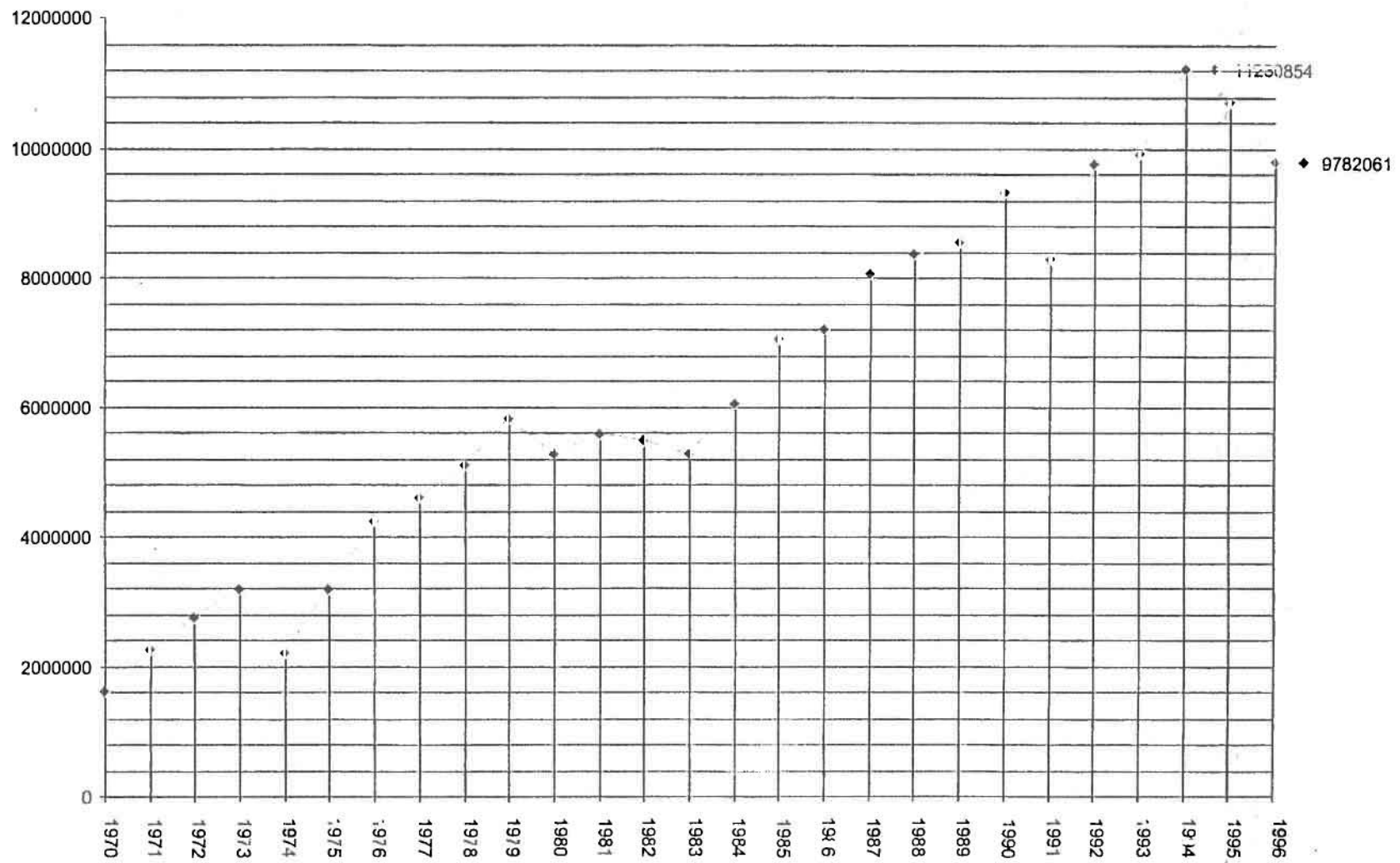
Κράτη υπηκοότητας των περιηγητών	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Σύνολο αφίξεων	8.540.962	9.310.492	8.271.258	9.756.012	9.913.267	11.230.854	10.712.145
I. Κατά ομάδες περίπλου	459.111	437.182	235.131	424.652	500.444	588.912	581.968
II. Υπόλοιπες αφίξεις	8.081.851	8.873.310	8.036.127	9.331.360	9.412.823	10.641.942	10.130.177
Κράτη Ευρώπης	7.153.137	7.992.715	7.356.995	8.419.663	8.470.616	9.732.614	9.100.237
Αυστρία	267.939	286.525	288.317	345.259	288.636	348.091	347.301
Βέλγιο-Αουξεμβούργο	162.901	201.807	179.754	225.099	224.036	265.148	245.572
Βουλγαρία	73.622	133.767	157.910	140.725	144.534	133.764	136.504
Γαλλία	478.031	565.407	470.945	542.222	554.644	618.565	551.798
Γερμανία (1)	1.655.277	1.922.029	1.561.113	1.944.704	2.069.379	2.404.628	2.272.911
Γιουγκοσλαβία (2)	369.161	580.733	518.644	93.413	191.792	279.301	270.347
Δανία	315.660	281.598	211.683	281.235	253.622	318.885	324.369
Ελβετία	139.502	151.695	126.441	163.126	164.999	193.327	259.072
Ηνωμένο Βασίλειο	1.632.582	1.647.361	1.674.875	2.154.850	2.191.347	2.418.628	2.224.885
Ιρλανδία	62.685	67.835	44.085	57.885	62.780	69.928	62.252
Ισπανία	103.435	127.516	104.655	119.964	118.967	122.773	94.920
Ιταλία	569.345	620.766	517.145	622.619	625.509	722.652	643.473
Νορβηγία	69.432	91.755	68.396	95.898	102.452	143.257	142.013
Ολλανδία	428.573	495.699	450.065	546.187	510.872	556.593	505.616
Πορτογαλία	37.180	27.408	16.586	26.245	20.919	21.581	20.858
Ρουμανία	6.853	11.258	17.919	19.683	18.862	25.474	38.868
Σουηδία	261.799	259.669	261.946	314.251	317.030	387.639	459.276
Φινλανδία	255.371	238.020	216.131	172.099	116.518	137.434	102.553
Λοιπά κράτη Ευρώπης	263.789	281.867	470.385	554.199	493.718	564.946	397.649
Σύνολο χωρών ΕΟΚ	5.445.669	5.957.426	5.230.906	6.521.010	6.632.075	7.519.381	6.946.654
Κράτη Ασίας	297.142	275.870	218.618	304.626	370.171	299.011	386.968
Ιαπωνία	103.926	107.694	57.902	109.680	89.907	95.367	89.457
Ισραήλ	36.338	32.772	36.989	35.065	45.815	41.405	54.264
Λίβανος και Συρία	33.931	23.836	15.637	15.922	14.924	13.841	15.651
Τουρκία	43.683	43.406	53.531	73.650	149.390	73.521	46.068
Λοιπά κράτη Ασίας	79.264	68.162	54.559	70.309	70.135	74.877	181.528
Κράτη Αφρικής	80.531	67.056	51.495	51.129	48.538	43.244	48.686
Αίγυπτος και Σουδάν	30.419	23.056	20.020	19.525	19.609	18.540	21.449
Νοτιοαφρικανική Ένωση	20.274	19.982	13.527	16.944	14.687	12.559	12.062
Λοιπά κράτη Αφρικής	29.838	24.018	17.948	14.660	14.242	12.145	15.175
Κράτη Αμερικής	399.802	382.623	255.770	378.191	343.344	364.062	323.780
Ηνωμένες Πολιτείες	278.856	273.849	180.429	278.941	256.719	270.777	239.684
Καναδάς	78.933	74.218	47.101	59.807	51.472	56.650	50.309
Κράτη Λατινικής Αμερικής	42.013	34.556	28.240	39.443	35.153	36.635	33.787
Κράτη Ωκεανίας	127.243	114.090	75.055	77.693	62.994	68.824	60.066
Αυστραλία	113.248	101.142	66.566	69.658	56.064	61.556	54.453
Λοιπά κράτη Ωκεανίας	13.995	12.948	8.489	8.035	6.930	7.268	5.613
ΕΣΣΔ (3)	23.996	40.956	78.194	100.058	117.160	134.187	210.440

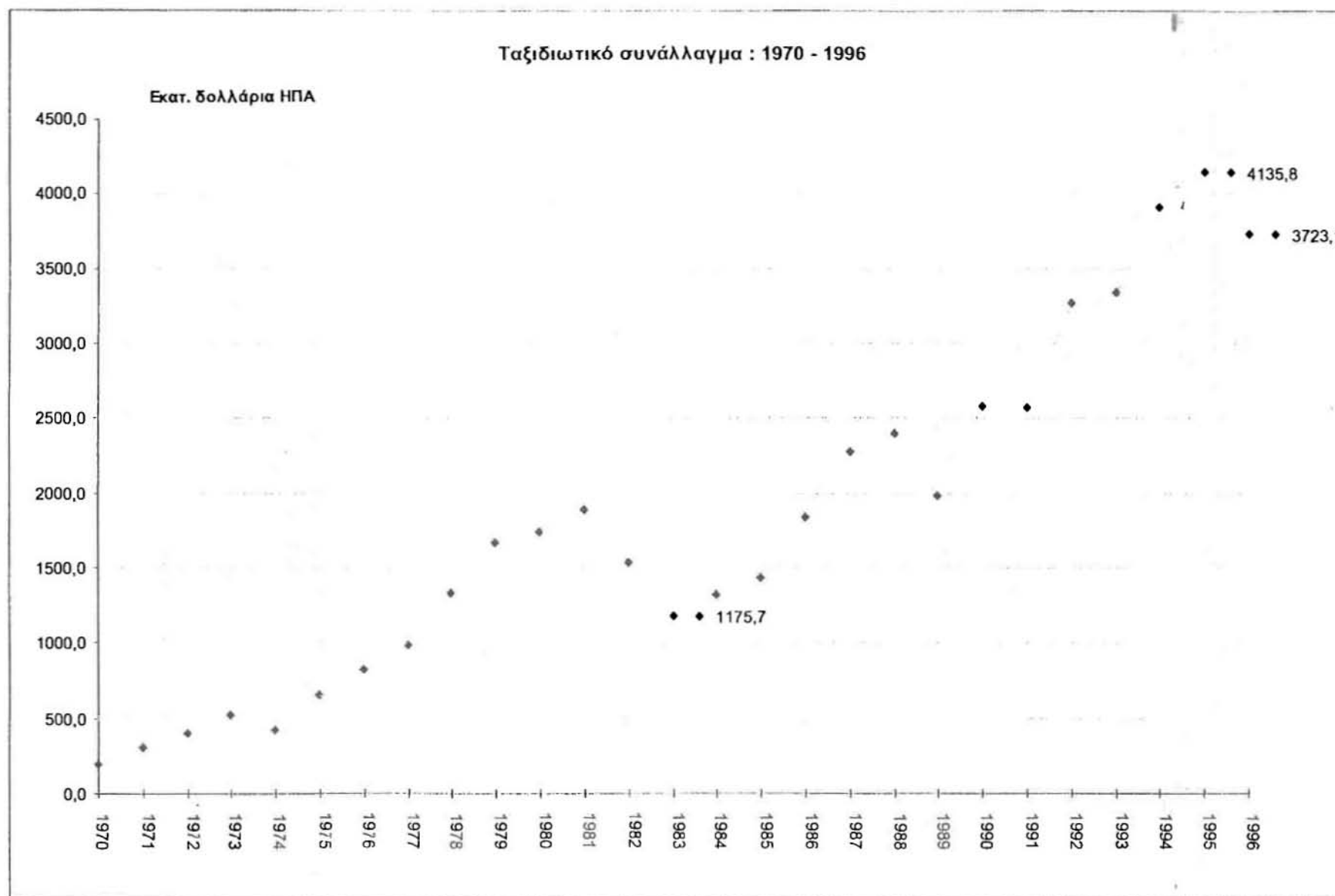
(1) Για τα έτη 1989 - 1990, Γερμανία, Δ.Ο.

(2) Για τα έτη 1992, 1993, 1994 και 1995 Χώρες πρώην Γιουγκοσλαβίας.

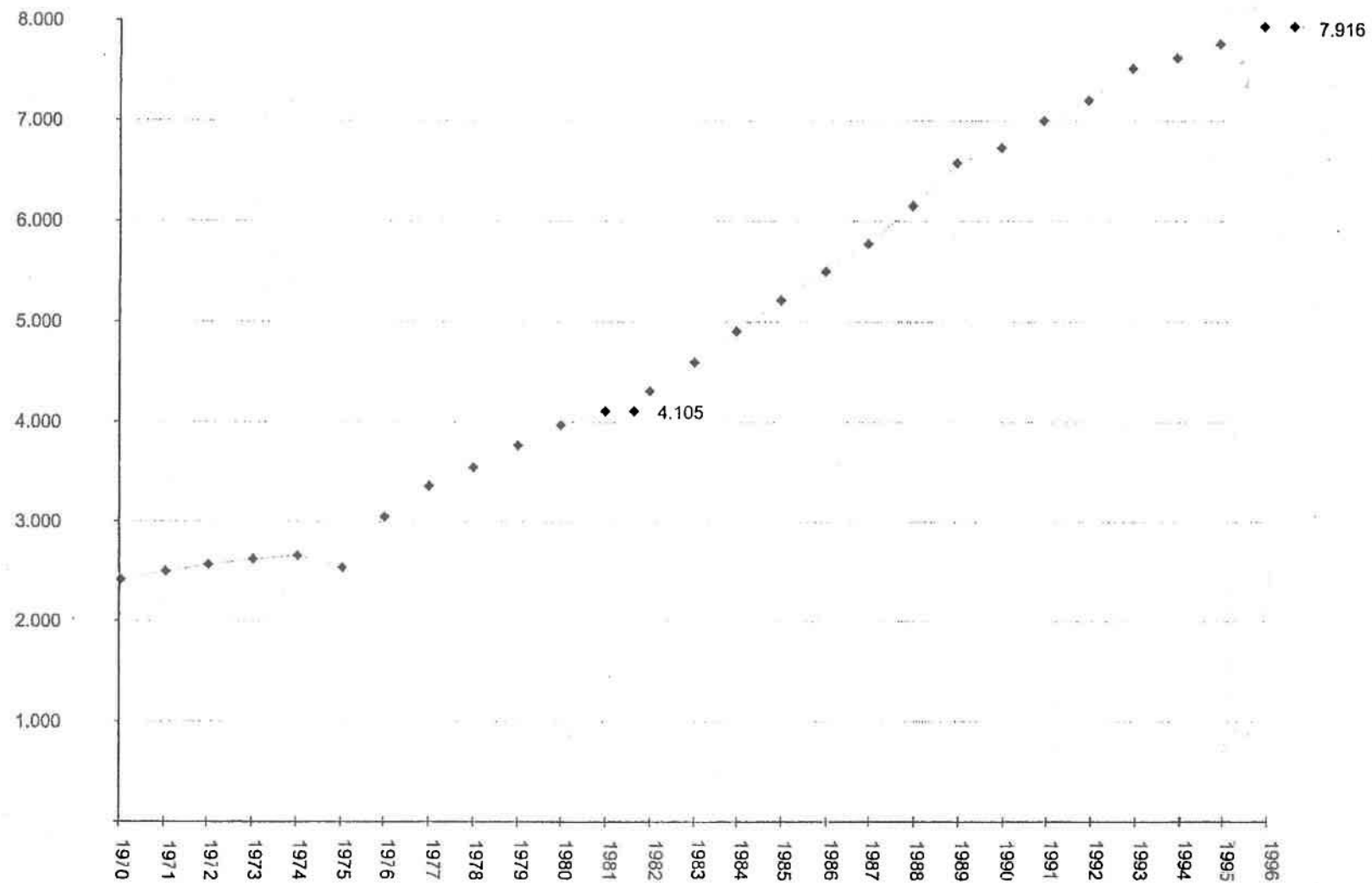
(3) Για τα έτη 1992, 1993, 1994 και 1995 Χώρες πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.

Αφίξεις αλλοδαπών: 1970 - 1996

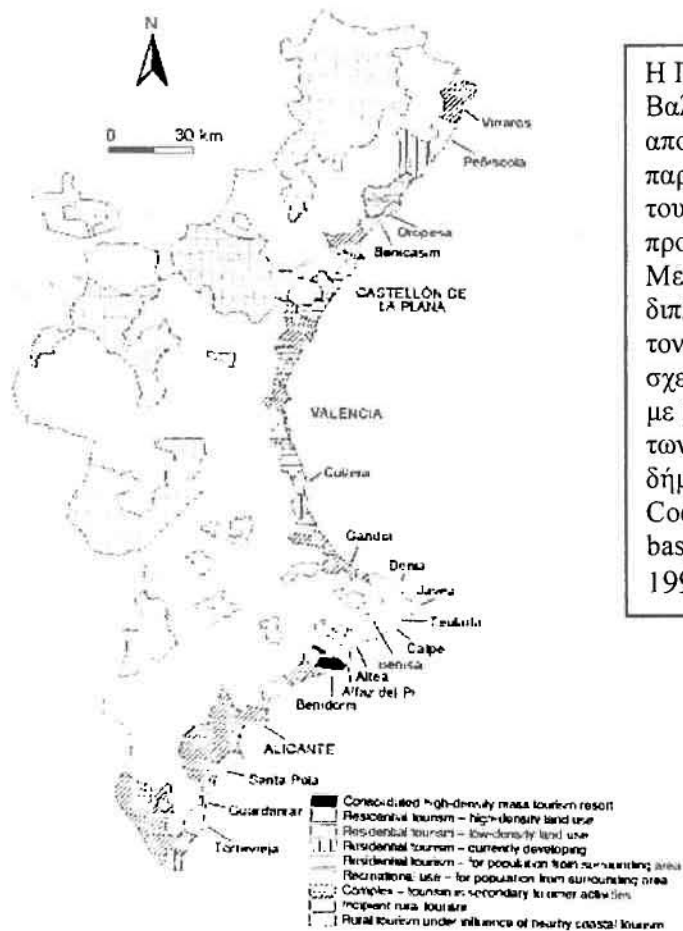
Εξέλιξη ξενοδοχειακού δυναμικού: 1970 - 1996

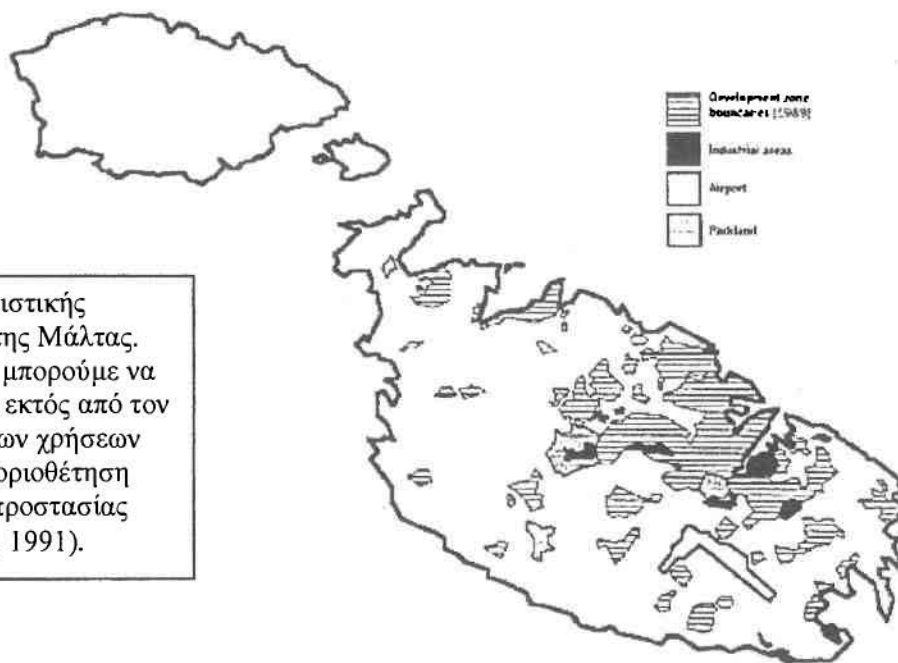
Ξενοδοχεία, ξενώνες και διαμερίσματα ξενοδοχείων στο νησί της Σκοπέλου

Α/Α	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ (ΟΝΟΜΑ)	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΑΙΝΕΣ	ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟ ΚΟΝΤΙΝΗ ΑΚΤΗ ΣΕ ΜΕΤΡΑ	ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟ ΚΟΝΤΙΝΗ ΠΟΛΗ ΣΕ ΧΛΜ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ	BAR - CAFETERIA	ΚΑΙΜΑΤΙΣΜΟΣ	ΜΕΡΙΚΟΣ ΚΑΙΜΑΤΙΣΜΟΣ	ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΑΚΤΗ	ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΣΠΟΡ	ΓΗΠΕΔΟ TENNIS	MINI GOLF	ΠΙΣΙΝΑ	ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	ΤΡΑΠΕΖΑ	PARKING	ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ
1	ΛΟΥΤΡΑΚΙ (ΓΑΩΣΣΑ)	AVRA	C	28	51	10	3	4-10	*	*	*									*	
2	ΛΟΥΤΡΑΚΙ (ΓΑΩΣΣΑ)	VALENTINA	E	13	22	-	-	6-8													
3	N. ΚΑΗΜΑ (ΕΛΙΟΣ)	ZANETTA	C	70	102	200	-	4-10		*							*			*	
4	N. ΚΑΗΜΑ (ΕΛΙΟΣ)	DELPHI	C	54	91	-	-	5-10													
5	N. ΚΑΗΜΑ (ΕΛΙΟΣ)	HOVOLO	C	25	43	150	-	4-10	*	*	*	*								*	
6	ΠΑΝΟΡΜΟΣ	ADRINA BEACH	A	52	104	4	0,4	5-10	*	*							*		*	*	
7	ΠΑΝΟΡΜΟΣ	AFRODITI	B	30	57	70	11	5-10	*	*	*			*			*		*	*	
8	ΠΑΝΟΡΜΟΣ	PANORMOS BEACH	C	34	64	125	17	5-10	*	*	*									*	
9	ΠΑΝΟΡΜΟΣ	NARKISSOS	C	17	33	70	12	4-10		*										*	
10	ΣΤΑΦΥΛΙΟΣ	OSTRIA	C	17	36	200	3	5-10		*				*			*		*	*	
11	ΣΤΑΦΥΛΙΟΣ	ARIADNI	C	12	23	150	4	4-10													
12	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	SKOPELOS VILLAGE	A	34	68	-	-	4-10		*	*				*		*		*	*	
13	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ALKISTIS	A	42	67	2000	1,5	4-10	*		*						*		*	*	
14	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	KYR - SOTOS	A	12	24	-	-	4-10													*
15	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ARCHONTIKO	A	10	22	100	-	1-12													*
16	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ANDROMACHI	A	7	13	-	-	3-10													*
17	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	PRINCE STAFYLOS	B	70	140	100	0,5	5-10	*	*							*		*	*	
18	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	DIONYSSOS	B	52	98	-	-	4-10	*	*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	
19	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	AMALIA	B	50	88	500	-	4-10	*	*							*		*	*	
20	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	RIGAS HOUSE	B	35	71	200	-	5-10	*	*	*						*		*	*	
21	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	APERITON	B	12	24	-	-	5-10		*	*	*					*				
22	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	DELFINI	C	34	150	100	-	5-10	*	*							*		*	*	
23	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	IONIA	C	47	100	300	-	4-10		*	*	*					*		*	*	
24	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	AEOLOS	C	42	79	10	0,3	4-10		*										*	
25	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	SUNRISE	C	42	71	50	0,3	5-10									*			*	
26	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ELLI	C	24	46	500	-	5-10		*							*			*	
27	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	DENISE	C	34	45	300	-	4-10	*	*		*					*		*	*	
28	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	SPORADES	C	24	40	50	0,2	4-10											*	*	
29	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	AEGEON	C	20	40	450	1	4-10												*	
30	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ANGELIKI	C	17	38	300	-	5-10													
31	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	CAPTAIN	C	19	37	-	-	4-10													
32	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	JULY	C	13	37	2000	2	5-10		*							*			*	
33	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	MON REPOS	C	15	31	5	-	4-10												*	
34	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	AGNANTI	C	12	23	-	0,3	4-10												*	
35	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	KAVOURIS	C	12	22	-	-	1-12	*	*										*	
36	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	REGINA	C	11	21	-	-	4-9												*	
37	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ANELLI	C	8	15	200	-	4-10												*	
38	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	XENIA	C	4	8	10	0,1	4-10	*											*	
39	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ELENI	D	37	68	15	-	4-10		*	*										
40	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	FOTIS	D	15	30	-	-	4-10													
41	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ADONIS	D	8	20	100	-	4-10												*	*
42	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	DROSSIA	D	10	19	500	-	4-10												*	
43	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	AKTI	D	10	18	15	-	4-10													
44	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	AMALIA II	E	16	40	-	-	5-10													
45	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	GEORGIOS	E	11	22	-	-	-													
46	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	PANTELIS	E	11	22	-	-	4-10													
47	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	RANIA	E	11	22	-	-	4-10													
48	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	STELLA	E	12	21	-	-	5-9													
49	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	PHILIPPION	E	10	20	-	-	5-10													
50	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ALEXANDRA	E	9	18	-	-	-													
51	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	THEA HOME	E	9	18	300	-	5-10													
52	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	KOSMOS	E	9	16	-	-	5-10													
53	ΧΩΡΑ ΣΚΟΠΕΛΟΥ	ANTONIOS	E	8	16	20	-	5-10												*	

Πηγή : ΕΟΤ Θεσσαλίας, στοιχεία 1997

Η Περιφέρεια της Βαλέντσια στην Ισπανία, αποτελεί έναν από τους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς της Μεσογείου. Στον διπλανό χάρτη, βλέπουμε τον τουριστικό σχεδιασμό της περιοχής, με βάση την ταξινόμηση των τουριστικών της δήμων. (Edwards, J.A., - Coccossis, H., 1996, based on FCAET, 1995).

Σχέδιο Τουριστικής Ανάπτυξης της Μάλτας. Στον χάρτη, μπορούμε να διακρίνουμε εκτός από τον σχεδιασμό των χρήσεων γης και την οριοθέτηση των ζωνών προστασίας (Inskeep, E., 1991).

Βιβλιογραφία

Αραβαντινός, Α., (1997) : *Πολεοδομικός Σχεδιασμός. Για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη του Αστικού Χώρου*. Συμμετρία, Αθήνα.

Βερνίκος, Γ., (1998) : “Θαλάσσιος Τουρισμός”. *Φάκελος : Τουρισμός. ΕΚΦΡΑΣΗ* (Περιοδικό), Ιούλιος - Αύγουστος.

Βλάικος, Ι., (1995) : *Διεθνές Ανοικτό Σεμινάριο Αειφόρου Ανάπτυξης & Οικοτουρισμού*. Πρακτικά. Αλόννησος, 21 - 23 Σεπτεμβρίου.

Γούλα, Δ., (Ιανουάριος, 1998) : “Local Agenda 21 : Η περίπτωση της Ηγουμενίτσας”. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Δαμανάκης, Εμμ., (1996) : “Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού στο Νομό Μαγνησίας : Οικοτουρισμός”. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

EC, DG XXIII, (1997) : *Agenda 21 for the Travel & Tourism Industry. Towards Environmentally Sustainable Development*. Brussels.

EC, DG XXIII, (1996) : *Tourism and the European Union : A practical guide*. Tourism Unit, EU funding, Other support, EU policy and Tourism, Bates and Wacker SC, Brussels.

EC, DG XXIII, (1995) : *Tourism and the Environment in Europe. An Introduction along with reports on some European projects in Tourism*. Garmisch - Patrenkirchen, Germany.

EC, DG XXIII, (1995) : *Tourism in Europe*. Brussels.

Edwards, J.A. - Coccossis, H., (1996) : *Sustainable Tourism? European Experiences*. Priestley, G.K., UK.

ΕΕΚ, (1994) : *Ευρώπη 2000+ : Συνεργασία για τη Χωροταξία στην Ευρώπη*. Λουξεμβούργο.

ΕΕΚ, (1992) : *Ευρώπη 2000. Προοπτικές Ανάπτυξης του Κοινοτικού Εδάφους*. Βρυξέλλες.

ΕΟΤ - ΚΕΠΕ, (Ιανουάριος, 1994) : *Προκαταρκτικό Εθνικό Οικονομικό Χωροταξικό Σχέδιο Τουρισμού*. Ομάδα Μελέτης Τουρισμού, Αθήνα.

Ζαρρής, Α., - Στεφάνου, Ε., (Οκτώβριος, 1995) : “Η Χωροθέτηση των Μεγάλων Τουριστικών Συγκροτημάτων στην Ελλάδα”. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Ζαχαράτος, Γ., - Τσάρτας, Π., (1998) : “Ελληνικός Τουρισμός : Προβλήματα και Προοπτικές”. *Φάκελος : Τουρισμός. ΕΚΦΡΑΣΗ* (Περιοδικό), Ιούλιος - Αύγουστος.

Ζόγκαρης, Σ., - Βλάμη, Β., (Σεπτέμβριος, 1997) : *Οικοτουριστική Ανάπτυξη στη Σκόπελο. Μελέτη Μονοπατιών και Πεζοπορικών Διαδρομών. Δήμος Σκοπέλου, Σκόπελος.*

Inskeep, E., (1991) : *Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach.* Van Nostrand Reinhold, New York.

Jeroen van den Bergh, (1996) : *Ecological Economies and Sustainable Development. Integrated Dynamic and Spatial Modelling and Multicriteria Evaluation for a Greek Island Region (the Northern Sporades),* E. Elga.

Καλοκάρδου, Ρ., (1995) : “Βιώσιμη ανάπτυξη τουρισμού σε μικρά νησιά”. *Τουρισμός και Περιβάλλον στις Νησιώτικες Περιφέρειες.* Πρακτικά Συνεδρίου. ΤΕΕ Αν. Κρήτης, Δυτ. Κρήτης, Δωδεκανήσου, Κέρκυρας και ΕΤΕ Κύπρου, Ηράκλειο Κρήτης, 17 - 18 - 19 Μαρτίου.

Καλοκάρδου, Ρ., (1995) : “Ο ρόλος του Περιβάλλοντος στην Τουριστική Πολιτική, στη Χωροθέτηση και την Περιφερειακή Ανάπτυξη : η ελληνική εμπειρία 1975 - 1995”. *Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης.* Επιστημονικό Συνέδριο, Τόμος III : Πολιτικές του Περιβάλλοντος και Ανάπτυξη, ΣΕΠ - ΤΟΠΟΣ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 15 - 16/12 Αθήνα.

Καλοκάρδου, Ρ., (1995) : “Τουρισμός και Παραμεθόριες Περιοχές”. *Παραμεθόριες Περιοχές. Ανάπτυξη - Δημιουργία Απασχόλησης. Διασυννοριακή Συνεργασία.* Διεθνές Συνέδριο, ΣΕΠ, Αθήνα.

ΚΕΠΕ, (1997) : *Μελέτη αξιολόγησης των ΠΕΠ του ΚΠΣ 1994 - 1999.* Εκθέσεις 28, Αθήνα.

Κοκκώσης, Χ., - Παρπαΐρης, Α., (1995) : “Φέρουσα ικανότητα : καταλύτης διαμόρφωσης αρμονικών σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος”. *Τουρισμός και Περιβάλλον : επιλογές για βιώσιμη ανάπτυξη.* Ημερίδα. Τεχνικά Χρόνια. 5/95.

Κραντονέλλης, Κ., (1995) : “Προς μια Τουριστική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης : η περιβαλλοντική διάσταση”. *Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης.* Επιστημονικό Συνέδριο, Τόμος III : Πολιτικές του Περιβάλλοντος και Ανάπτυξη, ΣΕΠ - ΤΟΠΟΣ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 15 - 16/12 Αθήνα.

Loukissas, F., (project coordinator) (1997) : *Strategic Management Actions Related to Tourism (SMART).* University of Thessaly, Research Programme, financed by E.C. DG XXIII, Volos.

Λαγός, Δ., (1996) : “Τουριστική Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος”. *Δημόσιος Τομέας* (Περιοδικό). Τεύχος 118 (Απρίλιος).

Μπελιβάνης, Ν., (1995) : *Τουρισμός και Περιβάλλον στις Νησιώτικες Περιφέρειες*. Πρακτικά Συνεδρίου. ΤΕΕ Αν. Κρήτης, Δυτ. Κρήτης, Δωδεκανήσου, Κέρκυρας και ΕΤΕ Κύπρου, Ηράκλειο Κρήτης, 17 - 18 - 19 Μαρτίου.

Μπεριάτος, Η., (1997) : “Περιβαλλοντικός Προγραμματισμός : Διαχείριση Φυσικών Πόρων”. Διδακτικές Σημειώσεις για το μάθημα Χωροταξία ΙΙΙ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Νικολαΐδου, Σ., (1995) : “Τουρισμός και Περιβάλλον”. *Επιλεγμένα Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος*. Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας.

Νομαρχία Μαγνησίας, (1983) : *Βόρειες Σποράδες. μελέτη ανάπτυξης*. Βόλος.

Οικονομική Επιλογή (Περιοδικό). Τεύχη : Ιούλιος 1995, Ιανουάριος 1998.

Οικονομικός Ταχυδρόμος (Περιοδικό). Τεύχη : 26 Φεβρουαρίου 1998, 28 Μαΐου 1998.

Οικονόμου, Δ., (1998) : *Μελέτη Ήπιας Τουριστικής Ανάπτυξης Πελοποννήσου*. Β' Φάση. Γ.Γ. Περιφέρειας Πελοποννήσου, Τρίπολη.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, (1995) : *Αναπτυξιακή Μελέτη Νομού Μαγνησίας*. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης - Τμήμα Μηχανολόγων Μηχανικών Βιομηχανίας, Βόλος.

Παπαδημητρίου, Σ., (Σεπτέμβριος, 1995) : “Χωρική ανάλυση του τουρισμού : 1981 - 1991”. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Παπαδόπουλος, Ι., (Οκτώβριος, 1995) : “Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών με Τουριστικές Πιέσεις”. Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος.

Παπανδρέου, Β., (1998): “Τουριστική Ανάπτυξη της Χώρας : Ανάγκη για βαθιές διαρθρωτικές αλλαγές”. *Φάκελος : Τουρισμός. ΕΚΦΡΑΣΗ* (Περιοδικό), Ιούλιος - Αύγουστος.

ΣΑΚΧ (Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου), Πρώτο Επίσημο Σχέδιο Έκθεσης, Ατυπη Συνάντηση των Αρμοδίων για τη Χωροταξία Υπουργών των Κρατών - Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Noordwijk, 9 και 10 Ιουνίου 1997.

Σαββίδης, Κ., (1995) : *Τουρισμός και Περιβάλλον στις Νησιώτικες Περιφέρειες*. Πρακτικά Συνεδρίου. ΤΕΕ Αν. Κρήτης, Δυτ. Κρήτης, Δωδεκανήσου, Κέρκυρας και ΕΤΕ Κύπρου, Ηράκλειο Κρήτης, 17 - 18 - 19 Μαρτίου.

Σαμψών, Αδ., (1983) : *Η λαϊκή κατοικία στις Βόρειες Σποράδες*. Εταιρεία Ευβοϊκών Σπουδών. Ανάτυπο από τον ΚΕ/1983 τόμο του “Αρχείου Ευβοϊκών Μελετών”.

Σκουλάς, Ν., (1998) : *Τουριστικό Πανόραμα '98, Forum για τον Εσωτερικό Τουρισμό. Τουρισμός & Οικονομία* (Απρίλιος).

Τ.Ε.Ε., (1992) : *Κωδικοποίηση Πολεοδομικής Νομοθεσίας Νομού Μαγνησίας*. Τμήμα Νομού Μαγνησίας, Βόλος.

Τουρισμός & Οικονομία, (Περιοδικό), (1998) : Τεύχη : 229 (Απρίλιος), 230 (Μάιος), 231 (Ιούνιος), 233 (Σεπτέμβριος), 234 (Οκτώβριος).

Τσαλίκη, Τζ., (1995) : “Μαζικός Τουρισμός, Ειδικές, Νέες και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού”. *Θαλάσσιος Τουρισμός - Ανάπτυξη Προοπτικές*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και ΤΕΕ - Τμήμα Ν. Μαγνησίας, Λουκίσσας, Φ., (επιμ.), Πρακτικά Ημερίδας, Βόλος.

ΥΠΕΧΩΔΕ, (1998) : “Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλον (ΕΠ.ΠΕΡ.)”. Internet, <http://www.minenv.gr> και <http://www.minenv.gr/4/41/4108/g410801.html>.

ΥΠΕΧΩΔΕ, (Νοέμβριος, 1996) : *Πρόγραμμα αντιμετώπισης ειδικών περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστήματος λειτουργίας και διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου των Β. Σποράδων*. Διεύθυνση Περιβαλλοντικού Σχεδιασμού, Τμήμα Διαχείρισης Φυσικού Περιβάλλοντος. Πρόγραμμα Προστασίας της Μεσογειακής Φώκιας. Α΄ Φάση, Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη, Τεύχη Α΄ & Β΄, Αθήνα.

ΥΠΕΧΩΔΕ, (1987) : *Ειδική Χωροταξική Μελέτη Προστασίας Πηλίου και Β. Σποράδων*. Διεύθυνση Χωροταξίας, Μαρκοπούλου Σ., Αθήνα.

ΥΧΟΠ, (Μάιος, 1984) : *Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης Ν. Μαγνησίας*. Αθήνα.

Hau, G. - Hutter, C.P., (μεταφρ.) (1998) : *Βόρειες Σποράδες. Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο*. ROAD A.E.

Held, M., (1994) : *Σπίτια της Σκοπέλου. Επισημάνσεις σε μια Λαϊκή Αρχιτεκτονική*. Reprotime A.E.

Χατζηνικολάου, Ε., (1998) : *Τουριστικό Πανόραμα '98, Forum για τον εσωτερικό τουρισμό. Τουρισμός & Οικονομία* (Μάιος).

Χριστοπούλου, Ο., (1991) : *Αξιολόγηση της ζήτησης στα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας και συμβολή της λειτουργίας τους στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών*. Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη.

